

Språk i
Norden
2001

2001

Sprog i
Norden

Nordisk Sprogråds skrifter

Språk i Norden Sprog i Norden 2001

Årsskrift for Nordisk Sprogråd
og sprognævnene i Norden

Redigeret af
Henrik Holmberg (hovedredaktør)
Charlotta af Hällström, Aino Piehl (Finland)
Ari Páll Kristinsson (Island)
Svein Nestor (Norge)
Birgitta Lindgren (Sverige)

NOVUS FORLAG

© Nordisk Sprogråd 2001
ISSN 0108-8270
ISBN 82-7433-042-0

Indhold

Åbningstale på det nordiske sprogmøde i Katuaq den 24. august 2000 af <i>Jonathan Motzfeldt</i>	5
Standardisering i grønlandsk og Oqaasileriffiks rolle af <i>Carl Cristian Olsen</i>	9
Den historiske baggrund for at grønlænderne har et fælles skriftsprog af <i>Inge Kleivan</i>	17
Standardfærøsk eller standard i færøsk? af <i>Jógvan í Lon Jacobsen</i>	47
Idealer og realitet i standardisering af islandsk udtale af <i>Kristján Árnason</i>	67
Glimtar från sverigefinska språkdebatten av <i>Tuuli Forsgren</i>	87
Grammatiken och språknormerna – Svenska Akademiens grammatik av <i>Ulf Teleman</i>	103

Om begrepe ne språklig standard og språklig standardisering av <i>Kjell Ivar Vannebo</i>	119
Engelsk i dansk: sproglig normering. En undersøgelse af storkøbenhavnernes holdninger til bøjning og stavning af engelske ord i dansk af <i>Margrethe Heidemann Andersen</i>	129
Åben, implicit og skjult normering i ordbogsarbejde af <i>Ebba Hjorth</i>	137
Sprogsamarbejde i Norden 2000 af <i>Henrik Holmberg</i>	151
Mindeord om Margareta Westman 27/3 1936 – 15/8 2000 av <i>Mats Thelander</i>	157
av <i>Mikael Reuter</i>	159
Ny sproglitteratur	
Publikationer fra sprognævnene	163
Danmark, af <i>Henrik Holmberg</i>	171
Finland, av <i>Charlotta af Hällström, Aino Piehl</i>	182
Island, av <i>Ari Páll Kristinsson</i>	187
Norge, av <i>Svein Nestor</i>	189
Sverige, av <i>Birgitta Lindgren</i>	194
Ordbøger og ordlister	
Danmark	207
Finland	209
Island	214
Norge	216
Sverige	217
Adresser til sprognævnene i Norden	221

Nordisk sprog­møde den 24. august 2000 i Katuaq

*Åbningstale af landsstyreformand
Jonathan Motzfeldt*

Ærede medlemmer af de nordiske sprognævn og repræsentanter for Nordisk Sprogråd, mine damer og herrer.

Det er mig en glæde at kunne åbne det første nordiske sprog­møde i Grønland. Jeg vil på vegne af det grønlandske folk og Grønlands Landsstyre byde jer hjertelig velkommen her til Kalaallit Nunaat, Grønland.

Vi er stolte over, at det grønlandske folks politiske ønske om hjemmestyre i Grønland blev gennemført i 1979 i fordragelighed mellem Danmark og Grønland. Hjemmestyreordningen bliver ofte betegnet som den fredeligste revolution i vores tid og har nu flere gange fungeret som model for tilsvarende arrangementer andre steder på kloden. Hovedsagen er dog, at ønsket om retten til selvbestemmelse udsprang af det grønlandske folks engagement og viljestyrke.

Grønland er en del af det danske rigsfællesskab, der jo som bekendt ud over Danmark består af de såkaldt "selvstyrende områder", Færøerne og Grønland, som er særskilte folkesamfund under det danske kongedømme. Grønlands Hjemmestyre styrer Grønland efter de principper, der er fastsat i Hjemmestyreloven.

Vi er bevidste om, at en flerspolet udvikling er at foretrække frem for en enspolet. Det er bl.a. af den årsag og på grund af

vores geografiske placering, at vi arbejder sammen med de samfund, der omgiver os, såvel østpå som vestpå.

Grønland er medlem af Nordisk Råd, og vores engagement er støt stigende. Vi arbejder også tæt sammen med de andre nordatlantiske områder i Vestnordisk Råd.

Vores internationale engagement omfatter også vores naboer vestover. Vi arbejder tæt sammen med Inuit Circumpolar Conference, Inuits internationale organisation.

I vores samarbejde med disse lande og områder indgår både socioøkonomiske og kulturelle og sproglige aspekter af samfundslivet som vigtige sager i vores bestræbelser på at bidrage til forbedring af vores livskvalitet i takt med den globalisering, som finder sted overalt.

I 1950'erne foreslog professor Carsten Høeg, at der blev oprettet et grønlandsk sprognævn under Grønlands Landsråd. Af juridiske årsager blev det ikke et sprognævn, men "Landsrådets Sprog- og Retskrivningsudvalg". Dette udvalg fremsatte et forslag om en retskrivningsreform, som blev stadfæstet i 1973. Dog har vi i retskrivningsreformen ikke afskaffet Samuel Kleinschmidts retskrivning fra 1851.

Som sprogfolk ved I selvfølgelig alle sammen, at det grønlandske sprog er helt forskelligt fra de indoeuropæiske sprogstammer og fra finsk og samisk. Alligevel lægger vi vægt på, at Grønland er med i det nordiske sprogfællesskab i tæt samarbejde med Dansk Sprognævn og de øvrige nordiske sprogsamfund. Sprognævnenes samarbejde i Norden er en værdifuld institution, som også vi anerkender. Vi bør kunne inspirere hinanden og bruge fælles erfaringer.

Vores sprog er unikt i oprindelige folks sammenhænge, idet vi jo bl.a. har været læsekyndige i næsten 200 år. Det er en væsentlig årsag til, at grønlandsk er så stærkt, som det er. Faktisk omtales grønlandsk ofte som det stærkeste minoritetssprog i verden. Vi tror, at en væsentlig del af baggrunden for dette skal søges i vores og vores forfædres vilje til at videreføre sproget og vores kulturelle arv midt i påvirkningerne fra Hollywood og

informationsteknologien, fra forbrugermotivitet og urbaniseringen. Det er nemlig noget af det, som karakteriserer os, at vi hæger om vores sprog og kultur og samtidig er åbne for fornyelser og nyvurderinger.

De udviklinger, der er på vej, omfatter oprettelsen af en universitetspark. Otte forsknings-, dokumentations- og uddannelsesinstitutioner skal have til huse i universitetsparken. En af disse er Oqaasileriffik / Sprogsekretariatet, hvor forskning i sprognormens dynamik og dokumentation af al talt og skrevet materiale sammen med sekretariatsfunktionen for sproglige nævn og udvalg er hovedopgaverne. I universitetsparken vil de otte institutioner have udfoldelsesmuligheder og skabe symbioser forskningsinstitutionerne imellem.

Vi har gennem vores deltagelse i Nordisk Ministerråds Sprogpolitiske Referencegruppe fremsat ideen om inddragelse af grønlandsk i Nordisk Sprogkonvention. Vi forstår, at dette endnu er på ideplanet, men de nuværende planer om kapacitetsopbygning vil gøre det muligt at evaluere tanken. Vores Sprogsekretariat arbejder nu med en sprogpolitisk redegørelse, som blandt andet vil fremsætte tiltag til lovgivning om sproglig standard i Grønland.

Vi er vidende om, at Nordisk Sprogråd sammen med de nordiske sprognævn og andre akademiske institutioner har en stor ekspertise og mange erfaringer. Vi sætter vores lid til, at vi kan hente erfaring og råd hos jer og jeres arbejdsresultater også i fremtiden.

Endnu engang byder jeg jer velkommen til Grønland med ønske om god arbejdslyst og godt ophold i Grønland.

Standardisering i grønlandsk og Oqaasileriffiks rolle

Carl Christian Olsen

Oqaasiliortut (Grønlands Sprognævn) vil gerne byde jer hjertelig velkommen her til Grønland og til hovedstaden Nuuk.

I mange år har det tidligere Nordisk Sprogsekretariat og det nuværende Nordisk Sprogråd sammen med de øvrige sprognævn i Norden undersøgt mulighederne for at afholde et nordisk sprog-møde i Grønland. Billetpriiserne og tiden er en af forklaringerne på, at det først er lykkedes nu. Oqaasiliortut (Grønlands Sprognævn) og Oqaasileriffik (Sprogsekretariatet) har sammen med Grønlands Hjemmestyres Kulturdirektorat den ære at være værter for dette års nordiske sprog-møde.

Temaet for sprog-mødet i år er: Sproglig standardisering. Jeg vil gerne behandle dette emne under punkterne retskrivning, sprognorm, stednavne, personnavne og medier samt statusop-bygning af det grønlandske sprog.

Det nordiske sprogfællesskab og de enkelte sprognævn er klar over, at det grønlandske sprog på mange punkter er ganske anderledes end de andre, ikke kun i nordisk sammenhæng, men også globalt, hvor sprogstammen er fælles med de andre inuit-områders i Canada, Alaska og Chukotka på den sibiriske øst-spids. Dog har det grønlandske sprog det fælles med de øvrige nordiske sprog, at vi er undergivet fælles lovgivningsmæssige, sociale og organisationsmæssige forhold, samt at vores væsentligste kilde i låneoptagelser er dansk. Inuitkulturens adaptabilitet

og flere hundrede års naboskab med de nordiske lande har bevirket, at vi i Grønland har tradition for kulturelt samspil med de nordiske nationer og især Danmark og Færøerne. Grønlands øgende internationale engagementer omfatter også samarbejde med de øvrige inuitlande og med de oprindelige folk, blandt andre samerne, i globale sammenhænge.

Dette netværk af samarbejdsrelationer bevirker, at det er nødvendigt med bestemte holdninger, som vi bør være fælles om. Dette gælder også de sproglige forhold. Samtidig med øget medbestemmelse i egne anliggender er behovet for fælles standard øget.

Ortografi

For Grønlands vedkommende kan man sige, at fælles ortografi er indført før befolkningen fik medbestemmelse eller i hvert fald på samme tid. Det er også en tilfældighed, at standarddialekten er centralvestgrønlandsk, eftersom kirken, seminariet, centraladministrationen og trykkeriet er placeret her i Nuuk. Sprogforskeren, som formulerede ortografien, var selv vokset op i Sydgrønland, men hans lydanalyse resulterede i, at han valgte centralvestgrønlandsk som udgangspunkt.

Seminariets undervisning blev baseret på denne dialekt, og man valgte ikke at tage hensyn til de øvrige dialekter. Dengang kendte man hverken til østgrønlandsk eller til Thuledialekten. Man indprentede simpelthen, at man ikke blot skal skrive efter retskrivningen, men at man også skal tale centralvestgrønlandsk. Og det foregik på denne måde helt op til og med 1960'erne.

Grønlands Landsråd nedsatte i 1954 Sprog- og retskrivningsudvalget. Udvalget skulle undersøge mulighederne for at forenkle Kleinschmidts retskrivning, som dengang kun blev skrevet fejlfrit af ca. 5 % af befolkningen, eller at komme med en retskrivningsreform.

Reformforslaget blev fremsat til Landsrådet i 1971 og stadfæstet af Ministeren for Grønland i 1973. Den nye retskrivning er fonemisk baseret og kan dække samtlige dialektvariationer i

Grønland. Det er en tilnærmelse til Raymond Gagnes Standard Orthography-forslag for canadiske inuitter.

Ved indførelsen af den nye retskrivning besluttede man, at man ikke ville afskaffe Kleinschmidts retskrivning, og man tillod en mulighed for at anvende begge systemer. Dog begyndte man at undervise efter den nye i folkeskolen, og centraladministrationen begyndte også at anvende den nye retskrivning. De trykte medier fulgte efter ca. 10 år senere. Dertil skal siges, at retskrivningsdebatten varede i en periode på 50 år.

Standardsproget

Som ovenfor nævnt var det gennem centraladministrationen, at man begyndte med standardsprogbrug i Grønland. Det var især seminarieeleverne, som senere blev kateketer i kirken og skolen, som blev undervist i fælles retskrivning og fælles sprogbrug. Man skulle tale standardsproget, som var lig med centralvestgrønlandsk. Man blev undervist efter Kleinschmidts og senere Schultz-Lorentzens grammatik, og det skulle man sprede videre til hele kysten.

Den lærde grønlandske seminarielærer Jonathan Petersen udgav selv i 1951 en grønlandsk grammatik, den såkaldte oqaasilerissutit, og en grønlandsk ordbog. Disse kan siges at være bedrifter i de oprindelige folks sammenhænge.

Om standardsproget skal det siges, at det er baseret på centralvestgrønlandsk og derfor ikke tog ret meget hensyn til f.eks. fangst på is og heller ikke til andre gøremål end de vestgrønlandske.

Standardsproget er imidlertid det, som dannede basis for, at det grønlandske sprog er i stand til at udvikle sig efter fælles brug i forskellige områder af samfundslivet. Det har dannet basis for, at grønlænderne i dag er i stand til at bygge videre på det med nye variationer, også med hensyntagen til dialektale variationer.

Efter indførelsen af hjemmestyreordningen er Oqaasiliortut/-Grønlands Sprognævn etableret ved lov. Sprognævnet har beføjelse til at godkende ord og vendinger i det grønlandske sprog. Sprognævnet har også myndighed i retskrivningsspørgsmål.

Hovedprincippet i retskrivningsspørgsmål er, at man anvender principperne for de vedtagne retskrivninger. Man tillader ikke individuelle retskrivningstiltag, som ikke følger disse principper. Sprognævnets vedtagelse kan ikke ankes til andre instanser.

Stednavne

Inuitter og grønlandere har tradition for, at hvert sted man bevandrer, bliver navngivet for forskellige formål. Når man sejler langs Grønlands kyst, oplever man, at der er bestemte ruter, man har angivet ved varder, såkaldte inussuit. Hvor man end tager hen i de beboede områder, bliver man guidet af disse varder, der er placeret rundt på kysten, både i indlandet og på de yderste øer.

Eventyrere og ekspeditionsfolk har haft behov for at navngive de områder, de er nået frem til. Foruden de gamle grønlandske navne har man så indført europæiske navne, og dermed har dette skabt behov for dobbeltautorisation af stednavne i Grønland.

Grønlandsadministrationen i Danmark, Grønlandsdepartementet under Indenrigsministeriet, nedsatte i 1934 et Stednavneudvalg for Grønland. Udvalget havde autorisationsbeføjelser. I starten havde man hovedsageligt nye danske navne for grønlandske lokaliteter. Senere antog man også grønlandske navne efter anmodning fra Grønlands Landsråd. Siden 1950'erne har der været røster fra grønlandske politikere om, at man var tilbøjelige til at navngive efter danske personer, der har været i Grønland i kortere tid. Den tidligere medlem af Landsrådet Jørgen C.F. Olsen sagde således: "Der har været tilfælde, hvor man har navngivet lokaliteter efter personer, der kun har været her en halv dag. Der er mange grønlandere, der har været i Danmark i flere omgange, men ingen steder bærer deres navne."

I 1970'erne foreslog landsrådsmedlem Lars Emil Johansen, at man afskaffede europæiske navne i Grønland. Det blev vedtaget, men den videre behandling og overflytning af autorisationsbeføjelsen skete først i slutningen af 1980'erne, da *Nunat Aqqinik Aalajangiisartut* (Grønlands Stednavnenævnet) blev oprettet ved en landstingslov.

Stednavnenævnet tog spørgsmålet om autorisation op til diskussion. Nævnet vedtog principper for vedtagelser af stednavneforslag, som også omfattede en vedtagelse om at reautorisere de originale grønlandske navne, mens man bibeholdt de europæiske navne på steder, som ikke er beboet af grønlandere – af hensyn til forvaltningen. Under diskussionen blev det vedtaget, at man skulle forhøre sig hos nabolandenes stednavnemyndigheder og informere dem om planerne om enkeltautorisation med en frist på fire år. Ingen havde indvendinger mod denne plan.

Der er områder, som traditionelt er fangstområde for grønlandere fra Thuleområdet, *inughuit*. Inughuit har navngivet områderne omkring Ellesmere Island og Axel Heiberg Island helt ned til Lancaster Sound, men efter den canadiske overtagelse har man fra grønlandsk side ikke krævet bibeholdelse af disse navne i disse områder.

Personnavne

Inuitterne havde tradition for at tro på navne og navnemagi. Derfor var navngivning af personer delvis også et trosspørgsmål, som blev bekæmpet af den kristne mission.

Inuitterne i Grønland havde ikke tradition for efternavne. Efter koloniseringen havde kirken som statsinstitution eneret på at kunne vedtage grønlandske personnavne. Man har tilladt grønlandske navne i et begrænset omfang. Efter oprettelsen af Sprognævnet i Grønland har man i samarbejde med vicebiskoppen og Rigsombudet nedsat et personnavneudvalg, som tager stilling til tvivls spørgsmål vedrørende fornavne og til dels også efternavne.

Under behandlingen af disse personnavnesager henholder man sig til Navneloven. For personnavne og stednavne gælder det, at man kun i ekstraordinære tilfælde navngiver efter nulevende personer.

Oqaasileriffik (Sprogsekretariatet)

Efter et udredningsarbejde har Grønlands Landsting vedtaget at

oprette et Sprogsekretariat i Grønland. Det skete i maj 1999. Denne hændelse kan siges at være usædvanlig for oprindelige folk eller i såkaldte småsprogsproblematik.

Oprettelsen må dog ses i sammenhæng med den sprogdebat, som har varet i alle de år, Grønland har haft politisk og demokratisk repræsentation. Sproget som symbol for grønlandsk identitet har været tema i de politiske sager hele vejen igennem. Derfor var det en selvfølge, at man også tog spørgsmålet om sprog med i hjemmestyretankerne, også ved senere tiltag om skolereformer og samfundsreformer.

Jeg vil gerne henvise til informationspjecen fra sprogsekretariatet om dets arbejdsområder.

Sprogsekretariatet er en selvstændig enhed under Landsstyremrådet for Kultur og har som forskningsinstitut til formål at samle al grønlandsk sprogmateriale i tale og i skrift. Sprogsekretariatet skal følge dynamikken i den grønlandske sprognorm og udarbejde dokumentation i sproglige sager. Sprogsekretariatet har endvidere sekretariatsfunktion for sproglige nævn og udvalg under Grønlands Hjemmestyre.

Sprogsekretariatet har samarbejdsrelationer i de nordiske lande gennem Nordisk Sprogråd og har ifølge lovgivningen om Sprognævnet et samarbejde med de øvrige inuitter i Alaska, Canada og Chukotka på den sibiriske østkyst, samt med nabo-staternes sprogudvalg.

Det kan nævnes at Inuit Circumpolar Conference og Oqaasiliortut (Grønlands Sprognævn) deltager i Inuit Sprogkommissionen efter forståelse med Grønlands Hjemmestyre. Det første projekt for denne kommission er foranstaltninger til bevarelse af inuitsprog og udarbejdelse af en fælles kommunikationsretskrivning for inuitter.

Sprogsekretariatet er af Landsstyret blevet pålagt at udarbejde en sprogpolitisk redegørelse i løbet af et år. Projektet hænger sammen med en nyvurdering af Hjemmestyrets virke, oprettelsen af en selvstyrekommision samt arbejdet med folkeskole- og uddannelsesreformer i de nærmeste år.

Medier

Verdens første farveillustrerede avis var på grønlandsk. Den begyndte at udkomme i 1861 og udkommer stadig. Bladet hedder Atuaqadliutit, hvilket betyder noget i retning af "Læsestof man får serveret", underforstået "serveret gratis". Med stolthed omtaler vi tit, at Atuaqadliutit, senere også kaldet AG er det første tidsskrift blandt oprindelige folk på eget sprog, endda det første med farveillustrationer. Efterhånden har næsten hver flække i Grønland haft sin egen lokalavis også.

I de nye tider er de grønlandske medier tosprogede. Vi har nu Grønlands Radio, som har haft enorm indflydelse på styrkelsen af det grønlandske sprog. Med tiden har vi også fået lokalradioer i flere kommuner.

Grønlands Radios tv-virksomhed har eksisteret i over 15 år og har et stigende antal grønlandske udsendelser. Vi har radioavis tre gange om dagen.

Vi er i en situation, hvor grønlandske medier er blevet tosprogede, hvor førstegangsproduktion i alt for mange tilfælde er dansk – som så bliver oversat til grønlandsk. For at få rent grønlandssprogede udsendelser skal man ty til radioens kultur- og underholdningsprogrammer – til trods for, at vi i Grønland har vores egen journalistuddannelse, som uddanner grønlandske journalister.

Det grønlandske sprogs status

Til slut vil jeg gerne beskæftige mig med det grønlandske sprogs status i dag.

Grønland har gennem hjemmestyreordningen sikret sig, at det grønlandske sprog vil bestå og ikke længere er udryddelses-truet. Undskyld udtrykket, men situationen har været den, at vores kamp med hensyn til sproget fortsat er en kamp om overlevelse. Hjemmestyret har etableret adskillige uddannelser og kulturelle institutioner. Jeg vil gerne gøre opmærksom på, at det grønlandske sprogs status i en tosproget situation endnu ikke er konsolideret, især i samspil med sprog, som vi egentlig skulle

betragte som tillægssprog i Grønland: dansk og engelsk. Det skyldes blandt andet, at førstegangsproduktion af materialer er dansk, og at den yngre generation af grønlændere nu er vant til bedre bearbejdede informationsmaterialer på de andre sprog. Vores grønlandske informationsstatus ligger på et niveau, som tilgodeser generationerne fra 50'erne og 60'erne, og det er utilfredsstillende for generationen af 1990'erne.

Når man bliver præsenteret for en grønlandsk avis, er den grønlandske (ofte oversatte) version så befængt med regulære (næsten) systematiske fejl, at man straks går over til den danske version for at forstå meddelelsen korrekt.

Når man lytter til nyhederne i radioen, er det ikke ualmindeligt, at man krummer tæer i ærgrelse over læsefejl og kun næsten korrekt sprogbrug.

Når den grønlandske version af nyhederne så endelig er overstået, venter man på den danske version for at få den fulde forståelse, men den etsprogede grønlænder har ikke den mulighed. Hæger man om sit sprog, er det på tide, at man lovgiver om en mindre nervepirrende anvendelse af selve sproget.

Det er ikke sproglig perfektionisme, vi efterlyser her, men den almindelige grønlænder, der holder af sit sprog, kan ikke være tjent med, at uddannet personale øser løs med sproglige fejl af enhver art. Denne situation er ikke tålelig i længden.

Den historiske baggrund for at grønlænderne har ét fælles skriftsprog

Inge Kleivan

Grønland er et land med meget store geografiske afstande, og alligevel benytter alle grønlændere den samme standardiserede skriftlige norm. Derved adskiller de sig fra et andet lille folk i Norden, samerne, og de indtager også i den henseende en særstilling til inuit i Canada og Alaska. For at forstå hvordan det er gået til, har jeg valgt at se på spørgsmålet i en bred historisk sammenhæng.

De ældste arkæologiske fund i Grønland er dateret til ca. 2.500 før vor tidsregning, men vi kan springe let hen over de første årtusinder, hvor der var tale om forskellige specialiserede fangstfolk uden skriftsprog. Nordboerne med Erik den Røde i spidsen udvandrede fra Island og slog sig ned i Sydvestgrønland ca. 985, men forsvandt igen efter ca. 500 års forløb. I mellemtiden var grønlændernes direkte forfædre indvandret i 1100-tallet. Der ser ud til, at de to folk har drevet nogen handel med hinanden, men den indbyrdes påvirkning synes at have været helt minimal. Men nordboerne har som bekendt haft betydning for Grønlands statsretslige stilling i dag. I 1261 gav det norrøne samfund sig ind under det norske rige, og i 1380'erne blev Danmarks konge valgt til konge i Norge med Færøerne, Island og Grønland.

De første nedskrevne grønlandske ord

Europæerne kom til Grønland igen i slutningen af 1500-tallet. John Davis foretog tre rejser til Grønland (1585, 1586 og 1587), og fra disse ekspeditioner har vi de første nedskrevne grønlandske ord. Englænderne søgte at finde søvejen nord om Amerika i håb om at finde en hurtigere vej til Asien, og samtidig begyndte nederlænderne at drive hvalfangst i de arktiske farvande. Al denne aktivitet medvirkede til, at den dansk-norske konge ville hævde sine historisk begrundede rettigheder, og der blev sendt flere ekspeditioner til Grønland. På et par af disse rekognosceringsrejser bortførte man nogle grønlandere, som ved hjemkomsten tjente som et håndgribeligt bevis på, at skibene havde været i Grønland. Men den tanke var også fremme, at grønlænderne skulle lære dansk og blive kristne, og derefter skulle de bringes tilbage til Grønland. Idéen var, at de skulle gøre det lettere for europæerne i fremtiden at have kontakt med befolkningen. De bortførte grønlandere døde dog alle, før de fik mulighed for at komme tilbage til deres land, men forinden havde nogle af dem fungeret som sproglige informanter, så man fik et vist indblik i det grønlandske sprog.

Hans Egede – en pioner

Disse tidligere ordlister har omend i meget begrænset målestok været til praktisk nytte, for Hans Egede medbragte nogle afskrifter, da han i 1721 tog til Grønland og dermed indledte den dansk-norske kolonisation af Grønland. Hans Egede var præst i Nordnorge, da han bestemte sig for at rejse til Grønland og føre nordboerne tilbage til kristendommen. Med stor stædighed lykkedes det ham at få støtte til projektet dels ved at få oprettet det Bergenske Handels-Compani, dels ved at blive kongelig udnævnt missionær. Der var tale om et kombineret missions- og handelsprojekt. Hans Egede var godt klar over, at han ville møde grønlandere, men han håbede at finde nordboer i live om ikke andet så på østkysten, hvor man dengang fejlagtigt troede, at Østerbygden, den ene af de to store nordbobebyggelser, lå.

Det er Hans Egede, som er pioneren, når det gælder udforskningen af det grønlandske sprog, men han havde stor nytte af en ung norsk præst Albert Topp, som assisterede ham et par år, og af sine to unge sønner Niels og Poul Egede. Hans Egede indså dog hurtigt, at det var nødvendigt at knytte unge grønlandere til sig både for selv at lære grønlandsk, og for at han kunne uddanne dem til lærere for deres landsmænd. Det var således i 1720'erne, at enkelte grønlandere begyndte at læse og skrive grønlandsk. Det foregik først ved hjælp af afskrifter, men i 1739 blev der trykt en grønlandsk ABC, som også indeholdt dele af katekismen.

De første år lå kolonien, "Håbets Koloni", på en af øerne ude i skærgården, men i 1728 flyttede man til stedet, som Hans Egede gav navnet Godthåb, det nuværende Nuuk. Nuuk ligger i det såkaldt åbenvandsområde, som kan besejles året rundt. At man slog sig ned netop her, betød, at det sprog, som folk talte i dette område, det som senere er blevet kaldt centralvestgrønlandsk, blev grundlaget for det grønlandske skriftsprog. Det var på længere sigt ikke det værste, der kunne ske. Det store flertal af Grønlands befolkning bor i Vestgrønland, hvor man taler forskellige underdialekter af den vestgrønlandske dialekt. De to andre hoveddialekter er østgrønlandsk og polareskimoisk. Der skelnes mellem fire vestgrønlandske dialektområder: 1) Upernavik, 2) Uummannaq og Disko Bugt med bl.a. byen Ilulissat (Jakobshavn), 3) midterregionen, som bl.a. omfatter Nuuk og de to nordfor liggende byer Maniitsoq (Sukkertoppen) og Sisimiut (Holsteinsborg) og 4) det sydligste Vestgrønland, hvor bl.a. byen Qaqortoq (Julianebåb) ligger. Den centralvestgrønlandske dialekt står lydligt på et mere oprindeligt trin end de andre vestgrønlandske dialekter og østgrønlandsk.

Efter at Hans Egede i 1736 havde forladt Grønland, fik han oprettet "Det grønlandske seminarium" i København med det formål at sikre, at de vordende missionærer, heriblandt nordmænd og islændinge, fik kendskab til det grønlandske sprog og samfund, før de rejste til Grønland. Til leder af Det grønlandske

seminarium i København blev der gennem årene udnævnt tidligere grønlandsmissionærer/præster, som havde vist en særlig god forståelse for det grønlandske sprog. Hans Egede og hans ældste søn, Poul Egede, var de første. De virkede også som faglige rådgivere i missionsforhold. Der blev derved sikret en kontinuitet i kirke- og skoleforhold, som har været med til at sikre et fælles skriftsprog overalt i Grønland. Institutionen, som senere blev kaldt "Det grønlandske lektorat", fungerede helt frem til 1980, da den blev nedlagt i forbindelse med, at kirken som en af de første institutioner blev overtaget af Grønlands hjemmestyre.

De første større skrifter trykt på grønlandsk

Det var Poul Egede, som var ansvarlig for de første større skrifter, der blev trykt på grønlandsk. I 1750 udgav han en grønlandsk-dansk ordbog, som også havde oversættelser til latin – det var den første ordbog på et eskimoisk sprog – og i 1760 udgav han en grønlandsk grammatik. Poul Egede havde fået sine grundlæggende sprogkundskaber i Nuukområdet, hvor han først tilbragte syv år som ganske ung, og hvor han senere efter at være blevet uddannet på Københavns Universitet var medhjælper for sin far (1734–36), men han afsluttede sit Grønlandsophold med fire år som missionær i Qasigiannuguit (Christianshåb) i Disko Bugt (1736–40). Den sproglige indsigt, som han erhvervede sig her, førte til, at han i ordbogen har markeret visse ord med et N for nordgrønlandsk og et S for sydgrønlandsk.

Grammatikken og ordbogen var udarbejdet til brug for europæerne, først og fremmest missionærene. Sprogforskningen var nødvendig for at gøre det muligt at forkynde evangeliet på grønlandsk. Til brug for undervisningen af den grønlandske befolkning blev der udarbejdet forskellige lærebøger. Det var de samme bøger, der blev benyttet overalt, hvor missionen nåede frem, og i 1700-tallet lærte mange grønlændere at læse, og en del lærte også at skrive. I 1766 udkom den første samlede oversættelse af Det nye testamente til grønlandsk, efter at der i de foregående årtier var blevet trykt større dele af det. Også internatio-

nalt set var det en milepæl, for det var første gang, at Det nye testamente blev trykt på et eskimoisk sprog.

Grønlandsk er altid blevet trykt med latinske bogstaver og kun helt undtagelsesvis med fraktur. Latinske bogstaver blev, som missionæren og sprogforskeren Otho Fabricius sagde, anset "som de bekvemteste, der ere meest eens i Tryk og Skrift" (1791: 9). Fabricius udgav en ny oversættelse af Det nye testamente i 1794 (genoptrykt i 1799 og 1827), og i 1791 fik han trykt en grammatik (2. oplag 1801) og i 1804 en ordbog. Han havde ikke blot samlet stof, mens han var missionær i Grønland, men efter at han var kommet til Danmark, var materialet til ordbogen blevet "forøget ved Brevvexling og Samtale med Landets Indfødte og andre i Sproget Kyndige," som han skriver i forordet. Han gav den titlen "Den grønlandske Ordbog forbedret og forøget". Hermed tilkendegiver han sin gæld til forgængeren, men det fremgår også klart af hans forord, at der længe havde været behov for en ny ordbog. Dels havde missionærerne opnået en større forståelse for det grønlandske sprog, og dels havde sproget udviklet sig i de forløbne år, hvor grønlænderne havde haft kontakt med europæerne.

Grunden til at der skulle gå over et halvt århundrede, før den nye ordbog så dagens lys, var, at missionskassen ikke ville bekoste en udgivelse, så længe der var et større antal eksemplarer tilbage af Poul Egedes ordbog. Her kom tilfældet så til hjælp, for ved den, som Fabricius siger, "beklagelige" ildebrand, der hærgede København i 1795, brændte det resterende oplag. Desværre gik også de øvrige grønlandske bøger, der var på lager, og en del vigtige arkivalier vedrørende missionen op i flammer. Grønlands ordbogshistorie viser i øvrigt, at man helt frem til i dag med en enkelt undtagelse har måttet vente meget længe på de ordbøger, der har været behov for.

Handels- og missionsstationer

I 1700-tallet blev der anlagt handelsstationer langs hele Grønlands vestkyst fra Upernavik mod nord til Nanortalik mod syd,

og forbuddet mod handel og besejling, som var rettet mod nederlænderne og briterne, blev udvidet tilsvarende. I 1776 fik Den kongelige grønlandske Handel (KGH) monopol på al handel. Grønland blev et lukket land, og det forblev i princippet sådan helt frem til nyordningen i 1950. Argumentet var i første række økonomisk, men det blev også begrundet med, at monopollet skulle hindre, at befolkningen blev udnyttet og ødelagt af sygdomme og alkohol.

Der blev i 1782 oprettet to administrative centre i Grønland, det ene i Nuuk i Sydgrønland og det andet i Qeqertarsuaq (Godhavn) i Nordgrønland, med en inspektør hvert sted, som var den øverste myndighed. Også denne administrative deling varede ved til 1950. Det at der var to administrative centre i Grønland, fik ingen betydning for missionen, herunder undervisningsvæsenet, for inspektørerne havde ikke noget at sige over missionen og dens ansatte. Missionen, som i 1737 var blevet underlagt Missionskollegiet i København, var en enhed, dvs. der var en central styring af missionen fra København, og herunder sorterede skriftsproget. Missionskollegiet blev ophævet i 1859 og lagt ind under Kultusministeriet (fra 1916 Kirkeministeriet). Der havde i en periode i 1700-tallet været en viceprovst for henholdsvis Nord- og Sydgrønland, men først med loven om den grønlandske kirke og skole i 1905 blev der oprettet en provstestilling i Grønland, og flere beslutningsprocesser kunne derefter foregå i Grønland.

Der var én vigtig undtagelse fra statens monopol, når det gjaldt missionen. I 1733 havde et andet evangelisk kirkesamfund, tyske herrnhutere, også kaldet brødreminigheden, fået tilladelse til at drive missionsvirksomhed i Grønland. Herrnhuterne, som kun anlagde missionsstationer i Sydvestgrønland, var håndværkere og ikke akademikere som de danske præster, men også de arbejdede ihærdigt på at skaffe sig indsigt i det grønlandske sprog, og de begyndte at udgive deres egne skrifter. I 1822 udkom der en oversættelse af Det nye testamente udarbejdet af Conrad Kleinschmidt. I år 1900 forlod de herrn-

hutske missionærer Grønland, og de herrnhutiske menigheder blev optaget i den grønlandske kirke, som er en del af den danske luthersk-evangeliske folkekirke.

I 1814 førte Kielerfreden til, at Danmarks og Norges veje skiltes. Ifølge fredstraktaten med Sverige afstod Danmark Norge, undtagen Island, Færøerne og Grønland. Krigene mod England havde ført til, at der til sidst kun var én missionær tilbage i Grønland. Da han forlod landet i 1815, præsteviede han den første grønlander, Frederik Berthelsen, som på det tidspunkt var overkateket i Nuuk.

En af de missionærer, der i de følgende år kom til Grønland, var Peder Kragh, som var missionær i Aasiaat (Egedesminde) 1818–1828. Han oversatte dele af Det gamle testamente, men han oversatte også fortællinger fra dansk til grønlandsk. Skrivekyndige grønlandere lånte hans oversættelser og skrev dem af. Det var ikke alle, der var i stand til at læse dem, men særligt kyndige grønlandere læste dem højt for andre. Der cirkulerede også enkelte andre underholdende håndskrifter, hvoraf nogle ganske få blev udgivet i bogform.

Peder Kragh oversatte bl.a. B.S. Ingemanns skuespil "En Røst i Ørkenen", der handler om Johannes Døberen, og det lykkedes for ham at få det trykt, men det skete først i 1874, og han måtte skaffe pengene uden om de officielle kanaler. Bogen blev, som han skriver, bekostet af "fromme Danske og Briter". Men det var næsten et halvt århundrede efter, at han havde forladt Grønland, og den retskrivning, han benyttede, afveg fra den grønlandske retskrivning, som i mellemtiden var slået igennem.

Skoleforbedringer

I begyndelsen af 1800-tallet var man i Europa optaget af folkelig oplysning, og "Kommissionen af 1835", som beskæftigede sig med grønlandske forhold, diskuterede bl.a. en forbedring af børneskolerne. Det lykkedes dog først i 1845 at oprette to seminarier, et i Nuuk og et i Ilulissat. Seminariet i Nuuk,

Ilinniarfissuaq, den store skole eller storskolen, lever stadig i bedste velgående. Idéen med oprettelsen af seminarierne var at give en kvalificeret ensartet undervisning til unge grønlandske mænd, som skulle fungere som kateketer rundt om i landet. Før oprettelsen af seminarierne havde de enkelte missionærer selv skullet sørge for at uddanne kateketer til deres missionsdistrikter, og kvaliteten af den uddannelse havde været stærkt varierende.

På de herrnhutiske missionsstationer og især i bygderne eller udsteder og bopladser, som det hed den gang, stod det generelt dårligere til med de elementære skolekundskaber. Her kommer så Samuel Kleinschmidt (1814–86), søn af den tidligere nævnte Conrad Kleinschmidt, ind i billedet. Han havde tilbragt de første knapt 10 år af sit liv i Grønland, men vendte først tilbage i 1841. I 1850 lavede han i Nyherrnhut et sidestykke til seminariet i Nuuk, men det lukkede allerede igen i 1858. Kleinschmidt havde erklæret sig som modstander af den herrnhutiske kirketugt, hvilket resulterede i, at han blev afskediget som missionær, men han blev ikke udelukket fra den herrnhutiske menighed. I 1859 ansatte den danske seminarieforsøger i Nuuk, Haldor F. Jørgensen, ham som lærer ved seminariet, og han havde således et ben i begge lejre. Kleinschmidt havde erhvervet sig en helt usædvanlig praktisk og teoretisk indsigt i det grønlandske sprog, og den grønlandske retskrivning, som han var hovedmanden bag, blev godtaget af begge missionærer. Allerede i 1851 havde han udgivet en grønlandsk grammatik i Berlin skrevet på tysk. Retskrivningen var dog ikke fuldt udarbejdet på det tidspunkt.

Kleinschmidts retskrivning

Med Kleinschmidts retskrivning eller den gamle retskrivning, som den også kaldes i dag, fik Grønland for første gang en virkelig standardiseret skriftlig norm. Skrevet grønlandsk havde tidligere været præget af, hvad der for eftertiden virker som større eller mindre tilfældigheder og individuelle præferencer. Det var et stort fremskridt, at Kleinschmidt skelnede mellem k og den uvulære klusil ved at indføre et særligt bogstav for den sidstnævnte.

Han var også den første som ved hjælp af accenttegn konsekvent angav vokal- og konsonantlængde. Han forstod det grønlandske sprogs fonemsystem, og når han medtog karakteristiske varianter, skyldtes det hensynet til ikke-grønlandere. Selv om der kun er tre vokaler på grønlandsk /a/, /i/ og /u/, benyttede han også e og o. Og dl og f er kun skrivemåder, når l og v kommer efter en konsonant. Kleinschmidt tog udgangspunkt i etymologiske forhold og lod ordformernes grammatiske og leksikale oprindelse være synlig, men den vestgrønlandske assimileringproces var allerede i gang, og han har benyttet bogstavsammensætninger, som ikke alle er blevet udtalt på hans tid. Nogle få gange har det resulteret i en ikke-etymologisk stavemåde.

Hovedæren for retskrivningen tilkommer Kleinschmidt, men han fortæller selv i forordet til ordbogen, at der var forholdsvis mange grønlandere, som ud fra de forhåndenværende bogstaver havde forsøgt at skrive deres sprog sådan, at de ikke betegnede samme lyd på forskellig måde eller forskellige lyde på samme måde, men der var altid noget, de overså. Den, det var lykkedes bedst for, var Wittus Steenholdt, som var kateket og seminarielærer i Ilulissat. "Ved at lægge disse Bestræbelser sammen og fortsætte dem er den her fulgte Skrivemaade omsider opstaaet".

Om Steenholdt skriver Kleinschmidt videre, at han havde en særlig evne til at definere et grønlandsk ords betydning på dansk, og at han har ydet et væsentligt bidrag til ordbogen, for Kleinschmidt har benyttet et eksemplar af Fabricius' ordbog, som Steenholdt havde gennemgået og rettet. Bemærkningen om Steenholdts evner til at definere grønlandske ord på dansk skal ikke forstås sådan, at grønlandske kateketer i almindelighed var dansktalende. Wittus Steenholdt var søn af en dansk bødker og en grønlandsk mor, men det var en undtagelse, at børn i blandede ægteskaber den gang blev tosprogede. De talte som regel kun grønlandsk.

Bogudgivelser

Der var nogen modstand mod Kleinschmidts retskrivning, for der var flere, der havde prøvet med nye skrivemåder, bl.a.

seminariets første forstander Carl J. O. Steenberg, som udgav en grønlandsk grammatik (1849) og en ABC (1849). Også Peder Kragh var meget kritisk over for Kleinschmidts retskrivning, og det lykkedes ham at få trykt et prøvemark, der skulle illustrere, hvordan en ordbog ville se ud, hvis man benyttede hans grønlandske retskrivning. Man skal kun være glad for, at det var Kleinschmidts konsekvente retskrivning, der sejrede. De følgende seminarieforstandere i Nuuk gik ind for Kleinschmidts retskrivning, Carl Emil Janssen, som udgav en verdenshistorie til brug på seminariet (1861) og en parlør for europæere (1862) med Kleinschmidts retskrivning, og Haldor F. Jørgensen, som udgav "Den grønlandske Ordbog, omarbejdet af Sam. Kleinschmidt" (1871), alle trykt i Danmark.

I midten af 1850'erne kom der hele to små trykkerier til Grønland. Det ene disponerede Kleinschmidt over, og han gav sig til at fremstille skolebøger, som han også selv skrev. Selv om han kort efter holdt op med at være ansat i brødre-menighedens tjeneste, fik han lov til at beholde trykkeriet, mod at de herrnhutiske menigheder også blev forsynet med eksemplarer af de bøger, han lavede. Kleinschmidt skrev og trykte bl.a. en geografibog (1858), en verdenshistorie (1859) og en zoologibog (1863). Kleinschmidt var også hovedmanden bag en oversættelse af hele Biblen, hvoraf han selv trykte store dele. En samlet udgave udkom dog først i København i 1900. Det var en selvfølge, at den store dansk-grønlandske ordbog (709 sider + 56 siders supplement til Kleinschmidts ordbog), som blev udgivet i 1893 af J. Kjer og Chr. Rasmussen, blev trykt med Kleinschmidts retskrivning. Blandt vanskelighederne ved at lave ordbogen fremhæver de i forordet, at "den Omstændighed, at den knapt 10,000 Mennesker store Befolkning boer spredt over en Kyststrækning af mere end 200 Mil i smaa isolerede Bygder, medfører talrige Provincialismer og Dialektudtryk i Sproget, hvilke ikke alle have kunnet medtages allerede af den Grund at de ikke kjendtes". Udgiverne havde dog været i stand til at medtage en del udtryk fra Nordgrønland, hvor de begge havde arbejdet som

præster eller missionærer, som den officielle betegnelse lød frem til 1905. Kjer havde sendt sine udkast til Rasmussen i Ilulissat, som havde bearbejdet dem og tilføjet flere eksempler og også flere grønlandske ord, som ikke var med i Kleinschmidts ordbog. I den forbindelse fremhæver de den værdifulde hjælp, som kateket Eli Sivertsen i Ilulissat havde ydet.

Fra seminarierne blev Kleinschmidts retskrivning via skolevæsenet effektivt spredt ud over det ganske land. Det var også af meget stor betydning, at folk, som allerede havde forladt skolen, snart fik lejlighed til læse den. Det andet trykkeri kom nemlig til Nuuk med den øverste embedsmand i Sydgrønland, inspektør H.J. Rink. Den første bog, som blev trykt med den nye bogtrykkerpresse i 1857, var en lille illustreret tosproget bog, som dels indeholdt en samtale, hvor en grønlænder, Pooq, fortalte sine landsmænd om sine oplevelser i Danmark 1724–25, og dels en samtale mellem en angakkoq, en grønlandsk shaman, og en missionær. På titelbladet står: "Efter gamle Haandskrifter, fundne hos Grønlændere ved Godthaab". Det er endnu et eksempel på, at der cirkulerede læsestof i form af afskrifter. Hvad man ikke var klar over dengang, var, at det drejede sig om afskrifter af nogle samtaler, som Poul Egede havde sammenskrevet på grundlag af sine erfaringer i Grønland til brug ved undervisningen på Det grønlandske seminarium i København, og at de var medtaget i den trykte grønlandske grammatik fra 1760. Retsskrivningen er ændret i bogudgivelsen 100 år senere, men trykkeriet har åbenbart manglet accenttegn og det særlige tegn for den uvulære klusil.

Grønlandske fortællinger, nyheder og debatindlæg

I 1858 udsendte Rink en trykt opfordring til at indsende stof, som ville egne sig til at udgive som underholdning eller belæring for grønlænderne. Opfordringen var tosproget bortset fra meddelelsen på dansk forneden, hvor han bad missionærer og kolonibestyrere om at videregive opfordringen. "Manuskripterne bedes skrevne saa tydeligt som muligt, paa Grund af mulige Forskelligheder i

Skrivemaaden, hvilken man ønsker at bibeholde nøjagtig efter Originalerne, med mindre der skulde komme Bidrag fra Indfødte, der vare mere end sædvanlig ukyndige i Orthographi". Det kan forstås sådan, at man, hvilke i dette tilfælde vil sige de verdslige myndigheder, endnu ikke havde accepteret en standardiseret retskrivning, men det kan også forstås sådan, at Rink var interesseret i dialektforskelle. Rink var nemlig også en alsidig forsker. Som embedsmand huskes han bl.a. for, at han i 1857 efter forslag fra Kleinschmidt indførte de første forsøg med en form for kommunal selvforvaltning, forløberen for de nuværende grønlandske politiske organer.

Indsamlingen af grønlandske traditionelle fortællinger førte til udgivelsen af fire små tosprogede bind (1859–1863). De var illustrerede, først og fremmest af Aron fra Kangeq.

I 1861 begyndte udgivelsen af tidsskriftet *Atuagagdlitutit*, som ligeledes var illustreret. Før det blev til en moderne avis, indeholdt det fortrinsvis oversatte fortællinger, beretninger fra forskellige dele af Grønland, kortfattede nyheder af forskellig slags, og efterhånden også en del debatindlæg. *Atuagagdlitutit* har haft stor betydning for det grønlandske sprogs udvikling, betydning for befolkningens kendskab til lokale forhold forskellige steder i Grønland og til verden uden for Grønland, og det har været med til at opbygge en fælles grønlandsk identitet. Bladets første redaktør var overkateket og seminarielærer Rasmus Berthelsen. Han blev i 1874 afløst af en anden grønlænder, Lars Møller, som havde været med i trykkeriet fra starten. Lars Møller, som først gik på pension i 1922, sad i et halvt århundrede på en sproglig magtposition som redaktør og leder af trykkeriet.

I udgivelserne fra omkring 1860, og det gælder også *Atuagagdlitutit*, var Kleinschmidts retskrivning endnu ikke enerådende, men det varede ikke længe, før man også på Sydgrønlands inspektorats trykkeri benyttede Kleinschmidts retskrivning. Man kan sige, at det var et meget heldigt sammenfald, at der kom en standardiseret retskrivning samtidig med, at der for alvor blev noget at læse udover de religiøse skrifter.

Østgrønlandsk og Thuledialekten

Vestgrønland var den del af Grønland, som omverdenen havde lettest ved at komme til, og kontakthistorien er derfor længere her. I dag bor ca. 92 % af Grønlands befolkning i Vestgrønland. Den samlede befolkning i Grønland udgør ca. 56.100, deraf er ca. 6.800, hovedsagelig danskere, født uden for Grønland. Der skelnes i befolkningsstatistikken mellem personer, der er født i Grønland og personer, der født uden for Grønland, hvilket er en ikke særlig præcis måde at angive antallet af grønlændere og danskere på. Befolkningerne i Østgrønland og i Thuleområdet i det nordligste Nordvestgrønland, i dag Qaanaaq kommune, er først for omkring 100 år siden kommet under permanent indflydelse fra Vestgrønland og fra omverdenen i øvrigt. Det drejer sig om forholdsvis små befolkninger. I Qaanaaq kommune bor der ca. 800 mennesker, der er født i Grønland, og i Østgrønland, hvor der er to kommuner, bor der godt 2.700 i Ammassalik kommune og ca. 500 i Ittoqqortoormiit (Scoresbysund) kommune, som er født i Grønland. Befolkningen i den sidstnævnte kommune er efterkommere af folk, der er tilflyttet fra Ammassalik i 1925.

Siden kontakttidens begyndelse havde østgrønlændere lejlighedsvis sejlet syd om Grønland for at handle på Vestkysten, mens flere europæere forgæves havde forsøgt at nå frem til de beboede områder et stykke oppe på østkysten. Det lykkedes først i 1884 for den såkaldte konebådsekspedition. Styreren på ekspeditionens fartøj, der som navnet på ekspeditionen siger, var en konebåd, en umiaq, var den vestgrønlandske kateket, Johannes Hansen, kaldet Hanseeraq. Han havde bl.a. som opgave at gøre bemærkninger om det østgrønlandske sprog i et medbragt eksemplar af Kleinschmidts ordbog, som senere dannede grundlag for Rinks afsnit i ekspeditionsberetningen om det østgrønlandske sprog (1887). Det var først og fremmest afvigelserne fra det vestgrønlandske ordforråd, der havde interesse. Rink inddrog også de øvrige eskimoiske dialekter/sprog i det omfang, man havde kendskab til dem, for ellers kunne man ikke se, hvilke udtryk, der

var de "almengyldigste", som han udtrykte det. De mange afvigelser i ordforrådet i østgrønlandsk forklares med navnetabu i forbindelse med dødsfald. Men også lydligt afviger østgrønlandsk fra vestgrønlandsk.

I 1894 blev kolonien Ammassalik oprettet, og der blev ansat en handelsbestyrer og en missionær. (Ammassalik kaldes i dag ved sit gamle navn Tasiilaq, mens kommunen hedder Ammassalik.) Den danske missionær F.C.P. Rüttel, som først havde været et par år i Qaqortoq for at lære grønlandsk, før han blev sendt til Østgrønland, blev i 1904 afløst af den vestgrønlandske præst Christian Rosing. Han var uddannet på seminariet i Nuuk og havde haft Kleinschmidt som lærer. Christian Rosing blev afløst af to af sine sønner, som efter tur var præst for østgrønlænderne. For dem alle var det en selvfølge at benytte det skriftsprog, som var fuldt etableret i Vestgrønland, når de underviste østgrønlænderne.

For nogle år siden udgav en franskmand og en fransk-canadier, Pierre Robbe og Louis-Jacques Dorais en kombineret grammatik og tematisk ordbog over østgrønlandsk (1986). Alle oversættelser er på vestgrønlandsk, dansk, engelsk og fransk. Formålet med bogen, skriver forfatterne, er at give et sprogligt redskab til alle, der vil lære østgrønlandsk, eller som er interesseret i et komparativt studium af inuitdialekterne. Bogen henvender sig altså ikke direkte til den østgrønlandske befolkning.

Der har været fremsat forslag om, at børn i Østgrønland skulle begynde med at lære at læse deres egen dialekt, før de går i gang med vestgrønlandsk, men hidtil har det ikke ført til noget. (Atuagagdliutit Grønlandsposten meddelte kort den 8. maj 2001, at Tasiilaq kommunalbestyrelse netop har bevilget 80 timer til undervisning i østgrønlandsk kultur og sprog for næste skoleår i anden- og tredjeklasserne. Det er et spørgsmål, om det udelukkende kommer til at dreje sig om mundtlig formidling.)

Thuleboernes kontakt med europæere går tilbage til 1818, da englænderen John Ross besøgte området. Der var en vestgrønlænder, Sakæus, med på ekspeditionen, der fungerede som tolk.

Også senere ekspeditioner optegnede enkelte ord af Thuledialekten. I 1909 var Knud Rasmussen med til at oprette en missionsstation og året efter en handelsstation. Den første missionær var vestgrønlanderens Gustav Olsen, som var uddannet på seminariet i Nuuk. Thuleboerne lærte ligesom østgrønlanderne at læse og skrive efter vestgrønlandsk materiale trykt med Kleinschmidts retskrivning.

Thuledialekten, polareskimoisk, udgør en bro til dialekterne i Canada og Nordalaska og ligner dem mere, end den ligner vestgrønlandsk. Men ligesom østgrønlandsk er også Thuledialekten under påvirkning fra vestgrønlandsk, især hvad ordforrådet angår. I 1991 udgav Michael Fortescue, som nu er professor i lingvistik ved Københavns Universitet, en introduktion til Thuledialekten på engelsk og dansk med en tematisk ordbog med danske og engelske oversættelser. Han understreger i indledningen, at den måde, han skriver dialekten på, ikke er ment som et forslag til en retskrivning, for en sådan må tage hensyn til, at børnene benytter det centralvestgrønlandske skriftsprog i skolen.

Som bekendt er grænsen mellem sprog og dialekter ikke altid klart defineret, og politiske faktorer spiller undertiden en større rolle end lingvistiske. Østgrønlandsk og Thulesproget er ikke officielt anerkendt som sprog, og ingen af dem har en officiel retskrivning.

Schultz-Lorentzens ordbog og grammatikker

Tilbage til Vestgrønland. I 1926 udgav den tidligere seminariefors­tander og provst i Grønland, C.W. Schultz-Lorentzen, "Den grønlandske Ordbog grønlandsk-dansk. Ny udgave". Den bygger på Kleinschmidts ordbog men har også optaget nyt stof. Under henvisning til et voksende ønske hos grønlanderne om at lære dansk har Schultz-Lorentzen valgt at skære stærkt ned på Kleinschmidts sproglige udredninger og at gøre de danske oversættelser kortere. Ordbogen anvender Kleinschmidts retskrivning "af praktiske Grunde, men med stor Betænkelighed. Dels slutter denne Retskrivning sig ikke tæt om det grønlandske Tale-

sprog, hvorfor Grønlænderne erfaringsmæssig har stor Vanskelighed ved at anvende den, og dels er der i Bestræbelserne for at vise Ordenes Afledning i Stavemaaden ikke saa lidt Vilkaarlighed." Der er mere hold i første del af argumentationen end i sidste del. Nogle år senere blev ordbogen efterfulgt af en grønlandsk grammatik (1930). På den står der udtrykkeligt på titelbladet, at den er til brug ved undervisningen på Det grønlandske seminarium i København, som Schultz-Lorentzen stod for. Men han havde allerede 1904 udgivet en grønlandsk grammatik på grønlandsk til brug på seminariet i Nuuk, hvilket var et stort fremskridt for de studerende, der hidtil havde måttet klare sig med håndskrevne notater.

Udviklingen i Grønland i sidste halvdel af 1900-tallet

Efter den anden verdenskrig gik der en større moderniserings- og urbaniseringsproces i gang i det grønlandske samfund, og flere grønslænderne fik brug for danskundskaber. Dansk var i 1925 blevet gjort til et obligatorisk fag i den grønlandske skole, men undervisningen i dansk var ofte meget mangelfuld, fordi de grønlandske kateketer i mange tilfælde havde utilstrækkelige kundskaber i dansk. Der var i mange år ikke tale om, at der blev undervist på dansk, det var kun et fag.

Der har aldrig på noget tidspunkt i Grønlands historie været et tilstrækkeligt antal fuldt uddannede grønlandske undervisere til den meget spredt boende befolkning. Det gælder også i dag. I midten af det 20 århundrede kom et betydeligt antal danske lærere til Grønland, da der ikke var grønlandske lærere nok til at undervise med det stærkt stigende antal børn. Stigningen i børnetallet skal ses i sammenhæng med en forbedret levestandard og ikke mindst et forbedret sundhedsvæsen. Kirken og skolen blev nu adskilt, men kateketerne fortsatte med at arbejde for de to institutioner. Andre trossamfund vandt i begrænset omfang indpas i Grønland, og det skriftlige materiale, som de benyttede sig af, blev trykt med den standardiserede grønlandske retskrivning.

I sidste halvdel af 1900-tallet er der sket store samfunds-

mæssige og politiske ændringer i Grønland. Grønland blev integreret i Danmark med Danmarks Riges Grundlov af 1953, men i 1979 blev der indført hjemmestyre i Grønland. Der kom et landsstyre, og det gamle landsråd, som kun havde været rådgivende og haft administrativ kompetence, blev afløst af et landsting med langt større beføjelser. For øjeblikket er en grønlandsk selvstyrekommission i gang med at se på mulighederne for større selvbestemmelse inden for rigsfællesskabet.

Oqaasiliortut (Grønlands Sprognævn) og Oqaasileriffik (Sprogsekretariatet)

I forbindelse med moderniseringsprocessen har der i årenes løb været mange danskere i Grønland, og det danske sprog er kommet i brug i mange sammenhænge. Det har ført til en øget interesse for den rette brug af grønlandsk. I 1952 oprettede Grønlands landsråd "Det grønlandske retskrivningsudvalg", som i 1956 kom til at hedde "Det grønlandske sprog- og retskrivningsudvalg". Det drejede sig ikke bare om at skrive korrekt grønlandsk, det var også et problem at få standardiserede oversættelser af de mange nye udtryk, der blev brugt for. I 1982 blev "Oqaasiliortut (Grønlands Sprognævn)" oprettet. På det tidspunkt var en ny grønlandsk retskrivning fuldt etableret. Det er i dag "Oqaasiliortut (Grønlands Sprognævn)", som har myndighed til at afgøre retskrivningsspørgsmål. Endelig blev "Oqaasileriffik (Sprogsekretariatet)" efter vedtagelse i Grønlands landsting oprettet i 1999.

Den nye grønlandske retskrivning

Allerede i begyndelsen af 1900-tallet begyndte William Thalbitzer, som siden blev professor ved Københavns Universitet i grønlandsk sprog og kultur, at fremsætte idéer til at ændre Kleinschmidts retskrivning. Hans forslag blev trykt i Atuagagdliutit og blev bl.a. også drøftet på et præstekonvent i 1915, men det vandt ikke tilslutning. Jonathan Petersen, som gennem mange år havde en indflydelsesrig stilling som lærer i grønlandsk ved

seminariet, hævdede således, at Kleinschmidts retskrivning ikke var vanskeligere, end at den kunne og burde læres. Jonathan Petersen udarbejdede selv den første grønlandske retskrivningsordbog, "ordbogêrak" (1951; 2. udg. 1967), et imponerende værk, som også var den første ordbog udgivet af en grønlander. Han skrev også en grønlandsk grammatik og undervisningsbøger i grønlandsk med det mål at sikre en korrekt brug af Kleinschmidts retskrivning.

Men der var andre grønlandere, der gik til angreb på den gældende retskrivning. Robert Petersen, som siden blev professor ved Københavns Universitet i eskimologi, som faget var kommet til at hedde, og senere rektor ved Grønlands Universitet, Ilisimatusarfik, skrev sit første indlæg i retskrivningsdebatten i 1949. I de næste årtier blev der ført en livlig diskussion i forskellige grønlandske blade. Hovedargumenterne for at forlade Kleinschmidts retskrivning var, at kun et fåtal kunne skrive korrekt grønlandsk. Der blev henvist til, at retskrivningen var så vanskelig at lære, at der blev brugt uforholdsvist meget tid i skolen på det. Desuden havde det grønlandske talesprog ændret sig siden Kleinschmidts tid.

Et af argumenterne mod den nye retskrivning var, at når en ny retskrivning skulle afspejle udtalen, kunne man forudse, at folk ville insistere på at få deres bidrag i de grønlandske blade trykt på deres lokale dialekt. Men indførelsen af den nye retskrivning kom ikke til at føre til, at man forlod princippet med ét skriftsprog for hele Grønland. Nogle af de argumenter, der blev fremført i Grønland, afveg ikke fra de argumenter, der bliver benyttet andre steder, når man indfører en ny retskrivning. Det er en almindelig erfaring, at retskrivningsreformer mødes med uvilje. Det hænger sammen med, at skriftsproget bliver indarbejdet i de tidligste skoleår, hvor man er tilbøjelig til at godtage det, man lærer uden at stille for mange kritiske spørgsmål. En del af modstanden mod den nye retskrivning må også ses på baggrund af de store ændringer, der var sket i det grønlandske samfund siden begyndelsen af 1950'erne. Det var trygt at holde fast

ved den retskrivning, som man havde kendt hele sit liv. Hertil kom, at der stadig stod stor respekt om Kleinschmidts navn, og mange stillede sig skeptisk til, om den nye retskrivning var et værdigt alternativ.

Omsider tiltrådte Grønlands landsråd en indstilling fra landsrådets sprog- og retskrivningsudvalg om at ændre den grønlandske retskrivning. Landsrådsvedtægten om den nye retskrivning, som Robert Petersen havde været hovedmanden bag, blev derefter i 1973 stadfæstet af den daværende grønlandsminister, den grønlandske jurist Knud Hertling.

Det fremgår af bekendtgørelsen, at man går ud fra det sprog, der i år 1970 tales i den centrale del af Vestgrønland. Der er tale om en fonemisk retskrivning med en vis overdifferentiering, idet e og o (som er uvulariserede varianter af /i/ og /u/) optræder foran q og r. Det har i øvrigt vist sig, at denne ortografiske inkonsekvens kan give problemer for grønlandske skolebørns stavning og læsning. I den nye retskrivning accepteres assimilation fuldt ud. Accenttegnene, som Kleinschmidt havde brugt til at markere længde af både vokaler og konsonanter, er erstattet af dobbeltskrivning af bogstaver, og bogstavet q er indført som tegn for den uvulære klusil. Den nye retskrivning er karakteriseret ved, at man kan slutte fra et ords udtale til dets stavemåde og omvendt.

Den nye grønlandske retskrivning blev gradvist indført fra skoleårets begyndelse i 1973. Nogle af de gamle skolebøger blev omskrevet til den nye retskrivning og trykt i nye oplag, men der udkom også et stadigt stigende antal nye skolebøger med den nye retskrivning. Det gik en hel del langsommere uden for skolen. F.eks. blev den grønlandske salmebog fra 1971 genoptrykt i 1981 med den gamle grønlandske retskrivning. Der gik lang tid, før Biblen forelå i den nye retskrivning. En ny oversættelse af Det gamle testamente blev færdig i 1990. Derefter blev det nye testamente nyoversat, og endelig blev oversættelsen af Det gamle testamente revideret. Arbejdet er udført i Danmark, men undervejs har oversættelserne været til udtalelse i Grønland.

Endelig i år 2000 kunne hele Biblen udkomme på grønlandsk i ny oversættelse og trykt med den nye retskrivning.

Atuagagdluutit Grønlandsposten gengav gennem de første mange år et stort antal læserbreve med protester mod den nye retskrivning. Den blev først indført på avisens børneside og derefter i årenes løb gradvist i resten af avisen. Navnet på avisen bliver dog fortsat stavet på den gamle måde. Som et andet eksempel kan nævnes, at direktionen for Den kongelige grønlandske Handel i 1978, dvs. 5 år efter landsrådets vedtagelse, meddelte, at man successivt ville gå over til den nye retskrivning i KGHs to blade "kgh orientering" og "Pisiniartoq / Forbrugeren". Ved successivt skulle forstås, at samme nummer kunne indeholde artikler med begge retskrivninger. Den nye retskrivning skulle normalt bruges ved oversættelse af artikler, men hvis man skønnede, at en artikel fortrinsvis havde interesse for ældre læsere, ville den blive trykt med den gamle retskrivning. Artikler, der blev tilsendt i den gamle retskrivning, ville blive trykt med den gamle retskrivning, men det tilføjedes: "Stavefejl bliver dog som hidtil rettet" (gengivet i Sermitsiaq nr. 35, 1978: 12).

Nye ordbøger

Vedtagelsen af den nye retskrivning betød, at de grønlandske ordbøger ikke længere var dækkende for det skrevne grønlandsk. Det daværende Ministerium for Grønland nedsatte en redaktionsgruppe i København med den tidligere grønlandske skoledirektør Chr. Berthelsen som hovedredaktør for en gruppe, der bestod af både grønlandere og danskere, til at udarbejde en kombineret retskrivnings- og grønlandsk-dansk ordbog. At arbejdet blev udført i Danmark, skyldtes vanskeligheden ved sammensætte en gruppe i Grønland, som kunne afse tid til at føre projektet rimeligt hurtigt igennem. Denne ordbog fik ikke som de tidligere navnet "Den grønlandske ordbog", for der var tale om en skoleordbog med et begrænset omfang. "Ordbogi" udkom i 1977 i et oplag på 12.000 eksemplarer. Det er et endog meget stort oplag i betragtning af, at befolkningen i Grønland pr. 1.

januar 1977 udgjorde knapt 50.000 personer, hvoraf de kun godt 40.000 var født i Grønland. Alligevel gik der ikke mange år, før der var brug for et nyt oplag. Hovedmålgruppen var den grønlandske skole, men fordi der ikke forelå nogen større moderne ordbog, blev den også brugt i samfundet uden for skolen. Behovet for ordbøger har desuden givet sig udtryk i, at Schultz-Lorentzens gamle grønlandsk-danske ordbog fra 1926 er blevet fotografisk optrykt flere gange også så sent som i 1980.

I 1990 udkom en ny udvidet udgave af "Ordbogi". Da havde den skiftet titel til "Oqaatsit", som betyder ord. Navneskiftet blev begrundet med, at der var sket så store ændringer, at de to ordbøger ikke ville kunne bruges side om side. "Oqaatsit" indeholder en oversigt over, hvordan man omsætter fra den gamle til den nye grønlandske retskrivning. I 1997 udkom endnu en udvidet udgave med ca. 18.000 opslagsord og 700 afledningssuffixer eller tilhæng, som de kaldes i grønlandsk grammatik. Også den fokuserer helt overvejende på isolerede ord og er ikke lingvistisk orienteret. I forbindelse med den sidste udgave af "Oqaatsit" blev der udgivet et supplementsbind med undertitlen: "Om det grønlandske sprog set i relation til det danske sprog" (1998), hvor der bliver peget på nogle karakteristiske ligheder og forskelle mellem grønlandsk og dansk.

Den seneste dansk-grønlandske ordbog, som havde to grønlandske og to danske medarbejdere, hvoraf den ene af de sidstnævnte, tidligere seminarieforsøger og provst Aage Bugge, var hovedredaktør, stammer fra 1960. Den er i sagens natur trykt med Kleinschmidts retskrivning, men er siden fotografisk genoptrykt adskillige gange. 8. uændrede oplag kom så sent som i 1999. Den har længe været utilstrækkelig, når det gælder et moderne ordforråd, og en del af opslagsordene er forklaret på grønlandsk, ikke oversat, men nu er den omsider ved at få en afløser. En ny dansk-grønlandsk ordbog udarbejdet af Robert Petersen vil udkomme i den nærmeste fremtid. Han bor i Danmark, mens den danske medarbejder, Kirsten Gade Jones, bor i England. Begreber som afstand og nærhed er blevet redefineret, når det gælder ordbogsarbejde.

Standardisering af det grønlandske sprog

Det kan være relevant at sige lidt om låneord. Låneordene er kommet ind i det grønlandske sprog via dansk, og det gælder med få undtagelser også internationale låneord. Måden, de staves på, har forbindelse med, hvornår de er lånt. De ældste er som regel helt tilpasset grønlandsk, nogle af de senere er delvis tilpasset grønlandsk, og de nyeste staves som på fremmedsproget. I det sidste tilfælde kan der dog alligevel forekomme nogle små ændringer, der som regel svarer til den grønlandske udtale. Men stavning af låneord i grønlandsk er ikke noget, der ligger fast. Der kan være både personlige og regionale forskelle i udtale og stavemåde. Der sker en stadig grønlandisering i talesproget, og i de trykte medier kan man se de samme låneord stavet på forskellig måde. I den grønlandsk-danske ordbog "Oqaatsit" siges det, at det ikke er en selvfølge at stræbe efter en grønlandisering af et ords stavemåde, når udtalen under alle omstændigheder er fremmedartet i forhold til traditionelle grønlandske ord. Der bliver gjort opmærksom på, at det kan være en fordel at beholde den fremmede stavemåde, for så er et ord lettere at genkende, og når man selv skriver, skal man kun holde styr på én stavemåde. Dette synspunkt kan naturligvis diskuteres. I øvrigt havde redaktionen af "Oqaatsit" ikke noget kommissorium til vidtgående beslutninger, så stavemåden af fremmedord i ordbogen beror på et skøn over, hvor integreret et låneord er i det grønlandske sprog, og hvor hyppigt det optræder i den grønlandske hverdag.

Alle trykte ordbøger har kun i meget begrænset omfang medtaget dialektord fra Vestgrønland. I den første ordbog havde Poul Egede som nævnt markeret enkelte ord med et N og et S for at angive, om de var hjemmehørende på den nordlige eller den sydlige del af vestkysten. I Kleinschmidts ordbog står "N." for "nordlandsk" og "S." for "sydlandsk", men der er også ord, som er markeret med "Prov." eller "prov", som står for "Provincialisme" eller "provincielt". Kleinschmidt siger i forordet, at "mange Provincialismer ere udeladte, da de dog ikke kunde optages fuldstændig (eftersom man ikke kjender dem alle), og desu-

den mange af dem kun have en meget indskrænket Anvendelse”.

Der er medtaget et begrænset antal vestgrønlandske dialektord i “Oqaasit”, men det er ikke markeret, at det drejer sig om dialektord, og heller ikke hvor de hører hjemme. Det er gjort ud fra en erkendelse af, at området ikke er dækket systematisk, og at det let ville kunne have fået slagside, fordi medarbejderne havde større kendskab til visse dialekter end til andre. I supplementsbindet til “Oqaasit” findes der et kort afsnit om dialekter, hvor en række vestgrønlandske dialektord er opført i standardiseret form, dvs. i den form, som de ville have haft i centralvestgrønlandsk, hvis ordene havde været centralvestgrønlandske. Det begrundes med, at dialektord, der optræder i flere dialekter, kan have forskellig form i de forskellige dialekter, og formålet med ordlisterne er at vise leksikale forskelle. Kun når det gælder stednavne, er der i nogle tilfælde en lidt blødere kurs. Navnet på den største by i Østgrønland staves således officielt Tasiilaq, mens det tilsvarende stednavn, hvor det forekommer i Vestgrønland, staves Tasiusaq. Ligesom det er tilfældet med østgrønlandsk og Thuledialekten, er også de talte dialekter i Vestgrønland under pres fra centralvestgrønlandsk.

De elektroniske medier spiller en vigtig rolle i forbindelse med standardisering af det grønlandske sprog. Fra gammel tid, dvs. fra 1940'erne, har radioen betydet meget for udviklingen af sproget, men det hører med til billedet, at radiomedarbejderne ikke så sjældent er udsat for hård kritik for deres behandling af det grønlandske sprog. Det er ofte gennem radioen, at folk bliver introduceret til nye ord og begreber. Oversættere og tolke i Grønland har en krævende opgave og har hårdt brug for standardisering i forbindelse med oversættelse af nye ord og udtryk. Der er inden for de seneste år udkommet en “Administrativ, økonomisk og statistik ordbog for Grønland” (1998), hvor godt 800 centrale begreber og institutionelle forhold er defineret og forklaret på dansk og grønlandsk med det formål at fastlægge en standard for begreberne på grønlandsk. Målgruppen er ifølge udgiverne ikke bare folk, der har brug for ordbogen i deres arbejde, men alle der

er interesseret i samfundsudviklingen og har brug for at slå et begreb op. Endvidere har Oqaasileriffik (Sprogsekretariatet) udgivet en "Terminologiliste – over kriminallov, retsplejelov, pengeinstitutioner samt dele af anatomi" (2000). Oqaasileriffik (Sprogsekretariatet) er i efteråret 2000 gået i gang med at etablere et grønlandsk tekstkorpus, Grønlands fremtidige officielle dokumentationsbase, der kan blive til stor nytte i fremtiden.

Både det talte og det skrevne grønlandske sprog er i brug i offentlige institutioner som kirken, folkeskolen, lovgivningen, retsvæsenet o.a. Aviser og blade er som hovedregel tosprogede på den måde, at den samme artikel trykkes både på grønlandsk og dansk. Atuagagdliutit er udkommet uden afbrydelse siden 1861. I 1952 blev det tosproget, idet det dansksprogede blad Grønlandsposten, som var startet under den anden verdenskrig i 1942, blev slået sammen med det. Atuagagdliutit Grønlandsposten, kaldet AG, udkommer nu to gange om ugen. Det er den største udgivelseshyppighed for en avis i Grønland. Den anden store avis, Sermitsiaq, udkommer én gang om ugen. Desuden udgives der enkelte mindre aviser og forskellige fagblade.

Den første roman skrevet af en grønlander udkom i 1914, men indtil midten af 1900-tallet var det meget begrænset, hvad der udkom af grønlandske bøger. I 1956 oprettede Grønlands landsråd "Det grønlandske Forlag / Kalaallit Nunaanni Naqiterisitsisarfik" for at effektivisere udgivelsen af grønlandsksprogede bøger. Det er fortsat i "Atuakkiorfik", Grønlands Forlag, som er et 100% hjemmestyreejet aktieselskab. I 1998 blev det til 111 udgivelser, hvoraf de 81 var på grønlandsk. Der er både tale om faglitteratur, skønlitteratur, børnebøger, undervisningsmidler og andet. Desuden findes der et mindre privat forlag i Nuuk, "Atuagkat" (startet i 1994), som udgiver bøger med relation til Grønland på både dansk og grønlandsk. Grønlands forfatterforening indstiller kandidater til Nordisk Råds Litteraturpris. Der findes et veludbygget biblioteksvæsen i Grønland med et hovedbibliotek i hver by med filialer i byderne. Landsbiblioteket i Nuuk, "Nunatta Atuagaateqarfia", er nationalbibliotek for Grøn-

land og har en særlig afdeling, Groenlandicaafdelingen, som indeholder næsten alt, som er trykt på grønlandsk, samt litteratur om arktiske forhold på forskellige sprog.

Det grønlandske sprog er hovedsproget

Jeg vil ikke komme nærmere ind på, at der er to sprog i Grønland, for det har været min opgave at tale om den historiske udvikling, som har ført til, at der kun er ét grønlandsk skriftsprog. Jeg vil dog nævne, at der gennem det sidste halve århundrede været ført en offentlig, ofte følelsesladet diskussion om det grønlandske versus det danske sprogs stilling i det grønlandske samfund. Baggrunden er bl.a., at den fagligt kvalificerede arbejdskraft, som det er nødvendigt at tilkalde udefra, kun undtagelsesvis behersker grønlandsk. Af de 12 % af befolkningen, som er født uden for Grønland, har omkring halvdelen været tilmeldt folkeregistret i Grønland i mindre end fem år.

I den grønlandske hjemmestyrelse fra 1978 står der i paragraf 9:

"Det grønlandske sprog er hovedsproget. Der skal undervises grundigt i det danske sprog.

Stk. 2. Begge sprog kan anvendes i offentlige forhold."

Der har været forslag fremme om at omformulere det, så det klart fremgår, at grønlandsk er modersmålet og hovedsproget, mens dansk er det andet sprog og engelsk det første fremmedsprog. Grønlandske politikere er fuldt opmærksomme på, at det er vigtigt for den grønlandske befolkning at kunne andre sprog end grønlandsk og dansk, først og fremmest engelsk.

Ulemper og fordele ved at Grønland har ét fælles skriftsprog

Til sidst nogle få ord om ulemper og fordele ved at have et fælles grønlandsk skriftsprog. Det kan ikke være helt problemfrit for skolebørn og for voksne med for den sags skyld, der taler dialekter, der afviger betydeligt fra centralvestgrønlandsk, at benytte den standardiserede skriftlige norm. Men ligesom mange andre steder i verden, hvor der findes lignende forhold, er det oplagt, at

der er meget store fordele ved et fælles skriftsprog. Alle grønlandsktalende kan i princippet læse alt, hvad der trykkes på grønlandsk. Men der er ikke bare praktiske og økonomiske fordele forbundet med, at den historiske udvikling i Grønland har resulteret i et fælles skriftsprog: det er også med til at vedligeholde et nationalt fællesskab blandt grønlandere uanset, hvor de bor, og hvilken dialekt de taler. Skriftsproget er også en stærk støtte for det talte sprog og er dermed set i et større perspektiv med til at sikre det grønlandske sprogs fremtid.

Litteratur

- Bergsland, Knut & Jørgen Rischel (eds.): *Pioneers of Eskimo Grammar. Travaux du Cercle linguistique de Copenhague* vol. XXI. 1986.
- Berthelsen, Chr., Inge Kleivan, Frederik Nielsen, Robert Petersen, Jørgen Rischel: *Ordbogi kalaallisuumit – qallunaatumut / grønlandsk – dansk*. København: Ministeriet for Grønland, 1977.
- Berthelsen, Chr., Birgitte Jacobsen, Robert Petersen, Inge Kleivan, Jørgen Rischel: *Oqaatsit Kalaallisuumiit Qallunaatumut / Grønlandsk Dansk Ordbog*. Nuuk: Atuakkiorfik, Ilinniuisiorfik, 1997. (3. udgave af Ordbogi; 2. udgave 1990)
- Berthelsen, Chr., Birgitte Jacobsen, Robert Petersen, Inge Kleivan, Jørgen Rischel: *Oqaatsinut Tapiliussaq – Kalaallit oqaasii qallunaat oqaasiinut sanilliullugit / Oqaatsit Supplementsbind – Om det grønlandske sprog set i relation til det danske sprog*. Nuuk: Atuakkiorfik-Ilinniuisiorfik, 1998.
- Bugge, Aage, Kristoffer Lyngé, Ad. Fuglsang-Damgaard, Frederik Nielsen: *Dansk-grønlandsk ordbog*. København: Ministeriet for Grønland, 1960.
- Bugge, Aage og Erik Holtved: *Omkring den grønlandske retskrivning*. København: Ministeriet for Grønland, 1962.
- Egede, Paul: *Dictionarium Grönländico-Danico-Latinum*. Hafniæ: Gottm. Frid. Kisel, 1750.
- Egede, Paul: *Grammatica grönländica danico-latina*. Hafniæ: Gottman Frid. Kisel, 1760.

- Fabricius, Otho: Den Grønlandske Ordbog forbedret og forøget. Kjøbenhavn, 1804.
- Fabricius, Otho: Forsøg til en forbedret Grønlandsk Grammatica. Kjøbenhavn, 1791.
- Fortescue, Michael: Inuktun. An Introduction to the Language of Qaanaaq, Thule. En introduction til Thulesproget. Institut for Eskimologi 15, Københavns Universitet, 1991.
- Gad, Finn: Grønland. Politikens Danmarkshistorie. København: Politikens Forlag, 1984.
- Holtved, Erik (ed.): Kleinschmidts Briefe an Theodor Bourquin. Meddelelser om Grønland 140 (3). København, 1964.
- Ingemann, B. S.: Johannesib koirsirsuub nipà innukajuitsome. Okauzeinak Bibelimit pirsok kablunæn okauzeenne agleksimagalloak B. S. Ingemannmit mânale Kaladlin okauzeennut nuktersimarsok P. Kraghmit. Haderslevme Hiort-Lorenzenib nak'itteriviáne nak'ittarnekartut, 1874.
- Janssen, C. E.: Elementarbog i Eskimoernes Sprog til Brug for Europæerne ved Colonierne i Grønland. Kjøbenhavn, 1862.
- Jacobsen, Birgitte: Ortografiske faktorerens betydning for stavning og læsning i grønlandsk. Grønlandsk kultur- og samfundsforskning 97. Nuuk, 1997. p. 189–208.
- Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik / Grønlands Statistik: Kalaallit Nunaanni pisortaqarnermi, aningaasaqarnermi naatsorsueqqissaarnermilu taaguutit / Administrativ, økonomisk og statistisk ordbog for Grønland. Nuuk: Atuagkat for Namminersomerullutik Oqartussat / Grønlands Hjemmestyre, 1998.
- Kleinschmidt, Samuel: Grammatik der grönländischen sprache mit theilweisem einschluss des Labradordialects. Berlin, 1851.
- Kleinschmidt, Samuel: Den Grønlandske Ordbog omarbejdet af Sam. Kleinschmidt; udgiven ved H.F. Jørgensen. Kjøbenhavn, 1871.
- Kleivan, Inge: Undervisningsbøger fremstillet til den grønlandske skole og til Ilinniarfissuaq frem til midten af det 20. århundrede. I: Daniel Thorleifsen (ed.): Ilinniarfissuaq ukiuni 150-imi. Ilinniarfissuup 1995-imi ukiunik 150-iliilluni nalli-

- uttorsiorneranut atatillugu atuakkiaq / Festskrift i anledning af Ilinniarfissuaqs 150-års jubilæum i 1995. Nuuk: Ilinniarfissuaq, 1995. p. 138–191.
- Kommissionen om Hjemmestyre i Grønland: Hjemmestyre i Grønland. Bind 1. Betænkning 837. København, 1978.
- Landsrådsvedtægt om ændringer i den grønlandske retskrivning. København: Ministeriet for Grønland, 14. maj 1973.
- Lauritzen, Kr.: Det grønlandske seminarium 1737–1980. I–II. Den grønlandske Kirkesag Nalunaarutit / Meddelelser nr. 120: 48–52; nr. 121: 42–44. København, 1984–1985.
- Namminersornerullutik Oqartussat / Grønlands Hjemmestyre, Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik / Grønlands Statistik: Grønland 2000 Kalaallit Nunaat. Statistisk Årbog / Ukiumoortumik kisitsisitigut paasissutissat. Nuuk, 2000.
- Oqaasileriffik / Sprogsekretariatet: Taaguusersuutit – pinerluttulerinermut, eqqartuussisarnermut, aningaaserivinnut, timillu pisataanut tunngasuni / Terminologiliste – over kriminallov, retsplejelov, pengeinstitutioner samt dele af anatomi. Oqaasileriffik / Sprogsekretariatet 2. Nuuk, 2000.
- Petersen, Jonathan: ordbogêrak tássa kalátdlit okausísa agdlangnerinik najor kutagssiak. Nûk: Nûngme ilfniarfigsûp naki-tertitai, 1951.
- Petersen, Robert: Det grønlandske sprog. I: Allan Karker, Birgitte Lindgren og Ståle Løland (red.): Nordens språk. Utgitt av Nordisk språksekretariat. Oslo: Novus forlag, 1997. p. 193–207.
- Petersen, Robert og Jørgen Rischel: Sproglig indledning og kommentar til Resens tysk-grønlandske ordliste. Tidsskriftet Grønland 33 (5–6–7): 156–192. København, 1985.
- Rink, H.: Indbydelse / Nalunaerut. Godthaab, 1858.
- Rink, H. : Den østgrønlandske Dialekt, efter de af den danske Østkyst-Expedition meddelte Bemærkninger til Kleinschmidts grønlandske Ordbog. Meddelelser om Grønland X: 207–234. Kjøbenhavn, 1887.
- Robbe, Pierre, Louis-Jacques Dorais: Tunumiit oraasiat, Tunumiut

oqaasii, Det østgrønlandske sprog, The East Greenlandic Inuit Language, La langue inuit du Groenland de l'Est. Collection Nordicana No 49. Centre d'études nordiques, Université Laval, 1986.

Schultz-Lorentzen, C. W.: kalâtdlit okausînik okausileríssutit. Nûk, 1904.

Schultz-Lorentzen, C. W.: Den grønlandske Ordbog grønlandsk-dansk. Ny udgave. København: Kirkeministeriet, 1926.

Schultz-Lorentzen, C. W.: Det vestgrønlandske sprog i grammatisk fremstilling. København: Kirkeministeriet, 1930.

Steenberg, K.S.O.: Grønlandsk Grammatik. Kjøbenhavn: J. G. Salomon, 1849.

Wilhjelm, Henrik: De store opdragere. Grønlands seminarier i det 19. århundrede. Det grønlandske Selskabs skrifter XXXI-II. København, 1997.

Standardfærøsk eller standard i færøsk?

Jógvan í Lon Jacobsen

Definition

Jeg vil i det følgende diskutere, hvorvidt det er rigtigt at påstå, at vi har eller ikke har en færøsk sproglig standard. Derfor spørgsmålstegnet i titlen. Standardsprog defineres ofte som sprog uden tydelige dialektale eller gruppemæssige særtræk, dvs. en slags normalsprog eller almensprog. Desuden kan man tilføje endnu et træk, nemlig at standardsproget ofte har høj prestige og virker som en efterlignelsesmodel også for andre uden for den snævre geografiske og sociale sfære (jfr. Nordahl 1993: 145–46). Bandle (2001: 39) påpeger i sin definition af begrebet, at standard er uden geografisk begrænsning, men han tilføjer, at det drejer sig om normeret skriftsprog med skriftnært talesprog i formelle situationer.

Bandle siger:

“Wir können definieren a) Standard als normierte Schriftsprache einschließlich schriftnaher (in formellen Situationen), ohne geographische Begrenzung innerhalb des (meist national bestimmten) Geltungsbereichs der betreffenden Sprache wobei ein solcher Idealzustand in gesprochener Sprache wohl nie ganz erreicht wird, da u.a. regionale Variationen in Intonation und Wortakzent kaum je ausgemerzt werden).”

Standardfærøsk med Tórshavn som centrum

I færingernes sproglige bevidsthed er der en eller anden opfattelse af, hvad der er standardfærøsk. Jeg opfatter standard i denne sammenhæng synonymt med norm. Standard er noget, der ligger fast, fx lydsystemet og formsystemet. Jeg vil i det følgende gøre nogle betragtninger over standardiseringsproblematikken i færøsk og vil bevæge mig på det ortografiske, fonetiske, morfologiske og leksikalske plan. Jeg har sat et spørgsmålstegn efter overskriften for at vise, at det kan diskuteres, hvorvidt vi kan tale om standardfærøsk. Emnet er blevet behandlet før af fx Eivind Weyhe (Weyhe 1987 og 1988, se også dér flere referencer). Weyhe påviser, at den fonetiske standard blev grundlagt med udgivelsen af den nu klassiske *Færøsk Anthologi* i 1891. Det var Jakob Jakobsen, som udformede lydskriften til antologiens bind 2, som var en ordsamling. Jakobsen valgte Sydstrømdialekten (Tórshavnsdialekten) som udtalenorm dog uden at anføre nogle vægtige argumenter herfor. Jakobsen bibeholder skriftsprogets (dvs. norrøns) fordeling af *i* og *u* i endelserne, mens Sydstrømdialekten har sammenfald. Han anfører ikke lenisudtalen af de hårde klusiler, som er typisk for Sydstrømdialekten, dvs. *p*, *t*, *k* > *b*, *d*, *g*. Uden tvivl har Jakobsen anset netop disse lydfænomener for uønskelige og har derfor bevidst fravalgt dem i udtalen af standardfærøsk. Denne udtalestandard eller -norm er siden blevet benyttet i færøske ordbøger og beskrivelser af færøsk. Weyhe konkluderer, at der hos Jakobsen er tale om en idealiseret (skriftsprogsnær) udtale af Sydstrømdialekten.

I sin fonetiske skriftsprogsnormal fra 1889 siger Jakobsen, at i de tilfælde hvor dialekterne har forskellige udtaler af en enkelt lyd, skal for det første ordets etymologi have forrang og for det andet distributionen af lydfænomer. I de tilfælde hvor de to ikke sammenfalder, skal etymologien være det afgørende kriterium for valg af skriftform. Med hensyn til *p*, *t*, *k* foreslår Jakobsen således de "oprindeligste" og "det almindeligst brugte" (Jakobsen 1957: 40). Ellers foreslår han /ai/-udtale af diftongen *ei* og /åu/ for diftongen *ó* "som det oprindeligste og korrekteste" (ibid. 41).

Radioen

Idéen med en rigsfærøsk udtale med udgangspunkt i Tórshavnsdialekten blev også praktiseret i Færøernes Radio (Útvarp Føroya) den første tid efter dens etablering i 1957. Det gjaldt bl.a. udtalen af diftongen *ei* som /ai/, ikke den dialektale variant /âi/; og *ó* som /âu/ og ikke den dialektale variant /øu/. Derimod skulle oplæserne udtale de tryksvage vokaler svarende til retskrivningens, fx *eftir* /ættir/ og *aftur* /attur/ (oplysninger fra Ívar Iversen, forhenværende radiomedarbejder). Mødeprotokollen oplyser intet om disse forhold. Derimod kan man se, at radiorådet har behandlet talordene. Man havde forsøgt at genindføre det gamle nordiske talsystem. Rådet diskuterede det på et af sine første møder, 28. februar 1957. Mødeprotokollen oplyser, at flertallet rekommanderer, at radioen skal benytte "tann teljingarhátt, sum er vanligur í Føroyum í dag", dvs. fx *fimmhálfvjerðs* i stedet for *sjeytifimm*. Grunden var tydeligvis, at færingerne ville det sådan. På samme møde siges der, at spørgsmålet om sprogbrugen i radioen skal bringes på banen, men en gennemgang af mødeprotokollen viser, at radioens sprogbrug ikke har optaget udvalget i særlig høj grad. På det følgende møde (25. marts 1957) blev det vedtaget af et flertal i rådet at holde fast ved afgørelsen om talordene.

I august 1963 kommer der forslag fra et af radiorådets medlemmer om nedsættelse af et udvalg, som skal komme med et forslag til udtalenorm for radioen. Efter forslag fra radiodirektøren vedtog et flertal af rådet at udsætte sagen til et senere møde. Men denne udtalenorm dukker aldrig op igen i mødeprotokollen. I 1987 behandler rådet et brev fra en lytter om radioens sprogbrug. Brevet blev fremlagt, men skulle tages op til behandling på et senere møde. Sagen er på dagsordenen på det følgende møde (november 1987), hvor der kommer forslag fra et af rådets medlemmer om at nedsætte et udvalg til at behandle sagen. Rådet vedtog at udsætte sagen til et senere møde. I januar 1988 bliver sagen om dette udvalg sat under afstemning i rådet, men forslaget blev ikke vedtaget.

I 1997 er et punkt på dagsordenen "målsligi framburðurin í útvarpinum". Formanden udtalte, at så vidt han vidste, var der ingen fast udtalenorm gældende for radioen. Det blev vedtaget, at rådet skulle arrangere et møde med det formål at diskutere udtalenormen. Dette møde blev holdt 27. oktober 1997. Nogle personer var blevet indbudt til at holde indlæg, som repræsenterede hhv. den puristiske linje og den mere liberale sprogholdning i den færøske sprogdebat. I protokollen fra 1. december 1997 er der en evaluering af mødet om udtalenormen. Efter en kort diskussion var der enighed om denne konklusion fra radio-rådet:

"Radioen skal forsøge at bruge et levende færøsk sprog. Sproget skal være let og forståeligt og skal hverken være unødvendigt højtideligt eller forfladiget. Sproget skal på ingen måde hindre lytterne i at komme til orde eller at forstå radioudsendelserne."

Om dialekterne står der kort, at:

"radiosproget skal genspejle, at der på Færøerne er forskellige dialekter, og radioen skal desuden værne om rigdommen i dialekterne."

Her er man tydeligt gået fra princippet om standardudtale.

Andre standardiseringsorganer

Allerede i begyndelsen i 1960'erne gik radioen fra idéen om en standardfærøsk udtale, og i stedet lod man oplæserne benytte deres egne dialekter. I 1950- og 1960'erne opfordrede/krævede færøsklærere i gymnasiet i Tórshavn, at eleverne skulle have rigsfærøsk udtale ved oplæsning af færøske tekster. Men allerede i 1970'erne var man gået fra den praksis og lod eleverne læse op på deres egne dialekter.

Vi kan nævne nogle værker, som har været med til at standardisere færøsk udtale efter Tórshavnsdialekten *Færøsk Anthologi* (1891) → *Færøsk-dansk ordbog* (1927–28) → Lockwoods *An introduction to Modern Faroese* (1955) → Rischels beskrivelse af færøsk udtale i *Færøsk-dansk ordbog* (1961) → *Mállæra* (1997)

→ *Føroysk orðabók* (1998). *Dansk-færøsk ordbog* (1995) bryder med det princip ved at lægge en anden dialekt til grund (det betyder i praksis udtalen af vokalen *ó* som /øu/ og ikke som /åu/. En upubliceret beskrivelse af færøsk benytter samme princip).

Der eksisterer altså en idé om en færøsk standardudtale, som bygger på Sydstrømdialekten med Tórshavn som centrum. Den blev til som en pendant til standardudtalen i andre sprog, hvor det "fine" sprog i hovedstaden dannede normen. Når vi taler om en færøsk standardudtale, tænker vi mest på /ai/- og /åu/-udtale af *ei* og *ó*. Vi kan tale om standard på flere sproglige plan, fx det ortografiske, fonetiske, morfologiske og leksikalske plan. På det ortografiske plan har vi en fast ortografi med den naturlige hovedregel, at til hvert enkelt ord er der kun én godkendt retskrivning, uanset hvilken dialekt man ellers taler. Færøsk Sprognævn er et offentligt organ med det formål at beagte sproget og dets udvikling. Det har bl.a. til opgave at være behjælpelig ved udvælgelse og dannelse af nye ord, og det skal være på vagt over for ukorrekt sprogbrug (færøsk: *málsþilla*). Hovedvægten ligger altså på det leksikalske niveau. Men påstanden om den etablerede faste færøske ortografi er dog ikke helt rigtig, for der er ingen bestemmelser for retskrivning af fremmedord i færøsk (se afsnittet nedenfor: Ordbøgerne).

Dialekt vs. standard

Bandle (1982: 37) siger:

“Vid sidan av det för skriftlig kommunikation konstruerade arkaiserande standardspråket talas mest ortens dialekt (i huvudstaden Tórshavn en rad blanddialekter), men därutöver förekommer också *ett bara delvis lokalt färgat muntligt högspråk med centrum på Sydstreymoy*” (min kursivering).

Bandle siger, at “högspråket”, som han kalder det, undlader at medtage ekstreme dialektale træk, men han pointerer, at det drejer sig om “bara en ansats till rikstalsspråk och det har därför ännu inte kunnat hota dialekterna på allvar” (Bandle 1982: 38).

Idéen om et færøsk standardsprog er identisk med en fælles

sprogform fri for dialektale og sociolektale særpræg med høj prestige i sprogsamfundet – en sprogform, som er hævet over dialekterne. At forestillingen om et standardsprog er til stede i vores bevidsthed, understreger følgende svar fra et medlem af sprognævnet i en undersøgelse foretaget af Eivind Weyhe om forestillingen om et færøsk standardsprog (Weyhe 1987: 310):

“den indstilling (...), at alle former for lokaludtale principielt er jævnbyrdige, kunne måske underlette blodoverførelsen fra et godt folkeligt talesprog til det mere officielle fælles talesprog, som vi har brug for, og som så igen kunne virke positivt på den opvoksende generations sprog”.

Idéen er, at det bedste i dialekterne skal kunne bruges som norm, hvilket kan have positiv påvirkning på den yngre generations sprog. Denne tanke er ikke ukendt i den islandske sprognormering. Vi ser, at spørgsmålet om standardfærøsk er meget tæt knyttet til, hvilken position man vil at dialekterne skal have på Færøerne. Svaret “at alle former for lokaludtale principielt er jævnbyrdige” lægger jo op til, at ingen dialekt er “bedre” og mere efterlignelsesværdig end en anden. Bevidstheden om dialekterne er stor på Færøerne, og man bestræber sig på at bevare dem bl.a. ved at tillade og måske snarere opfordre til dialektale i radio og tv. Det er på mange måder praktisk med et standardsprog, men det skal ikke være på bekostning af dialekterne, synes færingernes holdning at være.

Holdninger til standard og dialekt i de nordiske lande

Der er forskellige holdninger til standard/dialekt i de nordiske lande. Jørn Lund siger således om dette spørgsmål i dansk:

“Der har i Danmark aldrig været nogen stærk dialektbevægelse ... så “udviklingen” har trin for trin kunnet standardisere det danske sprogsamfund” (Nordahl 1993: 148; se også Bandle 2001: 44).

Bandles kommentar er: “Städerna [dvs. i Danmark] har alltid varit först med att uppta standardspråket” (Bandle 1982: 38). Men i Norge er det helt anderledes; dér er der meget større

opmærksomhed omkring dialekterne, man dyrker dialekterne og sætter de nationale dialekter i centrum, og "ingen sterk sympati ombølger vårt standardspråk". Hos nordmændene "trives en helt spesiell dialektsympati, dialektromantikk eller dialektsentimentalitet" (Nordahl 1993: 149). Brugen af dialekt i Norge er med folkemålsrørslen øget under de senere år (Bandle 1982: 44).

Dialektforskellene er meget små på Island (Vikør 1993: 209). Der forekommer dog enkelte små dialektale udtalevariationer. Det islandske udtaleideal er kendetegnet af valgfrihed, som bygger på de dialektale træk, der ikke regnes for ukorrekt sprogbrug. På Island har man gjort bestræbelser på at standardisere udtalen i en vis retning for at få tilvejebragt en fælles udtaleform, som skal benyttes fx i skolen, på universitetet, på lærerhøjskolen og i radioen. Man kan i en vis forstand påstå, at et skriftligt standardsprog forekommer ved siden af regional variation på Island (Bandle 1982: 46).

Holdningen til standard og dialekt på Færøerne ligger meget tæt på den norske. At færøsk ikke har formået at skabe en reel standard forklarer Bandle med bilingualismen bestående af færøske dialekter og dansk "högsspråk" sammen med det "sena officiella erkännande" af færøsk. Færøsk blev først Færøernes hovedsprog i 1948 med hjemmestyreordningen, og det har derfor hidtil ikke været i stand til at medvirke til et overlokalt talesprog. Det var den nationale bevidsthed, som virkede positivt på indstillingen til dialekterne både på Færøerne og i Norge, og det har bidraget til, at dialekterne ikke er på retur på samme måde som i Danmark (jfr. Bandle 1982: 48).

Både i Norge og på Færøerne var dansk kultursprog og skriftsprog op til midten af 1800-tallet, hvor det nynorske og færøske skriftsprog blev udformet. Derfor har disse sprog ikke så lang skrifttradition i modersmålet, og det gør en forskel. Vi er stadigvæk i den proces, hvor skriftsproget skal stabilisere sig; skriftsproget befinder sig i stabiliseringsfasen, hvor også dialekterne er en del af kulturgodset.

Sprogplanlægning

Sprogpolitik har mindst to betydninger. Dels betyder det regler og forskrifter, som kodificerer sprogbrugerens rette omgang med sproget, dvs. retskrivning, tegnsætning, grammatiske former osv. Denne betydning kaldes også for korpusplanlægning. Og dels betyder det tiltag og aktiviteter, som har til formål at fremme, styrke og beskytte et givet sprog. Dette kaldes traditionelt for statusplanlægning (Vikør upubliceret manuskript, jfr. også Herslund 2001: 30). Det følgende drejer sig både om statusplanlægning og korpusplanlægning.

Einar Haugen har opstillet en model for de forskellige faser i sprogplanlægning (her efter Vikør, upubliceret manuskript; jfr. også Vikør 1988: 70ff og Brunstad 1995: 8 ff.). Haugen deler planlægningen op i fire faser:

1. Valg af normgrundlag
2. Kodificering af form
3. Udbygning af funktion
4. Godkendelse fra sprogsamfundets side (senere kalder han det for implementering)

Valg af normgrundlag indebærer et valg af den varietet af et sprog, der skal danne grundlaget for den normerede form af sproget. Vikør siger, at det som regel er talesproget hos den bedre stillede del af befolkningen i hovedstaden, som danner grundlaget. Men, siger han videre, det gælder ikke for færøsk ”i og med at normgrundlaget her er en abstrakt konstruktion basert på ei jamføring av alle dialektene og det gamle norrøne skriftspråket”. Det ligger implicit her, at det drejer sig om skriftsproget. *Kodificering af form* omfatter sådanne ting som valg af skriftsystem, fastsættelse af retskrivning og regler for bøjning og orddannelse. Det gælder selve fastsættelsen af apparatet i normen, som Vikør siger. Kodificeringen gøres en gang for alle, fordi en given norm kan være vanskelig at ændre. Der kan ske omkodificeringer, men som regel gælder det kun på enkelte punkter. Generelt kan man sige, at det er uhensigtsmæssigt, hvis

omkodificering sker for tit. *Udbygning af funktion*, også kaldt *elaborering*, indebærer udvikling af de funktionelle sider ved sproget på en sådan måde, at det kan dække alle behov, som måtte opstå og fylde alle funktioner i det sprogsamfund, hvor det skal bruges. Dette er en konstant proces. *Implementeringen* er den proces, at lade resultaterne af sprognormeringen spredes i samfundet, og få folk til at tage dem i brug. Man kan også anføre en femte fase, *evaluering* af hvor godt disse tiltag er lykkedes i samfundet, og i hvor høj grad man bør justere det, som man har gjort, hvis det viser sig ikke at fungere godt i praksis, dvs. hvis det foretagne valg ikke viser sig at være acceptabelt, eller hvis normen bør revideres på enkelte punkter. Fase et og fase to er i større eller mindre grad engangshandlinger, mens derimod udbygning af funktion er en kontinuerlig proces, for sproget skal konstant holde trit med den rivende udvikling inden for alle samfundsområder.

En ikke ubetydelig del i denne sammenhæng er udvikling af forskellige terminologier inden for fx tekniske fag og it-teknologi. I færøsk, som ikke har nogen tradition i det hele taget for at arbejde med terminologi som selvstændig disciplin, gælder det også i høj grad terminologidannelse inden for traditionelle fagområder. Færøsk terminologidannelse har været og er stadigvæk en del af den almensproglige færøske sprogrøgt, som bygger på det puristiske grundsyn. I så henseende følger færøsk terminologiarbejde den islandske tradition (jfr. Sigurður Jónsson 1996: 239)

Vi kan fortsætte med at se på færøsk i forhold til den Haugenske model. Vi har et skriftsystem, en ca. 150 år gammel officiel retskrivning og ca. jævngamle regler for bøjning og orddannelse, altså en grammatik. Det er altså en meget ung retskrivning i forhold til fx dansk og islandsk, som har skrifttraditioner tilbage til middelalderen. Siden vi fik vores skriftnormal i midten af 1800-tallet, er færøsk taget i brug inden for mange områder. De store landvindinger blev gjort i løbet af 1900-tallet, fx færøksprogede aviser, færøsk kirkesprog, færøsk

som undervisningssprog, færøsk som undervisningsfag, stigende antal færøske skolebøger og anden færøsksproget litteratur, ordbøger, grammatikker, færøsk fagsprog og terminologier inden for en hel del fagområder, færøsk radio og færøsk tv osv. Færøsk er kommet i brug inden for de fleste samfundsområder. Dette er en kontinuerlig proces, som ingen færing er modstander af, naturligvis. Det er her den aktive sprogpolitik gør sig gældende.

Dagens sprogpolitik implementeres gennem de sædvanlige kanaler, fx gennem ordbøger, grammatikker, aviser, radio og tv, terminologiværker, skolebøger, skoler, gennem sprognævnets talerør osv. I denne proces kan vi konstatere forskellige holdninger til, hvordan sproget skal normeres/standardiseres. Derfor er et ikke mindre vigtigt aspekt evalueringen: hvad synes færingerne om normen? Det er ikke hensigtsmæssigt at ændre for meget for ofte, men af og til sker det, at retskrivning af enkeltord eller ordtyper ændres. Derfor er evaluering en kontinuerlig proces. Evalueringen er måske af større betydning i et ungt skriftsprog end i et gammelt, fordi man ikke til fulde har bestemt sig for eller ikke er enige om, hvordan normen skal være.

Ordbøgerne

Selv om vi i høj grad praktiserer leksikalsk purisme, så udelukker det ikke, at der findes en mængde importord i færøsk talesprog og til dels i skriftsproget også. Sprognævnet har været meget tilbageholdende med standardisering af importord i færøsk, måske fordi man har været bange for, at man derved giver importordene det blå stempel, hvilket kan opfattes som en kapitulering over for nyordspolitikken og derved en trussel imod det puristiske grundprincip, som traditionelt har været toneangivende i færøsk sprogpolitik. Følgerne af denne *laissez faire*-politik på importordsområdet bliver særligt synlige i ordbøgerne, som praktiserer forskellig retskrivning af disse ord. I den engelsk-færøsk ordbog (1992) og i de nyeste dansk-færøske ordbøger (DFO 95 og DFO 98) forekommer der en mængde importord. Men p.gr.a. manglende regler/normer forekommer det samme ord med for-

skellig retskrivning i ordbøgerne. Vi mangler helt enkelt en standard for retskrivning af fremmedord i færøsk. Skal de beholde det långivende sprogs ortografi eller skal ortografien tillempes færøske udtaleregler? Det sidste kender vi fra situationen i Norge som norvageringsprincippet. Der foreligger ingen fælles standardortografi for importordene, men som hovedregel får importordene en til færøsk tillempet ortografi og færøske bøjningsendelse (fx *kapteynur*, *navigatørur*, *tineygjari*, *kovboyur*; *sjalu* udgør en undtagelse både fonologisk og morfologisk).

I indledningen til den dansk-færøske ordbog (DFO 98) kan man læse følgende:

“En anden bagdel, som færøske ordbogsredaktører har at slås med er, at vi ikke har nogen normaliseret retskrivning af fremmede ord, og derfor har vi ofte to retskrivninger af det samme ord. Dette kommer ikke i orden, før vi har taget stilling til en færøsk retskrivning af udenlandske ord” (side 4 i indledningen).

Problemet påvises blot. Ordbogsforfatterne kommer ikke med nogen løsning på det, men i praksis synes de at sympatisere med norvageringsmodellen.

Manglende ortografisk standard er jo først og fremmest et gigantisk problem for ordbogsredaktøren, men ikke mindre for sprogbrogeren. I modsætning til DFO 98 siger Hjalmar P. Petersen (DFO 95) eksplicit i forordet til sin dansk-færøske ordbog, hvilket retskrivningsprincip han følger. Han har en stor del indlånte ord med i sin ordbog, og disse importord har fået “færøsk form og er tillempet færøsk bøjningssystem”, dvs. at der her i høj grad praktiseres ortografisk, fonologisk og morfologisk purisme. Det, som ligger i udtrykket “færøsk form”, er, at han giver importordene en national retskrivning, dvs. en retskrivning, som gengiver ordenes udtale og som sådan svarer til norvageringsprincippet i norsk; *tión*-ordene udgør dog en undtagelse, de beholder *-tión*. Dette er redaktørens valg, der er ikke truffet nogen beslutning herom af nogen højere offentlig instans, fx Sprognævnet. Derfor er der ortografikaos på importordenes

område. Og derfor er der ikke overensstemmelse mellem de forskellige ordbøger. DFO 95 staver fx *konfirmation* med *-tión*, mens DFO 98 har *-sjón*. Autoriteten er i praksis – dog uden nogen form for formel autorisation – modersmålsordbogen (FO, udgivet i 1998), som staver ordet med *-tión*. Men problemet er, at FO indeholder kun nogle helt få sådanne importord (tre ord med *-tión*: *auktion*, *funktión*, *konfirmatión*; ét ord med *-sjón*: *pensjón*, *fólkapensjón*). Brugeren kommer derfor ofte til kort i sin søgning efter svaret.

Statsnavne og inkolentnavne

Færøsk sprognævn har udarbejdet den færøske del i bogen *Statsnavne og nationalitetsord*, og i det arbejde er der tale om standardisering af færøsk inden for området statsnavne og inkolentnavne med tilsvarende adjektiver (fx *Iran*, *irani/iranari*, *iranskur*). Men Sprognævnets rekommandationer må implementeres, og det kan tage tid. Implementeringen tager ofte længere tid i et lille sprogsamfund end i et stort sprogsamfund, fordi ordbøger i små sprogsamfund jo ikke publiceres så tit som i de større sprogsamfund p.gr.a. det begrænsede marked. Og da ordbøger fungerer som autoriteten, så kan det tage op til flere år at få rekommandationerne trykt og på den måde implementeret. Selv om Sprognævnet publicerer sine rekommandationer i separate ordlister eller på internettet, så vil der alligevel være uoverensstemmelse, så længe rekommandationerne ikke er kommet med i ordbøgerne. Vi kan fx se, at der er uoverensstemmelse mellem Sprognævnets anbefalinger af dobbeltformer som fx *irani/iranari*, *kubani/kubanari* og ordbøgernes oplysninger. DFO 98 har således kun *iranari*, mens DFO 95 har *iranari* og *irani*. DFO 98 har *ísraelsmaður*, DFO 95 har *ísraeli/ísraelsfólk*; FO har *ísraelsmaður* som hovedord. FO nævner en italiener for *itali*, DFO 95 betegner ham med det folkelige ord *italienari*, DFO98 har ordet *italiamaður* sammen med *itali*. Standardisering er derfor en nødvendighed på dette punkt. Sprognævnets rekommandationer vil blive trykt i den nye udgave af *Statsnavne og na-*

ionalitetsord. Grunden til, at Sprognævnet anbefaler dobbeltformer, er, at der er to systemer i brug: *-ari* (talesprog) og *-i* (formelt sprog, skriftsprog). Resultatet er i mange tilfælde blandingsformer af typen *iranari* i nom. sg. men *iranar* i nom. pl. *Iranari* kræver *iranarar* i pl., mens *iranar* kræver *irani* i sg.

M.h.t. fremmed ordstof, fx udenlandske stednavne har Sprognævnet foreslået ændret retskrivning af enkelte landenavne i forhold til retskrivningen i det færøske atlas. Det indebærer, at det nuværende sprognavn har ændret sine egne rekommendationer. Fx har vi foreslået at ændre *Perú* til *Peru*, *Teivan* til *Taivan* og *Teiland* til *Tailand*. Dette har vi gjort ud fra udtalemæssige hensyn. Udtalen af *ú* er /yu/, mens udtalen af den udlydende vokal i navnet Peru er /u/. Der er tre grunde til ændringen af *ei* til *ai*:

- en stor del af færingerne (ca. halvdelen) udtaler *ei* som *oi*, hvilket naturligvis ikke omfatter udtalen af fremmede navne som de ovenfor nævnte
- man har tradition for at skrive disse navne med *ai*
- *ai* er i bedre samsvar med nordisk retskrivning (det nordiske perspektiv).

Disse ændringer er blevet foreslået, selv om standardiseringen af landenavnene er forholdsvis ny (atlasset udkom i 1993). Her kan vi konstatere en omkodificering, som efter Sprognævnets mening er nødvendig.

Argumenter for standardisering

Af argumenter, som man ser fremført for standardsprog, er bl.a.

- det pædagogiske, dvs. at sproget skal kunne læres; det skal være enkelt, fast, oversigtligt og modsigelsesfrit.
- det kommunikative, dvs. det skal kunne bruges i alle kommunikationssituationer; indgreb er uønskelige, og koden må være konstant.
- det kulturelle eller kulturhistoriske argument, dvs. at sproget ikke kun skal give mulighed for kommunikation med nutidige medborgere, men at det også skal give mulighed for

kommunikation med fortiden gennem læsning af ældre litteratur.

Sandøy og Vikør (Vikør 1988: 103) anfører disse principper for sprogplanlægning:

- det demokratiske princip: at skriftsproget baserer sig på systemet i flest mulige dialekter
- identificeringsprincippet: at flest mulige kan identificere sig med formerne i skriftsproget
- det pædagogiske princip: at skriftsproget skal være let at lære og bruge for alle
- princippet om indre systematik, som går ud på, at forskellige bøjningsformer af et ord bør vise sammenhængen mellem alle formerne af ordet.

Om disse principper kan vi konstatere følgende i forhold til færøsk:

- at færøsk skriftsprog ikke baserer sig på nogen dialekt, men at det er en rekonstruktion med en meget etymologisk retskrivning, som bygger på det norrøne sprogsystem; skriftsproget er "overdialektalt".
- at ingen dialekt kan identificere sig mere med skriftsproget end en anden.
- at skriftsproget med dets strengt etymologiske retskrivning ikke er let at lære og bruge for alle.
- at princippet med indre systematik (det morfofonemiske princip) er indfriet som følge af den valgte skriftnorm. Et af hovedargumenterne hos Hammershaimb var netop at fastholde den indre systematik i erkendelsen af, at bøjningsformer af et og samme ord ofte kunne udvise meget forskellige udtaleformer som resultat af fx forskellige hiatusindskud.

Sprognævnet

Sprognævnets arbejde er som helhed i standardiseringens tjeneste. Alt det terminologiske arbejde, som vi arbejder en hel del med, er også eksempler på standardisering. Sprognævnet har

medvirket ved udarbejdelsen af forskellige fagordlister, fx inden for jura, data, sprog og litteratur (er i trykken), mødeterminologi osv. Arbejdet med en teknisk færøsk ordbog, som indeholder ca. 6–7.000 poster, er i gang. Standardisering kommer faktisk til udtryk i Sprognævnets daglige arbejde både inden for almensproget og fagsprog, terminologidannelse osv. Sprognævnet har fx foreslået nydannelsen *verklag* for dansk *anlæg*. Et sådant ord har ingen problemer med nye sammensætninger, fx *verklagsjåt-tan* for *anlægsbevilling* og *verklagsætlan* for dansk *anlægsplan*. Vi sendte information om dette nykonstruerede ord ud til medierne, og kunne kort tid efter konstatere, at ordet var blevet brugt i aviserne og i radioen. Det er jo i sin enkelhed eksempel på standardisering af sproget, og endnu et eksempel på at leksikalsk standardisering går nemmest igennem. Derimod kan man let konstatere, at rekommendationer af lydlig art ikke har den samme gennemslagskraft som nydannelserne. Sprognævnet har ofte forsøgt at få radiooplæsere til at ændre deres udtale af enkelte ord, men det kan være meget vanskeligt at opnå den ønskede effekt. Færøsk sprogrøgt forbindes først og fremmest med leksikalsk purisme, derfor har lydligt ukorrekte former ikke samme status som den leksikalske purisme i færingernes sproglige bevidsthed. Morfologiske rekommendationer kan også have svært ved at slå igennem fx i medierne.

Disse eksempler betyder dog ikke, at man anser sproglig mangfoldighed for uønsket. Tværtimod. Men inden for det offentlige, i administrationen, i fagsprog og terminologier og i medierne fremkommer der ønsker om en vis standardisering.

Eksempler på ortografisk/morfologisk purisme

Til slut kan nævnes nogle eksempler på standardisering fra Sprognævnets side. Vi har truffet beslutning om, at fremmedord med *ium*-endelse af typen *evangelium* skal have dobbeltformer i nominativ og akkusativ sg. ubestemt, dvs. *evangelii/evangelium*, men i bunden form nom. og akk. kun *evangeliid* (ikke *evangeli-umid*). Men samtidig har vi konstateret, at det forholder sig an-

derledes med "stoford" (*natrium, kalsium* osv.), som kun kan have *-ium* i nom. og akk. Af andre ord med ufærøsk form kan nævnes *konto* og *saldo*, som vi har foreslået skal have *-a* i nom. og *-u* i oblique kasus i sg., således at de kan bøjes som svagtbøjede femininumsort af typen *genta – gentu – gentur; kona – konu – konur*. Således får vi formerne *konta – kontu – kontur – konturnar; salda – saldu – saldur – saldurnar*. Derved slipper vi for de klodsede og fremmede former som *kontoin, kontoina, kontoini, kontoir/konti; saldoin, saldoir*. Der henstår enkelte ord af denne type, fx *giro* og *sello*, som vi foreløbig ikke har taget stilling til. Muligvis kommer de og evt. andre ord af samme type med i denne pulje på et senere tidspunkt.

Hammershaimbs standardisering

Det er blevet påvist af visse forskere, at man i begyndelsesfasen af opbygningen af en sproglig standard snarere fokuserer på det, som er fælles, end på det, som adskiller, fx dialektale ejendommeligheder, fordi man i nationsbygningen har mere brug for det, der binder folket sammen, end det, der adskiller. Man kan diskutere, hvorvidt dette gælder for færøsk med den store opmærksomhed omkring dialekternes stilling.

Den færøske retskrivning blev lanceret i 1846 og er således forholdsvis ung. Men vi kan konstatere, at der er en idé om eller tilløb til en færøsk udtalenorm, som synes at eksistere i flere færøsingers bevidsthed, en norm som bygger på udtalen i hovedstadregionen, altså området omkring det politiske og administrative knudepunkt, dvs. på en sprogvariant med høj prestige.

Andrew Robert Linn diskuterer i en artikel fra 1998, hvilke virkemidler grammatikforfatterne Aasen og Hammershaimb brugte for at give deres grammatikker udseende af standardiseringsværker, og han påviser i den forbindelse, at standardiseringen er meget mere fremtrædende i den endelige udgave, derved at den autoritative stil er meget synligere i de endelige udgaver fra hhv. 1864 (Aasen; første gang udkommet i 1846) og 1891 (Hammershaimb; første gang udkommet i 1854). Linn siger: "Aasen (1864)

and Hammershaimb (1891) function as standards because they are formed like standards" (s. 96). Af andre virkemidler nævner Linn ensartethed i stedet for variation og struktureringen af grammatikken i det hele taget. Af øvrige træk i standardiseringens tjeneste er, at 1854-udgaven af Hammershaimbs grammatik blev trykt i *Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie*, mens 1891-udgaven blev trykt i *Færøsk Anthologi* – grammatikken står i indledningen til bd. I, ordsamlingen i bd. II. Dvs. at grammatikken og ordsamlingen i Antologien er en del af en færøsk kontekst.

Slutning

I et veludviklet moderne sprog har man brug for en standard. En manglende standard kommer jo meget klart til udtryk i ordbøger. Jo bedre et sprog er udstyret med ordbøger jo større er kravet til en ensartet retskrivning af alle ordene i sproget. I dag accepteres importordene i større grad end før som en del af sproget også i skrift, men vi har endnu ikke fået en officiel retskrivning for importordene; det skyldes den puristiske linje. Jeg synes, vi skal holde fast ved det puristiske grundsyn, men vi bliver alligevel nødt til at tage stilling til retskrivning af importordene. Fonologisk, morfologisk og ortografisk purisme vil uden tvivl i større udstrækning end nu komme til at præge færøsk sprogpolitik i fremtiden.

De fænomener, som standardiseres gennem ordbøger er først og fremmest retskrivning, bøjning, udtale og ordforråd. Men desuden forekommer der også i enkelte ordbøger regler for orddeling, kommatering osv. Standardisering kommer jo klart til udtryk i vores præskriptive færøske ordbøger.

Standardisering af færøsk er til stede i vores bevidsthed som en idé men i forskellig grad på de forskellige sproglige niveauer. Den er mest gennemført på det leksikalske, ortografiske og morfologiske plan og i mindre grad på det fonologiske plan. Det har naturligvis sammenhæng med dialekternes stærke stilling på Færøerne, og de dialektale særpræg ligger i høj grad på det fonologiske plan. Færinger synes det er unaturligt, hvis en

dialekttalende, som flytter til Tórshavn, tillader sig at snakke "havnamál", dvs. Tórshavnsdialekt; det forekommer os mærkeligt, snobbet og særdeles unaturligt. Så vi kan sige, at den sproglige standard som en type sprog, der betragtes som en efterlignelsesværdig model også af mennesker uden for den geografiske eller sociale gruppe inden for hvilken vedkommende sprogtype blev til, ikke har den samme gennemslagskraft på Færøerne som i visse andre lande.

Litteratur

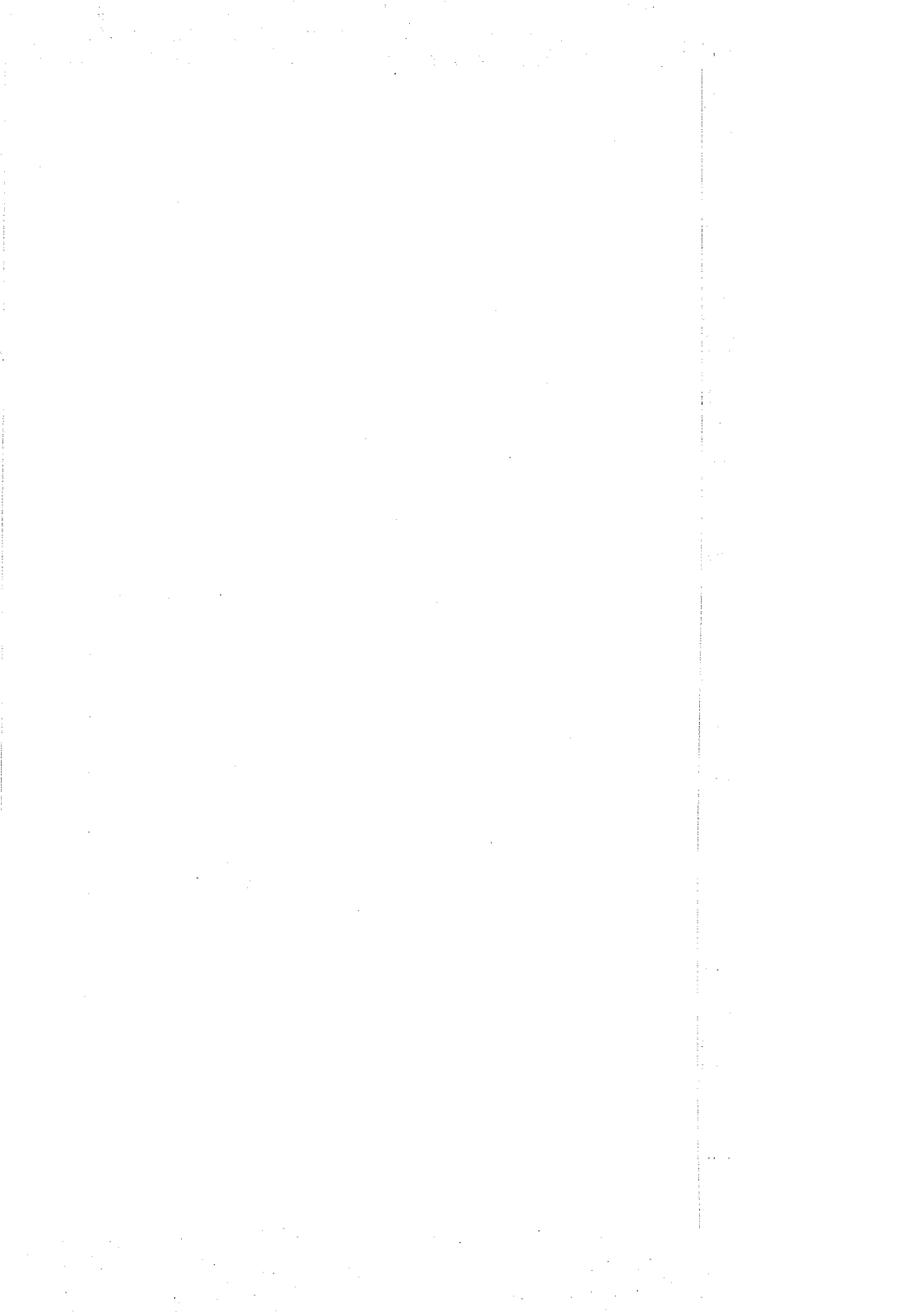
- Bandle, Oskar. 1982. Sociolingvistiska strukturer i de nordiska språken. I: Mats Thelander (red). *Talspråksforskning i Norden*. Studentlitteratur.
- Bandle, Oskar. 2001 [opr. 1979]. Soziolinguistische Strukturen in den nordischen Sprachen. Zum Verhältnis von Standard, Regionalsprache und Dialekt. I: Jürg Clauer og Hans-Peter Neumann (red.). *Schriften zur nordischen Philologie. Sprach-, Literatur- und Kulturgeschichte der skandinavischen Länder*. A. Francke Verlag Tübingen und Basel.
- Brunstad, Endre. 1995. Eitt sindur um stavseting av nynorskum, frísiskum og føroyskum skriftmáli í 19. øld. I: *Málting* 14 (1995), s. 8–19.
- Herslund, Michael. 2001. Sprogpolitik og sprogpolitikker. I: *Sprogforum*.
- Tidsskrift for sprog- og kulturpædagogik, febr. 2001. Nr. 19 s. 29–31.
- Jakobsen, Jakob. 1957 [opr. 1889]. Nogle ord om færøsk, samt et forslag til en ny færøsk retskrivning. I: Chr. Matras (red.) *Greinir og ritgerðir*. Tórshavn.
- Linn, Andrew Robert. 1998. Ivar Aasen and V.U. Hammershaimb: Towards a Stylistics of Standardization. I: Bondevik, Jarle og Oddvar Nes (red.). *Ivar Aasen-studier* I. Bergen: Norsk Bokreidingslag, s. 91–118.
- Nordahl, Helge. 1993. Et tilbakeblikk. I: *Standardspråk og dialekt*.

- Seminar i Oslo 1991 og 1992. Bergens Riksmålsforening og Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur, pp. 145–156.
- Schack, Jørgen. 1994. *Statsnavne og nationalitetsord*. Nordisk sprogsekretariat.
- Sigurður Jónsson. 1996. Terminologisk språkplanering på Island. I: Myking, Johan, Randi Sæbøe, Bertha Toft (red.). *Terminologi – system og kontekst*. Norges forskningsråd. KULTs skriftserie nr. 71, s. 239–249.
- Vikør, Lars S. 1988. *Språkplanlegging. Prinsipp og praksis*. Novus.
- Vikør, Lars S. 1993. *The Nordic Languages. Their Status and Interrelations*. Nordic Language Secretariat. Novus Press.
- Weyhe, Eivind. 1987. Dialekt og standard i færøsk. I: *Proceedings of the Seventh Biennial Conference of Teachers of Scandinavian Studies in Great Britain and Northern Ireland held at University College London March 23–25 1987*, s. 298–312. University College London.
- Weyhe, Eivind. 1988. Færøske dialekter og deres stilling i dag. I: *Nordiska studiar. Innlegg på den tredje dialektolog-konferensen 1986*, s. 139–150. Skrifter fra Norsk målførearkiv XL. Universitetsforlaget, Oslo.

Ordbøger

- DFO 95 = Hjalmar P. Petersen, *Dansk-færøsk ordbog*. 1995. Føroya Fróðskaparfelag.
- DFO 98 = Anfinnur í Skála, Jonhard Mikkelsen og Zakaris Wang, *Dansk-færøsk ordbog*. 1998. Stiðin.
- FO = Jóhan Hendrik W. Poulsen, Marjun Simonsen, Jógvan í Lon Jacobsen, Anfinnur Johansen, Zakaris Svabo Hansen. *Føroysk orðabók*. 1998. Føroya Fróðskaparfelag.

Jeg vil takke Útvarp Føroya (Færøernes radio) for at få lejlighed til at læse radioens mødeprotokol. Jeg vil også takke Eivind Weyhe og Marius Staksberg for gennemlæsning og kritiske kommentarer.

Idealer og realitet i standardisering af islandsk udtale

Kristján Árnason

1. Mysteriet om det islandske sprogs tidlige standardisering og konservatisme

Det er velkendt at islandsk er et meget konservativt sprog i forhold til de andre nordiske sprog. Den vigtigste begivenhed i den henseende er vel fremvæksten af den oldislandske kultur og litteraturaktivitet i middelalderen. Men til trods for mange gode forslag til forklaring af fremvæksten af den klassiske oldislandske litteratur med alle de konsekvenser det har haft for Island, er det dog et mysterium. Det største spørgsmål er hvordan det hele er begyndt, og hvis man engang kunne forklare oprindelsen, ville det blive lettere at forklare den senere udvikling (se f.eks. Helgi Guðmundsson 1977). Isolation og stagnation og almen læsekundskab kan ses som grunden til at man i reformationstiden fik Bibelen oversat til islandsk, i modsætning til hvad der skete i Norge.

Men selv om det moderne skriftsprog stort set er det samme som det oldislandske, således at man kan sige at Snorri Sturluson og Halldór Laxness har brugt det samme medium i deres litteratur, så har udtalen og det fonologiske system undergået væsentlige forandringer. Og der findes skandinaviske (ikke mindst norske) dialekter som i fonologisk henseende ligner oldislandsk udtale mere end moderne islandsk gør. Et af de træk

hvor det moderne lydssystem afviger fra oldislandsk, er kvantitetssystemet. I den såkaldte *kvantitetsomvæltning* neutraliseredes den gamle kvantitetsforskel mellem kort *tal* 'tal' og lang *tál* 'bedrag'. En anden vigtig forskel er at det gamle system af tryk-svage vokaler med kun tre kvaliteter [ɪ], [u] og [a] er blevet forøget således at man nu får ord som *strætó* 'bus' og *Diddú* 'kvindeligt kælenavn' med andre vokalkvaliteter i anden stavelse. Samtidig med, eller lidt før, kvantitetsomvæltningen er der foregået en vidtgående diftongering af gamle, lange vokaler. Det betyder at oppositionen mellem *tal* og *tál*, som i det gamle sprog var en opposition mellem lang og kort vokal med lignende kvalitet, nu er en opposition mellem monoftong [t^ha:] og diftong [t^hau:]. Der er også sket nogle sammenfald og lydforandring i vokalsystemet som gør at systemet ser helt anderledes ud end det gamle (se Hreinn Benediktsson. (udg.) 1972). Blandt andre fonologiske særpræg som nutidssproget har, er præaspiration: *hoppa* [hɔ^hpa] 'hoppe', ustemte sonoranter foran "hårde" klusiler: *bolti* [pɔ^hlti] 'bold' og dissimilation af langt [n] i *seinn* [seitn] 'sen' og langt [l] i *illa* [itla] 'ilde'. Det er ikke helt klart hvor gamle disse innovationer er, og nogle af dem kan have eksisteret i det norske indvandrersprog, men man må sige at den fonologiske udvikling på ingen måde har været præget af konservatisme eller stagnation.

2. Ældre sprogpolitikere

Det er altså nok så bemærkelsesværdigt at den fonologiske udvikling ikke har ført til nogle større dialektforskelle. Langt de fleste fonologiske innovationer har spredt sig over hele landet, og derfor er der ikke opstået dialektforskelle på grund af isoglosser som stammer fra ufuldendte lydforandringer. På den anden side findes der også eksempler på fonetiske innovationer som ikke er slået igennem, og nogle varianter er blevet fordømt og er forsvundet igen.

Man kan sige at den islandske purisme har sine rødder i reformationstiden med biskop Guðbrandur Þorláksson (1541–1627) som var ansvarlig for trykningen af den islandske bibel (1584). Hans lidt yngre samtidsmand og slægtning Arngrímur Jónsson den lærde (1568–1648) var også interesseret i det islandske sprogs fremgang og bevaring (se: Jakob Benediktsson 1953). Biskop Brynjólfur Sveinsson (1605–1675) har også kommenteret sprogbrugen. I et brev fordømmer han f.eks. udtalen af gammelt langt *é* som i *fé* 'får' med diftong [ie] eller [je]. Han mener at denne diftongudtale er en uskik som har sine rødder på Nordlandet, men at den har spredt sig til andre egne. Árni Magnússon (1663–1730), den store håndskriftsamler, kommenterer også nogle dialektale udtalevarianter som nu er forsvundet, f.eks. den østlandske måde at udtale gammelt *æ* på som monoftong. Han fortæller komiske anekdoter hvor man har gjort nar af denne udtale. Som man kan se af dette eksempel, er det ikke altid innovationer som bliver fordømt, fordi her er det den gamle monoftongudtale som bliver forhånet. Her har majoriteten accepteret den nyere diftongudtale [ai].

Oplysningsmanden Eggert Ólafsson (1726–1768) udtaler sig også om dialektale udtaleforskelle i sin retskrivningsbog fra 1762. Han siger f.eks. at folk fra Vestfjordene bruger udtalen *áng*, men at andre fra samme område siger *æng* for det som skrives *ang*. Folk fra Østfjordene siger han udtaler tilsvarende former som *áúng*, og han vil mene at begge varianter er overdrevne ("hvörutveggju [gera] of frekt af"). Det er folk fra Nordlandet som efter hans mening går den gyldne middelvej og siger *áóng*. Det er måske ikke helt klart hvordan man skal tolke Eggerts kommentarer og transskription, men det mest sandsynlige er at den variant han rekommanderer, er den som svarer til den som nu er den almindeligste udtale af det som staves *ang*, d.v.s. [aʊŋk]. Den vestfjordske udtale med monoftong var stadigvæk en dialektvariant i det 20. århundrede (se nedenfor), og der var også nogle spor af [ai]-udtale, men begge er gået stærkt tilbage.

Eggert kommenterer også en udtalevariant, en innovation, som nu er forsvundet, nemlig udtale med klusil af ord af typen *tólf* 'tolv' og *orf* 'leskaft': [toulp], [ɔrp]. Denne udtale siger han kaldes for almuens barbarismer, og det er sandsynligt at variantens skæbne er knyttet til denne fordømmelse. Der findes andre varianter som Eggert brændemærker, f.eks. udtalen *alla gutu* for *alla götu* 'hele vejen', som minder lidt om den afvigende udtale af vokaler (den 'skæve tale', se nedenunder), selv om det sandsynligvis ikke er det samme fænomen.

Hvad man kan se af disse eksempler, er at nogle innovationer får fremgang og tages op i standarden, mens andre fordømmes, og det er ikke altid den yngre variant som bliver fordømt.

3. Det 20. århundrede

Sproghistorien viser altså at det islandske fonologiske system i tidens løb har undergået nogle nok så store forandringer, men at standardiseringstendensen altid har været til stede. Dette viser sig på den ene side ved at lærde folk og åndelige ledere har været bevidste om sprogvariation og har kæmpet imod eller fordømt enkelte udtalevarianter. Men selv om det er eliten som udtaler sig om sagen, og vi ikke har direkte vidnesbyrd om almuens mening, er det troligt at elitens kommentarer i det mindste i nogen grad genspejler stemningen blandt den almindelige befolkning, eller i det mindste ikke var i direkte modstrid med den. Det hele har så haft som resultat at de fleste af forandringerne og varianterne som blev accepterede af "myndigheder" og befolkning, blev gennemført i hele landet, og modsat at de som blev fordømt, er forsvundet. Men til trods for alt dette findes der nogen variation og dialektforskelle som har overlevet indtil det 20. århundrede.

3.1 Dialektforskelle i det 20. århundrede

Oplysninger om moderne dialektforskelle går tilbage til det 19. århundrede. Lærde folk som Sveinbjörn Egilsson, rektor for den lærde skole, professor Konráð Gíslason og Björn Magnússon Ólsen, Islands universitets første rektor, har kommenteret og

dokumenteret sådanne udtalevarianter. Den første systematiske helhedsbeskrivelse af moderne islandsk udtale er Jón Ófeigsson's artikel i Sigfús Blöndals islandsk-dansk ordbog, som udkom 1920–24. Jón Ófeigsson skelner mellem sydlandsk og nordlandsk som to hovedgrupper med en del mindre grupper, sådanne som vestfjordsk og østfjordsk, og der findes andre vidnesbyrd om dialektudtale fra den første halvdel af det 20. århundrede som er i overensstemmelse med dette. Men langt de fyldigste oplysninger om dialektudtale i det 20. århundrede får vi hos Björn Guðfinnsson (1946, 1981/1947, 1964). Björn (1905–1950) har lavet en vidtgående undersøgelse af udtalevarianter hos skolebørn i 40'erne. Han rejste igennem hele landet og med interviews og oplæsningsprøver har han undersøgt brugen af de regionale varianter hos skolebørn. Disse varianter bliver optalt her nedenunder med de vigtigste statistiske oplysninger fra Björns undersøgelse.

3.1.1 Hård tale – blød tale (Nordlandet)

Forskellen mellem den "hårde" og "bløde" udtale markeres ved aspiration eller mangel på aspiration på ustemte klusiler i begyndelsen af en ikke-initial stavelse.

	hård	blød
<i>sápa</i> 'sæbe'	[sau:p ^h a]	[sau:pa]
<i>láta</i> 'lade'	[lau:t ^h a]	[lau:ta]
<i>strákar</i> 'dreng'	[strau:k ^h ar]	[strau:kar].

Denne variants hjemmeområde er den østlige del af Nordlandet. Men det er en mindretalsvariant, og ifølge Björn Guðfinnsson's undersøgelse havde 72,2 % af skolebørn den bløde (uaspirerede) tale.

3.1.2 *Stemt vs. ustemt tale* (Nordlandet)

En mindretalsvariant som også er knyttet til Nordøstlandet, er den såkaldte stemte tale. Her er det spørgsmål om at have stemte sonoranter foran "hårde" konsonanter, d.v.s. som skrives *p*, *t*, *k*:

	stemt	ustemt
<i>stúlka</i> 'pige'	[stulk ^h a]	[stulka]
<i>stampur</i> 'fad'	[stamp ^h ʏr]	[stampʏr]
<i>menntun</i> 'udbildning'	[ment ^h ʏn]	[mɛntʏn]
<i>blaðka</i> 'bladplade'	[plaðk ^h a]	[plaðka]

I Björn Guðfinnssons undersøgelse havde den stemte tale en lidt svagere status end den hårde tale med 77,5 % ustemt udtale blandt skolebørn.

3.1.3 *hv-udtale – kv-udtale* (Sydlandet)

Denne variant består af valg mellem initial velær klusil eller frikativ i nogle ord med etymologisk /hv/:

	klusil	frikativ
<i>hvalur</i> 'hval'	[kfa:lʏr]/[k ^h va:lʏr]	[x ^w a:lʏr]/[xa:lʏr]
<i>hver</i> 'hvem'	[kfe:r]/[k ^h ve:r]	[x ^w ɛ:r]/[xɛ:r]
<i>hvass</i> 'skarp'	[kfas:]/[k ^h vas:]	[x ^w as:]/[xas:]

Hv-udtalen var stærkest på Sydøstlandet, men den fandtes også vestom, i Reykjavík og helt til Borgarfjörður. Men dette var også en mindretalsvariant eftersom 74,4 % havde *kv*-udtalen.

3.1.4 *Monoftong vs. diftong foran -gi* (Sydøstlandet)

Den såkaldte monoftongudtale af vokaler foran det som skrives *gi*, men udtales med [j], var et af særmærkerne ved sydøstlandsk udtale. Den almindelige mening blandt lingvister er at det handler

om en konservativ variant som viser mangel på en diftongering, som fremkommer i håndskrifter allerede fra det 14. århundrede.

	diftong	monoftong
<i>hagi</i> 'mark'	[haiji]	[ha:ji]
<i>tregi</i> 'vemod'	[t ^h reiji]	[t ^h re:ji]
<i>stigi</i> 'trappe'	[stiji]	[stre:ji]
<i>bogi</i> 'bue'	[pøiji]	[pø:ji]
<i>hugi</i> 'hu, sind'	[hyiji]	[hy:ji]
<i>lögin</i> 'lovene'	[löijm]	[lö:jm]

Langt den største del af ungdommen havde diftongudtale ifølge Björn Guðfinnssons undersøgelse.

3.1.5 Monoftong vs. diftong foran ng/nk (Vestfjordene)

En anden variation mellem monoftong og diftong finder sted foran en velær nasal + klusil: [ŋk, ŋk], skrevet *ng/nk*. Denne monoftongerede variant hører hjemme i Vestfjordene, ligesom på Eggert Ólafssons tid, mens det første vidnesbyrd om den innovation som er ansvarlig for den langt mere almindelige diftongudtale, er fra omkring 1300.

	monoftong	diftong
<i>langur</i> 'lang'	[lanŋkyr]	[launŋkyr]
<i>banki</i> 'bank'	[paŋci]	[paunŋci],
<i>þröngur</i> 'trang'	[θrönŋkyr]	[θröunŋkyr]
<i>hönk</i> 'hank'	[höŋk]	[höunŋk]
<i>lengi</i> 'længe'	[leŋci]	[leunŋci]
<i>krenkja</i> 'gøre syg'	[k ^h reŋca]	[k ^h reunŋca].

I Björn Guðfinnssons undersøgelse havde en stor majoritet diftongudtalen, og det var kun relativt få unge mennesker på Vestfjorden som havde monoftonger.

3.1.6 *rn/rl-udtale* (Sydøstlandet)

Den næste dialektvariant har sine rødder i en egenart i det islandske fonologiske system som består i at der ofte forekommer klusiler foran sonoranter i former som *finn* [fitn] 'fin' *allir* [atliɾ] 'alle', *barn* [partn]/[patn̥] "barn" og *varla* [vartla]/[vatla] 'næppe'. På sydøstlandet findes der en udtale af den historiske kombination af *rl* og *rn* uden klusil.

	uden klusil	med klusil
<i>stjarna</i> 'stjerne'	[stjarna]	[stjartna]/[stjatna]
<i>varla</i> 'næppe'	[varla]	[vartla]/[vatla]

En stor majoritet havde klusiludtalen.

3.1.7 *Flámæli* ("skæv tale") (Østlandet, Sydvestlandet, Nordvestlandet)

Den afvigende udtale af vokaler som kaldes *flámæli* ("skæv" eller "gabende" tale), har den særstilling at i modsætning til de fleste mindretalsvarianter fra 40'erne var dette en innovation. Det handler om en forandring i udtalen sådan at de mellemhøje vokaler /i/ [ɪ] og /u/ [ʏ] får en lavere udtale og viser tendens til at falde sammen med de mellemlave nabolyde /e/ [ɛ] og /ø/ [ø] med sammenfald af ordformer.

	<i>Flámæli</i>	"rigtig"
<i>biddu við</i> 'vent et øjeblik'	[viɛ:ð]	[viɸ]
sammenfald med <i>veð</i> 'pant'	[viɛ:ð]	
<i>flugu</i> 'flue (dativ)'	[flʏœ:ɣɣ]	[flʏ:ɣɣ]
sammenfald med <i>flögu</i> 'plade (dativ)'	[flʏœ:ɣɣ]	

Et andet særpræg ved denne variant var at den fandtes i tre geografisk adskilte områder, det ene på Sydvestlandet og i Reykjavík, det andet på Nordvestlandet, og det tredje og største var på Østlandet.

Som man kan se af det nedsættende ord *flámæli*, er denne udtale blevet stigmatiseret og aktivt fordømt af skolemyndigheder og almue, hvilket sikkert har haft stor indflydelse på den senere udvikling (se 3.2 og 3.3). Men i 40'erne var denne udtale temmelig udbredt i forhold til andre minoritetsvarianter, og som det fremgår af tallene i tavle 1, var den faktisk den mest udbredte. I Björn Guðfinnssons undersøgelse var der 63,6 % af de unge mennesker rundt om landet som havde den "rigtige" udtale, hvilket betyder at 36,4 % viste tegn på *flámæli*. Selv om der er grund til at tro at tallene for *flámæli* måske er lidt overdrevne og bevidst pessimistiske på grund af den ideologi som Björn Guðfinnsson og hans medarbejdere åbenbart stod for – at *flámæli* skulle udryddes, må man sige at varianten var ganske udbredt på den tid.

3.1.8 Klusil eller frikativ foran ð (Nordlandet)

Ligesom i 3.1.6 er der her tale om variation som knytter sig til den tendens som findes i det islandske system til at udvikle klusiler som første medlem af konsonantgrupper efter trykvokalen. Det handler her om udtale af skrevet *vð* og *gð* som [pð] og [kð] ved siden af [vð] og [ɣð].

	klusil	frikativ
<i>hafði</i> 'hafði'	[hapði]	[havði]
<i>sagði</i> 'sagde'	[sakði]	[sayði]

I 40'erne var klusiludtalen en mindretalsudtale, og ifølge Björn Guðfinnssons undersøgelse var der 89,6 % som havde frikativudtalen, og det var kun i nogle sogne på Nordøstlandet hvor der var større procenttal hos skolebørn. Men der er grund til at tro at

klusiludtalen, selv om det handler om en innovation sproghistorisk set, har været mere udbredt før i tiden.

3.1.9 *Ngl-udtale* (Nordlandet)

Den sidste udtalevariant som nævnes her, er valget mellem udtalen af det som skrives *ngl* med eller uden klusil, d.v.s. [ŋkl] eller [ŋl]. Langt de fleste har en udtale uden klusil.

<i>dangla</i> 'slå'	[taʊŋkla]	[taʊŋla]
<i>hringla</i> 'klingre'	[rɪŋkla]	[rɪŋla]

En stor majoritet havde udtale uden klusil; kun i nogle få sogne på Nordlandet var der op til 50 % af skolebørnene som brugte denne variant.

3.2 *Ideer om standardisering*

Som allerede nævnt var Björn Guðfinnssons store undersøgelse i 40'erne delvis inspireret af sprogrøgt. Et af tidens sprogpoltiske idealer var normalisering af den moderne udtale. Argumentationen var at dialektforskelle under alle omstændigheder ville forsvinde med bedre kommunikation og vækst af hovedstadsområdet. Dette ville betyde at nogle, måske ikke så ønskværdige, varianter, ville få fremgang, mens andre som var "bedre" fra et eller andet synspunkt, kunne gå tabt. Et andet argument var at standardisering af udtalen ville forenkle relationen mellem retskrivning og udtale. Med standardiseret udtale ville det være lettere at reformere retskrivningen for at gøre undervisningen enklere.

Det er måske ikke så klart hvordan man kunne skelne mellem gode og dårlige udtalevarianter, men det er dog klart at f.eks. den afvigende vokaludtale ("den skæve tale", se 3.1.7) med sammenfald af vokaler godt kunne medføre nye problemer i skriftsprogs- og retskrivningsundervisningen. Og det ser ud til at

man i andre tilfælde har taget hensyn til spørgsmålet om skrivbarhed og relation til skriften når man har taget stilling til udtalevarianter.

I en forelæsning der senere blev udgivet som en lille bog (1981/1947), har Björn Guðfinnsson beskrevet sine meninger om standardisering. Efter at have gået igennem de udtalevarianter som hans undersøgelse gik ud på, og kommenteret deres historiske baggrund og til dels æstetiske egenskaber, kommer han med nogle konkrete forslag til normalisering af udtalen.

De tre vigtigste punkter er følgende:

I Islandsk udtale skal standardiseres med udvalg af levende dialekter.

II Foreløbig skal følgende optages i standarden:

1) ”Rigtig udtale” af vokaler (3.1.7)

2) *lv-udtale* (3.1.3)

3) *Hård tale* (3.1.1).

III Samtidig skal man preservere ”smukke” varianter som endnu findes, og som måske senere kan blive adopteret som standard: *rn/rl-udtale* (3.1.6), *stemt udtale* (3.1.2).

Andre udtalevarianter rekommanderer Björn Guðfinnsson ikke specielt, f.eks. synes han ikke at der ville ske nogen skade hvis klusiludtalen [hapði] for *hafði* (se 3.1.8) forsvandt. Angående variationen mellem monoftong og diftong foran *-gi* (3.1.4) så synes han at begge varianter er acceptable, selv om Sydøstboerne godt må bevare deres monoftongudtale, og det samme gælder den stemte udtale som han synes er smukkere end den ustemte udtale.

I de følgende år har man arbejdet med forberedelsen af et direktiv fra Kultur- og Undervisningsministeriet vedrørende normalisering af udtalen, og der er skrevet konkrete forslag til tekst

for dette (se Baldur Jónsson 1998). I første artikel af et af disse forslag (ved Árni Böðvarsson og Bjarni Vilhjálmsson) står der bl.a. at i Nationalteatret, Rigsradioen og andre steder hvor udtalen skal danne mønster for andre, skal brug af *flámæli* være helt forbudt. Studenter på Islands Universitet og på Lærerskolen skal trænes i udtale og fonetik så at de kan undervise i skolen og hjælpe til med normaliseringen. Árnis og Bjarnis udkast til direktiv tager stort set Björn Guðfinnssons forslag op, d.v.s. at *hv*-udtale og hård tale anses for ønskværdige, mens bevaring af dialektal udtale skal støttes, specielt stemt udtale, *ngl*-udtale, *rn/rl*-udtale, monoftonger foran *-gi* og også monoftonger foran *-ng/nk*.

Men der var ikke fuldkommen enighed om sagen. Det Filosofiske Fakultet ved Islands Universitet er (1954) imod streng teater- eller rigsmålsnormalisering, men synes at *flámæli* er urigtig (de bruger det islandske ord *rangur*). Og fakultetet synes at hård tale er mere ønskværdig end blød tale, at *hv*-udtale er mere ønskværdig end *kv*-udtale, og at frikativ er mere ønskværdig end klusil i *hafði* og *sagði*. Det er bl.a. foreslået at skolemyndigheder hvert år kontrollerer om der findes elever som er "lyd-fortabte" (*hljóðvilltir*), d.v.s. bruger afvigende udtale af vokaler.

Men til trods for al denne diskussion blev der ikke udgivet et direktiv eller en bekendtgørelse, og regeringens interesse for standardiseringsaktionen er gradvis formindsket. Men der var stadigvæk stemning for aktivitet blandt mange skolefolk, og i enkelte skoler har man lagt stor vægt på standardiseringsidealet. Specielt har man været opmærksom på *flámæli* hos unge. Man har til og med prøvet elever med hensyn til dette, og hvis der var tegn på den uønskelige udtale, fik de et brev med hjem hvor der stod at man hos barnet har fundet tegn på *flámæli*, og at skolen beder om tilladelse til at gøre noget ved det. Det fremgår af dette at *flámæli* har været stærkt stigmatiseret, og der er fortællinger om personlige tragedier og om folk som har fået dårlig fremgang i skolen og er blevet spottet for deres udtale.

3.3 Hvad blev resultatet?

Den meget udførlige statistik om unges udtale i 40'erne som fremgår af Björn Guðfinnssons undersøgelse, skaber en udmærket lejlighed til at følge udviklingen og studere dialektvarianternes skæbne. Derfor blev der lavet en anden, ganske vidtgående undersøgelse i årtiet mellem 1980-90. Hovedarrangørerne af denne undersøgelse som har fået akronymet RÍN (rannsókn á íslensku nútímamáli), var undertegnede i samarbejde med Höskuldur Þráinsson (se f.eks. Kristján Árnason 1987, Höskuldur Þráinsson og Kristján Árnason 1992). RÍN var en helhedsundersøgelse med interviews af aldersgrupper fra hele landet, i alt ca. 2.900 mennesker. Det fremgår af RÍN at der, som man havde forventet, er en stærk tendens til udslettelse af de gamle dialektforskelle, men der dukker også nogle nye udtalevarianter op som har større frekvens hos de yngre end hos de ældre. Men det som jeg her kort vil bemærke til slut, er i hvilken retning standardiseringen går.

Som sagt har man i 40'erne og 50'erne diskuteret hvilke varianter der ville få fremgang, og hvilke der ville trække sig tilbage i den store udslettelse som man forventede ville ske. Stort set kunne man have to hypoteser om dette. Den ene mulighed var at hovedstadsområdet voksende dominans ville betyde at de varianter som satte deres præg på hovedstadssproget, ville få den største fremgang. Man kunne tænke sig at hovedstadens prestige ville give de udtalevarianter som er karakteristiske for sproget der, en fordel over for de andre. Den anden hypotese man kunne tænke sig, er at det simpelthen var majoriteten som vandt. Og dette blev tilfældet. Den store generalisation er at de varianter som var de stærkeste i 40'erne, er blevet endnu stærkere. Dette gælder alle de variabler der nævnes i 3.1, som vi kan se i tavle 1.

Det er ikke nok at høre hjemme i Reykjavík. *Flámæli* har f.eks. været relativt udbredt blandt unge i Reykjavík. Kun 48 % af de unge i Reykjavík havde, ifølge Björn Guðfinnson, den "rigtige" i stedet for den "skæve" udtale, d.v.s. mere end halvdelen fik karakteren *flámælt* eller *slappmælt* ("slaptalende").

Man kan også nævne at *hv*-udtalen var relativt stærk i Reykjavík og i området deromkring hvor mellem 25 og 40 % havde frikativ i større eller mindre grad, mere end i de fleste andre områder. Det er bemærkelsesværdigt at det her handler om henholdsvis en stigmatiseret variant og en variant som var rekommenderet af sprogrøgtfolk. Men begge er gået hurtigt tilbage.

Men selv om majoriteten sejrer, er der interessante nuancer. Fremgangen af majoritetsvarianterne sker med varierende hastighed, som man kan se af tavle 1 og af graferne i fig. 1–3.

Tavle 1

Majoritetsvariant	Situationen i 40'erne	Skrider frem
Blød tale	72,2 %	langsomt
Ustemt udtale	77,5 %	hurtigt
Kv-udtale	74,4 %	hurtigt
Diftong foran -gi	Stor majoritet	langsomt
Diftong foran ng/nk	Stor majoritet	hurtigt
(r)dn/(r)dl-udtale	Stor majoritet	hurtigt
"Rigtig udtale"	63,6 %	meget hurtigt
Frikativ foran ð	89,6 %	hurtigt
[ŋ]-udtale	Stor majoritet	uforandret

Majoritetsvarianter i 1940'erne og deres senere varierende fremgang.

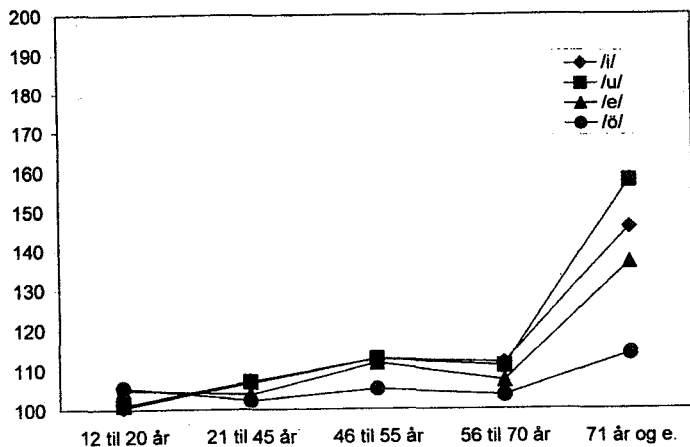

Fig. 1. Flámæli i Suður-Múlasýsla.

Flámæli hos forskellige aldersgrupper i Suður-Múlasýsla (Østlandet) ifølge RÍN. Tallene viser gennemsnitskarakter (fra 100 til 200) hos de forskellige aldersgrupper for afvigende udtale af de lange vokaler: /i/ som i *við* 'ved' og *skip* 'skib', /u/ som i *flugu* 'flue', /e/ som i *veð* 'pant' og /ø/ som i *flögu* 'plade'.

Som man kan se af fig. 1, viser resultater fra RÍN at *flámæli* praktisk talt er forsvundet blandt de unge, selv i Suður-Múlasýsla på Østlandet, det syssel hvor fænomenet var stærkest i 40'erne. Det er altså klart at den vidtgående stigmatisering som denne variant er blevet udsat for, har haft sine konsekvenser.

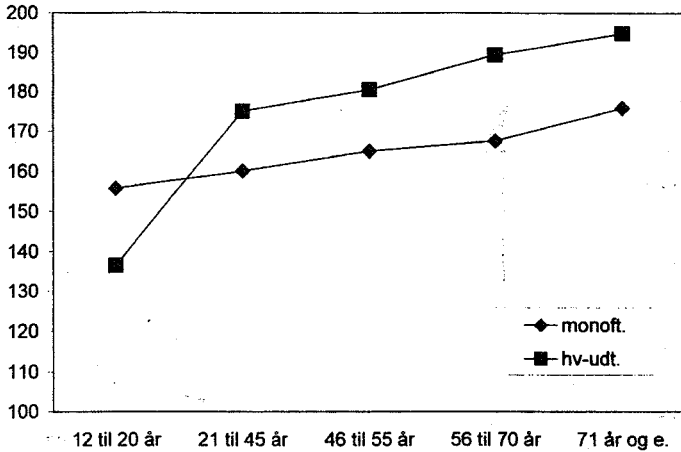

Fig. 2. Monoftongudtale og hv-udtale i Vestur-Skaftafellssýsla omkring 1980.

Hv-udtale og monoftongudtale hos forskellige aldersgrupper i Vestur-Skaftafellssýsla, Sydøstlandet. Der er mindre forskel mellem aldersgrupperne når det gælder monoftongudtalen, end når det gælder hv-udtalen.

Fig. 2 viser statistik fra RÍN for to variabler fra Sydøstlandet som begge er i færd med at vige for majoriteten. Det handler om frikativudtale af *hv*, som i *hvalur* 'hval' (sml. 3.1.3), og monoftongudtale foran *gi*, som i *hagi* (sml. 3.1.4). Som man kan se, er begge variabler gået tilbage, men det går meget hurtigere med *hv*-udtalen. Og dette sker til trods for at man i diskussionen om standardisering har rekommanderet frikativudtalen. Monoftongudtalen, som fik mindre støtte fra sprogrøgttsfolket, går tilbage, men langsommere, og den yngste generation får karakterer mellem 150 og 160, d.v.s. mere end 50 %.

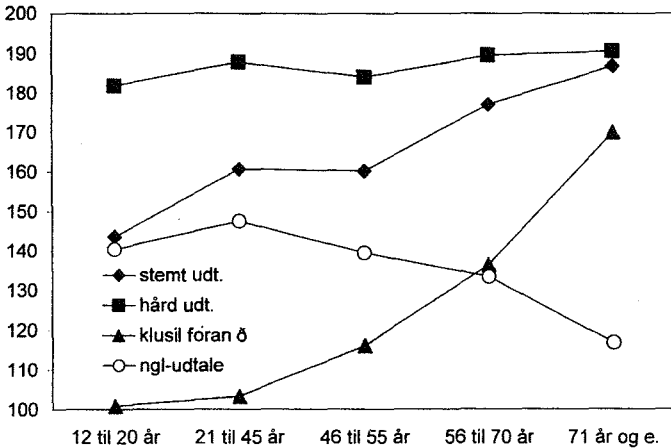

Fig. 3. Nordlandske variabler i 80'erne

Nogle nordlandske variabler efter aldersgrupper. Hård tale står stærkest, mens stemt tale og specielt klusiludtale viser hurtig nedgang. Ngl-udtale holder sin stilling.

Fig. 3 viser fire nordlandske variabler og deres distribution blandt forskellige aldersgrupper på Nordlandet i 80'erne. Den mest dramatiske forskel mellem grupperne er i klusil förän ö, [hapði] for hafði (sml. 3.1.8), som praktisk talt er forsvundet hos de unge. Den stemte udtale (sml. 3.1.2) går tilbage, og der er stor forskel mellem aldersgrupperne. Den hårde tale (sml. 3.1.1) står stærkere, selv om der er signifikant korrelation mellem alder og hård tale i dette område. Den mest interessante variabel er måske ngl-udtalen (3.1.9). Den er ikke blevet blandet så meget ind i diskussionen om standardisering i 40'erne og 50'erne, men Björn Guðfinnsson bemærker at han tror at denne variant snart vil forsvinde. Som man kan se af fig. 3, er der omvendt relation

mellem generationer hvad denne variabel angår, selv om den ikke får nogen særlig høj karakter.

Sociolingvistisk teori (se f.eks. Labov 1972 og Chambers & Trudgill 1980) har bl.a. klassificeret lingvistiske variable i to klasser som markører (markers) og indikatorer (indicators). Markører er variable som viser korrelation mellem forskellige stilistiske optioner, mens indikatorer ikke viser denne korrelation. Ifølge teorien hænger denne distinktion sammen med hvor bevidste folk er om de lingvistiske fænomener som variablene indebærer. Det som folk lægger mærke til eller på en eller anden måde er bevidste om, viser større variation med stil og situation, og der kan også ske ganske drastiske forandringer i sådanne variables distribution på kort tid. Det ser ud til at den ulige skæbne for udtalevarianterne som man kan læse ud af statistikken fra RÍN kan i det mindste delvis forklares med hjælp af denne sociolingvistiske tankegang.

Som ekstreme eksempler kan man tage *hv*-udtalen og *ngl*-udtalen. *Hv*-udtalen var rekommanderet af sprogrøgtsfolk, men det var *ngl*-udtalen ikke (selv om den heller ikke var fordømt), og Björn Guðfinnssons mening var at denne variant snart ville forsvinde. *Ngl*-udtalen har ikke været omtalt i den sprogpoltiske diskussion i samme grad som *hv*-udtalen og f.eks. den hårde udtale og den stemte udtale. Og af interviews med informanter som havde *ngl*-udtale, og som blev spurgt om det, fremgår det at de var helt umedvidende om det. Denne variabel må derfor klassificeres sociolingvistisk som en indikator, mens den åbne diskussion om *hv*-udtalen og andre rekommanderede (eller stigmatiserede) varianter sikkert har gjort variablene til markører. Markørstatus kan altså være en del af årsagen til *hv*-udtalens hurtige tilbagegang, mens *ngl*-udtalens status som indikator har gjort at den fik lov til at være i fred, så at sige. Det kan måske siges at være lidt ironisk at *hv*-udtalen har udviklet sig i den modsatte retning af sprogfolkernes rekommandationer, men så kan man også pege på *flámæli* som et eksempel på en udvikling der var i overensstemmelse med sprogrøgtsfolkets anbefalinger. Men

her er det faktisk mere sandsynligt at det var den almindelige mening som var mere afgørende.

Og det er også klart at spørgsmålet om markør eller indikator ikke kan forklare andre ting som kommer frem ved statistikken fra RÍN. Det kan f.eks. ikke forklare hvorfor den stemte udtale går hurtigere tilbage end den hårde tale, som man kan se af fig. 3. Det fremgår af Björn Guðfinnssons kommentarer (1981/1947:30) at nordlændinge er blevet udsat for nedvurderende kommentarer om denne variant allerede i 40'erne. Men hvorfor det samme ikke er hændt den hårde tale, har vi ikke nogen forklaring på endnu.

Litteratur

- Baldur Jónsson. 1998. Afskipti stjórnvalda af íslenskum framburði 1940–1984. I: Baldur Sigurðsson, Sigurður Konráðsson og Örnólfur Thorsson (red.): *Greinar af sama meiddi helgaðar Indriða Gíslasyni*. Rannsóknarstofnun Kennaraháskóla Íslands. Reykjavík. (S. 229–245).
- Björn Guðfinnsson. 1946. *Mállýzkur I*. Ísafoldarprentsmiðja. Reykjavík.
- Björn Guðfinnsson. 1964. *Mállýzkur II. Um íslenzkan framburð*. Ólafur M. Ólafsson og Óskar Ó. Halldórsson unnu úr gögnum höfundar og þjuggu til prentunar. Heimspékideild Háskóla Íslands og Bókaútgáfa Menningarsjóðs. Reykjavík.
- Björn Guðfinnsson. 1981/1947. *Breytingar á framburði og stafsetningu*. Smárit Kennaraháskóla Íslands og Iðunnar. Iðunn. Reykjavík [Ísafoldarprentsmiðja. Reykjavík.]
- Blöndal, Sigfús. 1920–24. *Íslensk-dönsk orðabók / Islandsk-dansk ordbog*. Verslun Þórarins B. Þorlákssonar. Reykjavík / H. Aschehøug. København.
- Chambers, J.K. & Peter Trudgill. 1980. *Dialectology*. Cambridge University Press.
- Helgi Guðmundsson. 1977. Um ytri aðstæður íslenzkrar málþróunar. I: *Sjötíu ritgerðir helgaðar Jakobi Benediktssyni 20*.

- júlí 1977. Stofnun Árna Magnússonar. Reykjavík (S. 314–25.)
- Hreinn Benediktsson (udg.). 1972. *The First Grammatical Treatise: Introduction, Text, Notes, Translation, Vocabulary, Facsimiles*. Málvísindastofnun. Reykjavík.
- Höskuldur Þráinsson og Kristján Árnason. 1992. Phonological variation in 20th century Icelandic. *Íslenskt mál* 14: S. 89–128.
- Jakob Benediktsson. 1953. Arngrímur lærði og íslensk málhreinsun. I: *Afmæliskveðja til próf. dr. phil. Alexanders Jóhannessonar háskólarektors 15. júlí 1953 frá samstarfsmönnum og nemendum*. Reykjavík (S. 117–38).
- Jón Ófeigsson. 1920–24. Træk af moderne islandsk lydlære. I: Blöndal: *Islandsk-dansk ordbog*, s. XIV–XXVII.
- Kristján Árnason. 1987. Icelandic Dialects Forty Years Later: The (Non)survival of some Northern and South-Eastern Features. I: Pirkko Lilius og Mirja Saari (red.): *The Nordic Languages and Modern Linguistics* 6. Helsinki University Press. Helsinki (S. 79–92).
- Kristján Árnason. 1990. Conflicting Teleologies: Drift and Normalization in the History of Icelandic Phonology. I: Henning Andersen og Konrad Koerner (red.). *Historical Linguistics 1987: Papers from the 8th International Conference on Historical Linguistics*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam.
- Labov, William. 1972. *Sociolinguistic Patterns*. Basil Blackwell. Oxford.

Glimtar från den sverigefinska språkdebatten

Tuuli Forsgren

Inledning

Inom det historiska Sveriges gränser har det i alla tider – både före och efter freden i Fredrikshamn 1809 – funnits både en finsktalande befolkning och andra minoriteter (Huovinen 1986). Antalet invånare med finska som modersmål och deras regionala hemvist har varierat genom tiderna och likaså styrkan i den språkliga och kulturella assimileringprocess, som de som minoritet i det svenska riket varit utsatta för. En översiktlig uppfattning om finnarna i Sverige genom tiderna ges i t.ex. Koivukangas 1980. Den största samlade informationskällan är i dag *Finnarnas historia i Sverige 1–3* (Tarkiainen 1990–93, Lainio 1996). Den som är intresserad av ett försök till analys av språkideologier och minoritetsspråkspolitik gentemot samer och finnar i Sverige, både i ett nutidsperspektiv och ett historiskt dito, rekommenderas att ta del av Wingstedt 1998.

Det faktum att Sverige aldrig någonsin varit ett språkligt och kulturellt homogent samhälle förbigicks mestadels i den efterkrigsdebatt som i många år fördes i samband med den invandring av arbetskraft och flyktingar som skedde till landet. Under 1990-talet aktualiserades de inhemska minoriteternas ställning bl.a. av att den svenska staten ställdes inför uppgiften att se till att landet

hade en minoritetslagstiftning som uppfyllde de krav som ställdes för att Sverige skulle kunna ratificera två konventioner som rör minoriteter, nämligen Europarådets konvention om regionala språk och minoritetsspråk, den s.k. *minoritetsspråkskonventionen*, samt Europarådets konvention för skydd av nationella minoriteter, den s.k. *ramkonventionen*. Kommittéarbetet mellan 1995 och 1997 resulterade i två offentliga utredningar, SOU 1997:192 och 193. Under kommittéarbetets gång och remissrundan därefter diskuterades minoritetsfrågor både i de sverigefinska och de svenska massmedierna på ett sätt som aldrig tidigare. I mitten av 1990-talet hade också den svenska riksdagen fastställt, att finnarna och det finska språket i Sverige har en särställning i landet. Uttalandet togs naturligtvis emot med glädje av sverigefinnarna, men någon praktisk effekt i deras vardag fick det inte. I december 1999 biföll riksdagen förslaget om att Sverige skulle ratificera de båda konventionerna och den 1 april år 2000 fick beslutet laga kraft. Därmed åtar sig Sverige att med hjälp av lagar garantera stöd för språken, respektive skydd för personer som tillhör en nationell minoritet. Sverige måste erkänna, dvs namnge sina historiska minoritetsspråk och nationella minoriteter i de s.k. ratifikationsinstrumenten. De språk (och minoriteter) som den 1.4.2000 fick officiell minoritetsstatus i Sverige var finska, samiska, meänkieli (tidigare benämnt torne-dalsfinska), jiddisch samt romani chib.

Kanske var det den livliga debatten om minoriteternas villkor i allmänhet som blev åtminstone en delorsak till att sverigefinnarna också började diskutera själva det finska språket i Sverige, det som jag i denna artikel kommer att kalla *sverigefinska* utan att för den skull ta ställning till vad denna benämning exakt skall täcka. Termen *sverigefinska* står här helt enkelt för den finska som dagens sverigefinnar använder sig av (*jfr* Lainio 1999, 162). Kanske skulle debatten om sverigefinskan ha kommit ändå såsom en del av den vitaliserings- och revitaliseringsvåg, som har präglat minoritets- och ursprungsbefolkningar världen över de sista decennierna.

Eftersom den sverigefinska befolkningen till övervägande del i dag består av den arbetskraftsinvandring som hade sin topp under 1970-talet, innebär det att den andra generationen sverigefinnar som bäst är ifärd med att skapa den tredje generationen. Den starka språkliga förankringen i det finska språket, som den första generationen invandrare hade med sig, delas mestadels inte av den andra generationen. Denna har gått i svensk skola och är i bästa fall naturligt tvåspråkig, men för många är svenska det starkaste språket och en del har t.o.m. mycket svaga kunskaper i finska. Den svenska skolans hemspråksundervisning (numera benämnd modersmålsundervisning) baserar sig på standardfinska, en finska som de sverigefinska barnen inte hör omkring sig så ofta. De flesta av den första generationens invandrare kom nämligen från norra och östra Finland och de tog sina regionala varieteter av finska med sig som hemspråk till Sverige. Om den första generationen inte medvetet följt den moderna standardfinskans utveckling, är deras standardfinska idag troligen något föråldrad och har dessutom i varierande grad blivit påverkad av det svenska språket.

Den debatt om det sverigefinska språket som kom i gång under 1990-talet har drag som tyder på att den kanske skulle ha uppstått även utan den allmänna debatten om minoriteter, som den svenska statens utredningar satte igång. Eftersom språkdebatten till stor del kom att föras livligast omkring frågan om vilket slags finska de sverigefinska skolbarnen skulle möta i den svenska skolans finska modersmålsundervisning, kan det vara adekvat att kort redogöra för hur många sverigefinnar som berörs av denna undervisning.

Sverigefinnarnas antal

Idag räknar Statistiska centralbyrån (SCB) med att det i början av år 1999 i Sverige fanns ca 446 000 personer, som själva är födda i Finland eller som har en eller båda föräldrarna därifrån. Mellan 200 000–250 000 av dessa beräknas ha finska som modersmål

(Kangassalo 2000). Sverige frågar i folkräkningarna inte efter modersmål, varför exakta uppgifter på den punkten är svåra att få. Eftersom vi i framtiden måste räkna med att svenska medborgare, födda i Sverige, kan ha annat modersmål än svenska, utgår jag ifrån att det är en uppgift som hädanefter kommer att begäras in via folkräkningen.

I den svenska skolan kan eleverna under vissa betingelser få läsa finska, gå i tvåspråkig klass eller i helfinsk klass. Den allmänna ekonomiska åtstramningen under 1990-talet drabbade även skolans hemspråksundervisning och antalet sverigefinska barn som kunde utnyttja den teoretiska rätten till undervisning i finska minskade. Under denna tid underlättades samtidigt startandet av friskolor och ca. 15 finska friskolor bildades, många av dem i ren protest mot neddragningarna i den svenska skolan. Av dessa friskolor finns idag åtta kvar.

Under läsåret 1999/2000 fanns det enligt SCB 13 530 sverigefinska barn som var berättigade att få undervisning i finska och enligt samma källa var det 5 865 (43,3 %) som deltog i sådan undervisning. Av dessa gick ca. 900 i finska friskolor. (Uppgifterna lämnade av SCB till Kangassalo år 2000.) Det finns skäl att misstänka, att det bakom dessa siffror döljer sig ett mörkertal, eftersom det är svårt att fastställa vad SCB menar med "berättigade att få undervisning". Vilka sverigefinska skolbarn är inräknade i "berättigade"? De som tillhör ett rektorsområde, där de faktiskt kan få undervisning i finska, eftersom sådana grupper existerar, och alla, även de som har tackat nej till sådan undervisning, har räknats in i siffrorna för "berättigade"? Eller innefattar siffran 13 500 "berättigade" alla barn av sverigefinsk härkomst som egentligen har rättighet till undervisning, även dem som bor i rektorsområden/kommuner, där sådan undervisning – med hänvisning till regelverket – inte anordnas och barnen därför inte har någon faktisk möjlighet att få sådan undervisning? Omfattar "13 500 berättigade" alltså alla sverigefinska barn i

skolåldern oberoende av faktiska möjligheter? Redan Lainio & Wande (1996, 342) talar om det mörkertal som troligen finns i SCB:s skolstatistik mellan 1990–1996. Det räkneexempel som ges tar 1994 som utgångspunkt. Då fanns ca 48 300 sverigefinska skolbarn. Om man utgår från att ca. 25% av dem var finlandssvenskar, återstår ändå ca. 36 000–37 000 sverigefinska barn i den svenska grundskolan. Enl. SCB:s tabeller fanns det läsåret 1994/95 bara 18 877 sverigefinska barn som var "berättigade" till undervisning. Någonstans finns det uppenbarligen ett betänkligt glapp i statistikens siffror.

Språkdebatten

Som ledamot i den Sverigefinska språknämnden har jag följt den debatt om språket "sverigefinska", som funnits i den sverigefinska pressen under 1990-talet, läst artiklarna, men inte systematiskt försökt strukturera deras innehåll. Jag förelag därför att mitt föredrag vid det nordiska språkmötet 2000 skulle bli ett försök att göra ett systematiskt svep över denna debatt, dels för att ge icke-finskpråkiga kolleger åtminstone en glimt av dess innehåll, dels för att själv få en bättre överblick än den jag hade. När jag började diskutera ämnet med forskarkolleger i min omgivning, visade det sig, att ämnet verkligen låg i tiden. Två sverigefinska forskare publicerar just i år artiklar, som också ger en översiktlig bild av den språkdebatt som försiggått i de sverigefinska spalterna. Båda dessa forskare har ställt sina artiklar i manusform till mitt förfogande och jag har alltså kunnat använda mig av de sammanställningar de gjort, något jag tackar dem för. De två artiklar det handlar om är "Who is to say what my language is worth? Linguistic purism vs. minority language maintenance and revitalization" av Leena Huss och "Kohti ruotsinsuomea" ('På väg mot sverigefinska'; min översättning.) av Raija Kangassalo. I skrivande stund har Raija Kangassalos artikel redan tryckts. De båda artiklarna har något olika huvudinriktning. Leena Huss artikel är närmast sociolingvistiskt inriktad och tar upp internationella exempel på minoritetsspråkspro-

blematik, purism och revitalisering, men den redogör också för den sverigefinska språkdebatten fram t.o.m. 1997. Raija Kangasalos artikel tar upp sverigefinskan ur främst lingvistisk synvinkel och kompletterar bilden av språkdebatten fram till och över millennieskiftet.

Debatten hade sin tyngdpunkt i två av de sverigefinska tidningarna, i Sverigefinska språknämndens tidskrift *Kieliviesti*, som utkommer fyra gånger om året, och i nyhetstidningen *Viikkoviesti*, som kommer en gång i veckan. Spridda artiklar – ibland samma artikel som redan införts i annan tidning – förekom också i *Liekki* och *Ruotsin Suomalainen*. I den mån det har funnits någon debatt i de många små lokalblad som finns runt om i landet, så uppmärksammas den inte här.

I den sverigefinska pressen saknades länge en egentlig debatt om själva språket, även om reformerna inom den s.k. hemspråksundervisningen ventilerats livligt under årens lopp (se Lainio & Wande 1996, 311–378). I den svenska grundskolans finskundervisning förutsätts – alla andra turer till trots – att behärskning av standardfinska är modersmålsundervisningens mål. Då Sverigefinska språknämnden bildades 1975 och startade sin rådgivning till både den sverigefinska allmänheten och till de finskspråkiga massmedia som arbetade i landet, var det nämndens klara målsättning att i rekommendationer och lexikonarbete sträva efter att finskan i Sverige skulle hålla sig så nära standardfinskan som möjligt. Någon annan norm att tillgå fanns – och finns ännu – inte. Idag är inställningen den att det är den offentligt använda finskan i Sverige som ska följa de standardfinska normerna.

Existerar det en språkform som kan kallas "sverigefinska" och hur ser den i så fall ut? Vad skiljer den från standardfinskan? Som ovan nämnts är sverigefinnarnas språkliga bakgrund mycket heterogen. Var och en hade vad talspråket beträffar med sig sin egen regionala variant av finskan – oftast östlig eller nordlig – och den

har gått i arv till barn och barnbarn som hemspråk, samtidigt som påverkan från svenskan blir allt märkbarare i de yngre sverigefinnarnas språkbruk. Modersmålläraarnas arbete att lära ut standardfinska till barnen börjar förmodligen kännas allt tyngre. De ungas språk uppvisar en annorlunda prägel; språket har hos många blivit ett blandspråk och medan de som arbetar i sverigefinska massmedia fortfarande skriver standardfinska (med ett från finlandfinskan avvikande lexikon för typiskt svenska företeelser), så tycks alltför många – men inte alla – av de unga få allt svårare att skriva och tala en finska som är användbar i t.ex. studie- och arbetssammanhang i Finland.

Först på 1980-talet kom de två första språkvetenskapliga avhandlingarna om finskan i Sverige och de har hitintills följts av ytterligare fyra avhandlingar under 1990-talet och just nu slutförs två till. Att systematiskt kartlägga finskan i Sverige på ett tillfredställande sätt återstår dock ännu. Arbetet har bara tagit sin början. Enstaka artiklar, som åtminstone delvis diskuterar sverigefinskan som artskild från standardfinskan, förekommer dock före 1990-talet, t.ex. en artikel av Lainio i *Kieliviesti* 2/1988: "Vi är icke halvspråkiga, vi vill inte bli enspråkiga, låt oss därför vara kaksikielisiä" ('kaksikielisiä' 'tvåspråkiga'). Paula Ehrnebo har under årens lopp publicerat artiklar i *Kieliviesti*, där språkfrågor av den typ som nu är aktuella tas upp, dvs artiklarna har handlat om svenskans inverkan på finskan i Sverige. Här nämner jag bara en artikel i *Kieliviesti* 1/1990, betitlad "Kelpaako suomenruotsi?" ('Duger sverigefinskan?'; min översättn.). Den artikeln är ett svar på en mycket negativ artikel i samma nummer av tidningen om det fattiga språket i den sverigefinska litteratur som ditintills producerats. Den kritiska artikeln är skriven av dåvarande nordiska lektorn i finska i Uppsala, Marjaliisa Jokinen. Även Satu Gröndahl, språkforskare och själv författare, svarade senare på Jokinens artikel. Nästan alla artiklar som förekommer under den här perioden tycks hävda åsikten, att sverigefinskan håller på att utarmas, man frågar sig om den inte längre är "riktig finska" o.s.v.

Lainio, vars doktorsavhandling 1989 behandlade det finska språket bland Eskilstunas finska invandrare, skrev i mitten av 1990-talet två deskriptiva artiklar om sverigefinskans särdrag i *Kieliviesti* 1–2/1995. Utöver det ovan nämnda antalet språkvetenskapliga doktorsavhandlingar finns det också spridda inslag om sverigefinskans särdrag i övrigt och det är främst Sverigefinska språknämndens tidskrift *Kieliviesti* som är forum för den arten av beskrivningar. Något som liknar en verklig debatt tycks dock ha varit svår att få igång före 1995, även om läsarna många gånger uppmanats att komma med inlägg.

Det som blev den tändande gnista som drog in andra än *Kieliviestis* läsare i en närmast explosionsartad debatt om vad sverigefinskan är eller vad den bör vara, var ett föredrag hållet av en hemspråklärare, Leena Paalanen, i samband med det sverigefinska lärarförbundets vårmöte i Trollhättan den 1.4.1995. Hennes föredrag bar i svensk översättning titeln "Ett försvarstal för sverigefinskan." Hon hade dessförinnan publicerat en artikel med samma innehåll i Trollhättans finska tidning och en svenskspråkig version i både ABF:s tidning *Fönstret* (1/1995) och i *Trollhättans tidning* (8.3.1995). Hon publicerade därefter en artikel i *Kieliviesti* (2/1995) med titeln (i min svenska översättning) "Modersmål, fadersmål och känslorna." Inspirerad av Ong (1991) ville Paalanen återupprätta talspråkets status. Hon kallar talspråket för modersmålet, känslornas språk, och hävdar att vi alla har berövats detta språk. Det oss alla påtvingade skriftspråket står för ett "hjärnans språk", som hon benämner "fadersmål". Den form av finska som talas av de sverigefinska skolbarnen, födda i Sverige, representerar för Paalanen "deras äkta modersmål" och hon drar därav konsekvensen, att det är detta språk som skall uppmuntras i skolan, det språk som de också skall tillåtas att skriva. Hennes åsikter om talspråk och skriftspråk är ju på intet vis unika och de i sig skulle säkert inte ha kunnat starta den delvis animerade debatt som följde, om hon inte hade uppmanat de finska hemspråklärarna att sluta tvinga

på barnen standardfinska. Själv sade hon sig undervisa i sverigefinska, dvs hon rättade överhuvudtaget inte barnens språk utan lät deras språkliga kreativitet blomma ohämmat.

Det var uppmaningen att inte alls ha standardfinska som norm i skolans modersmålsundervisning som blev det som utlöste häftiga reaktioner och som också drog in andra än hemspråkslärare – journalister, föräldrar, en och annan “vanlig tyckare” och så småningom också sverigefinska språkforskare – i den första långa tidningsdebatten, som pågick mellan 1995 och 1997, då den tillfälligt stillnade av. Den blossade åter upp år 1999 och har fortsatt över millennieskiftet. Det blev hemspråksundervisningens normer som kom att uppta en stor del av debatten och därifrån var det inte långt till frågan om det fanns något som kunde kallas “sverigefinska” och hur såg den i så fall ut. Frågan är väckt, svaret ligger förmodligen långt borta och är oförutsebart. Språkforskare har bara initierat kartläggningen av den finska som idag talas av sverigefinnarna. Språk är dessutom alltid dynamiska, i rörelse, därför omöjliga att deskriptivt helt fånga under ett kort tidsskede.

Antal debattinlägg och åsiktsfördelningen

Under åren 1995–97 publicerades i de sverigefinska tidningarna *Kieliviesti*, *Viikkoviesti*, *Liekki* och *Ruotsin Suomalainen* sammanlagt 43 artiklar, som diskuterade sverigefinskan och som framförde synpunkter på Paalanens åsikter om sverigefinskan. Det var 21 olika skribenter som stod för dessa 43 inlägg.

Nedanstående sammanställning bygger på uppgifter i den ännu otryckta artikeln av Leena Huss.

Åsikternas fördelning 1995–97 (inom parentes antalet åsiktsföreträdare)

1. *Total språklig frihet.* Sverigefinskan skall utvecklas fritt, utan några standardfinska bojor. De sverigefinska skolbarnens språk, som baserar sig på deras talspråk, ska inte alls rättas. (14 artiklar av en företrädare)

2. *En sansad, inte alltför fördömande språkvård.* Eleverna får använda sitt eget talspråk, men måste också lära sig standard-språkets register. (21 artiklar av 12 företrädare)

3. *Språklig purism.* Sverigefinskan bör rensas från alla främmande inslag och hålla sig till de standardfinska normerna. (8 artiklar av 8 företrädare)

En svensk läsare som behärskar finska kunde konstatera, att det slog gnistor om debatten på ett sätt som oftast är sällsynt i svensk pressdebatt. Man sparade inte på krutet och den ensamma företrädaren för åsikt 1 ovan, dvs Leena Paalanen, hade det inte lätt. Hon försvarade envist – och ofta mycket känslomässigt – sina åsikter. Hon tycktes oemottaglig för några som helst argument. Det faktum att alla språk har olika register, såväl muntliga som skriftliga sådana, och att barn på sikt faktiskt behöver lära sig dessa register, om de inte skall bli språkligt handikappade, bet inte på henne. Inte heller ville hon på allvar diskutera frågan om hur man idag ska definiera vad som är "sverigefinska". Kanske var det bristen på verklig dialog som blev ett av skälen till att debattörerna åtminstone tillfälligt tröttnade och debatten ebbade ut. Huss (under tryckning) har en kommentar till Paalanens uthållighet i debatten: "What is interesting in connection with the SF purity discussion is the force with which a stand defended by one single person could stir the inner circles of SF activists and language cultivators. Without getting virtually any support at all from any other debattant, she came to act as a catalyst and opened up a long-due discussion on SF. In 1997 when the debate finally died out, she kept on writing to SF papers, her thesis practically unmodified."

Inom både grupp 2 och 3 riktade sig den språkliga purismen mot låneorden och blandspråk i största allmänhet. Vad som exakt menades med termerna låneord och blandspråk var ofta tämligen oklart. Enligt Huss (under tryckning) får man rent allmänt intrycket, att standardfinskan som ideal fortfarande har hög status hos motståndarna till åsikten under punkt 1, men det finns en klart uttalad förståelse för att en alltför sträng purism kan driva den sverigefinska ungdomen att helt överge finskan och övergå till enbart svenska. Dessutom konstaterar Huss, att hela diskussionen är ganska emotionell och några fakta om den sverigefinska språkformen egentligen inte framförts i debatten.

Då debatten återupptogs var det *Viikkoviesti* som blev dess huvudforum. Den debatt som redovisas nedan pågick som livligast fr.o.m. december 1999 t.o.m. februari i år (2000). Därmed inte sagt att debatten är avslutad. Den kommer med största sannolikhet att pågå länge än i en eller annan form.

Sammanlagt är artiklarna i *Viikkoviesti* under den sistnämnda perioden 16 och debattdeltagarna 11. Åsiktsmässigt kan man nu (enl. Kangassalo 2000) dela in artiklarna i två grupper.

Åsikternas fördelning i debatten december 1999–februari 2000

1. *Samma språkliga liberalism som under punkt 1 i debatten 1995–97*, dessutom (i två av artiklarna) utökad med kravet att även /finlandsfinska/ dialekter skall få skriftspråksstatus. Alla artiklar försvarar elevernas rätt till den egna språkvarieteten. (6 företrädare, varav en tillhörde andra generationen invandrare.)

2. *Sansad språkvård*. Alla skribenterna sade sig vara emot ett blandspråk och de tycks därmed avse lexikonet. Två av skribenterna motsätter sig dessutom, att sverigefinskt talspråk skall godkännas som skriftspråk. Dialekternas värde försvaras, men de godtas inte som skriftspråk (1 skribent). Tre av

debattörerna är medvetna om nödvändigheten av att behärska olika register. Den ende av debattörerna, som tillhör andra generationen sverigefinnar, varnar för att en alltför fördömande inställning till ungdomarnas språkvarietet kan åstadkomma en övergång till svenska. (Sammanlagt 5 företrädare.)

Den förnyade debatten avspeglar en åsiktskantring: företrädarna för en konservativ språklig purism har helt försvunnit från spalterna, medan den tidigare så ensamma Paalanen fått sup-portrar. I vad mån detta återspeglar åsikterna inom den sverigefinska minoriteten är omöjligt att uttala sig om. Intressant är dock det faktum, att en företrädare ur vardera gruppen ställer frågan, vem som har rätt att bestämma vad som är "riktig finska".

Mot bakgrund av de åsikter som framförts i denna språkdebatt, kan rubrikerna på de två artiklar från år 2000, som jag här stött en stor del av min framställning på, något hårddraget ses som symptom på en ny sverigefinsk medvetenhet. Rubriken "Kohti ruotsinsuomea" ('På väg mot sverigefinska') är inte försedd med frågetecken och frågan "Who is to say what my language is worth?" är början till ett ifrågasättande av andras rätt att bedöma vad som är "rätt eller fel" i sverigefinnarnas språk.

I *Kieliviesti* (1/2000) analyserar både Paula Ehrnebo och Juhamatti Pelkonen den återuppblussade debatten och de är överens om att deltagarna förmodligen inte riktigt vet vad de tar ställning till, eftersom begreppet sverigefinska inte är klart definierat. Vad diskuterar man egentligen, språket, språkundervisningen eller identiteten? (Jfr Kangassalo 2000.)

Redan en artikel 1995 (Anita Sällberg, *Liekki* 3/1995) tar upp det finska språkets betydelse som symbol för den finska identiteten. Jag citerar (min översättning): "En hemsk tanke: inom ett par decennier kan vi inte längre läsa [finska böcker] på originalspråket, vi måste översätta dem till ett sverigefinskt blandspråk,

som är något slags pidginsvenska. Vårt eget språk är vår identitet. Ett blandspråk som fjärrar sig från det, berövar oss vår identitet. Då blir vi verkligen invandrare utan språk och utan rötter." För den som känner till finsk historia och det finska språkets betydelse för den finska identitetens uppbyggnad är det inte så märkligt, att sverigefinnarnas identitet som minoritet också kopplas till språkfrågan. Språkfrågan – sverigefinska som en självständig varietet eller inte – kan då bli en del av en större debatt.

Sverigefinnarna är redan en integrerad del av det svenska samhället och av de underströmmar som av allt att döma finns i den språkdebatt som pågått – och pågår – verkar det som om denna den största av Sveriges minoriteter är mogen för en öppen debatt om en speciell sverigefinsk identitet. Erkännandet som en svensk nationell minoritet med ett historiskt minoritetsspråk har givit sverigefinnarna en status som stärkt deras självkänsla och ger dem möjligheten och rättigheten att identifiera sig som sverigefinnar med självklar hemortsrätt i två, alternativt tre kulturer: den sverigefinska, den svenska och den finska. För det svenska samhället är de en rikedom och en resurs att tillvarata, inte minst i det nordiska samarbetet.

Litteratur

(De tidningsartiklar, för vilka det i min artikel klart framgår var och när de publicerats, finns inte medtagna i nedanstående referenslista.)

Huovinen, Sulo (red.). 1986. *Finland i det svenska riket*. Stockholm.

Huss, Leena. (under tryckning). "Who is to say what my language is worth? Linguistic purism vs. minority language maintenance and revitalization". I: Norman, Marjatta (under tryckning).

Hyltenstam, Kenneth (red.). 1999. *Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsspråksperspektiv*. Lund.

- Kangassalo, Raija. 2000. Kohti ruotsinsuomea. I: Määttä, Niina & Helena Sulkala (toim.). 2000, 93–107.
- Kieiliviesti. 1980 – . Utg. av Sverigefinska språknämnden.
- Koivukangas, Olavi (red.). 1980. *Utvandringen från Finland till Sverige genom tiderna*. Åbo.
- Lainio, Jarmo. 1989. *Spoken Finnish in Urban Sweden*. Diss. Uppsala Multiethnic Papers 15. Uppsala.
- Lainio, Jarmo (red.). 1996. *Finnarnas historia i Sverige*. Del 3. Stockholm.
- Lainio, Jarmo. 1999. Språk, genetik och geografi – kontinuitetsproblematiken och debatten om finska som minoritetsspråk. I: Hyltenstam 1999, 138–204.
- Lainio, Jarmo & Erling Wande. 1996. Finskan i utbildningsväsendet och sverigefinnarnas utbildning i Sverige. I: Lainio, Jarmo (red.). 1996.
- Liekki. 1975 – . Utg. av Föreningen för sverigefinska skribenter.
- Määttä, Niina & Helena Sulkala (toim.). 2000. *Tutkielmia vähemmistökielistä Jäämereltä Liivinrantaan. Vähemmistökielten tutkimus- ja koulutusverkoston raportti*. Publications of the Department of Finnish, Saami and Logopedics N:o 15. Oulu University. Oulu.
- Norman, Marjatta (under tryckning). *Nordlyd. Tromsø University Working Papers on Language and Linguistics*. Tromsø.
- Ong, Walter J. 1991. *Muntlig och skriftlig kultur. Teknologiseringen av ordet*. Göteborg.
- Ruotsin Suomalainen*. 1964 – . Utg. av RS Press AB.
- SOU 1997:192. 1997. *Steg mot en minoritetspolitik. Europarådets konvention om historiska minoritetsspråk. Betänkande av Minoritetsspråkskommittén*. Jordbruksdepartementet. Stockholm.
- SOU 1997:193. 1997. *Steg mot en minoritetspolitik. Europarådets konvention för skydd av nationella minoriteter. Betänkande av Minoritetsspråkskommittén*. Jordbruksdepartementet. Stockholm.

Tarkiainen, Kari (red.). 1990-93. *Finnarnas historia i Sverige*.
Del 1-2. Stockholm.

Viikkoviesti. 1967 - . Fram till 1998 den finskspråkiga versionen
av den statliga invandartidningen, utg. av Stiftelsen
Invandartidningen, därefter privatiserad.

Wingstedt, Maria. 1998. *Language Ideologies and Minority
Language Policies in Sweden. Historical and contemporary
perspectives*. Centre for Research on Bilingualism.
Stockholm University. Diss. Stockholm.

Grammatiken och språknormerna

Ulf Teleman

Grammatiken var från början i första hand ett redskap för normering. De tidiga europeiska grammatikerna ville skapa enhetliga skriftspråk för kulturellt eller politiskt sammanhängande områden på grundval av olika dialekter och ofta olika skriftrationer. I Sverige var säkert grammatiken och ordböckerna viktiga normeringsinstrument ännu under hela 1800-talet, då den talade svenskan för de flesta av landets invånare var uppsplittrad i ett stort antal olika folkmål, samtidigt som ambitionen var att alla folkskolebarn skulle göras delaktiga av det enhetliga riksskriftspråket.

I språkgemenskaper med redan standardiserade skriftspråk, etablerad skriftspråklig tradition och utbredd läs- och skrivkunnighet är grammatikens normerande roll mindre – oavsett om man avser att etablera eller bekräfta standardnormer.

Språkvetenskapen ser i dag grammatiken som en i första hand beskrivande vetenskap, i andra hand som ett sätt att förstå den allmänna och den särspråkliga grammatiken. Därför var det inte så förvånande att landets grammatikforskare på 1980-talet, när projektet Svenska Akademiens grammatik (SAG) sjösattes, ansåg det självklart att den skulle vara deskriptiv, inte normativ.

Men relationen mellan beskrivning och normering är inte oproblematiske. Låt oss se lite närmare på hur de hänger ihop.

Föreställningar om normer

Att den planerade grammatiken inte skulle vara normativ innebar att den skulle beskriva hela det faktiska språkbruket, alltså även sådant som vissa språkvårdande instanser hade utdömt som felaktigt. Avgörande var att kvalificerade språkbrukare sa eller skrev så. Grammatiken skulle ge en sanningsenlig bild av den kollektiva grammatik som ligger bakom det samtida standard-språkbruket, d.v.s. de konventionellt underförstådda regler som skribenten och talaren normalt har internaliserat, omedvetet eller medvetet. Det skulle vara grammatikerns uppgift att tala om hur det verkligen förhåller sig – utan att sätta några betyg på verkligheten.

Av denna deskriptiva ambition följer självklart att grammatiken skall ange hur uttryck förbinds med betydelse, ungefär som sker i en ordbok. Hit hör det också att ange vilka stilvärden och vilka situationskrav som kan vara knutna till alternativa uttryckssätt. Det kan vara en placering på skalan från ledig till formell stil. Expressiva satsers som *Hur lycklig blev han inte!* och *Vad lycklig han blev!* hör båda till standardspråket, men de har olika stilvärden. Det kan behövas en upplysning om att en konstruktion är talspråklig snarare än skriftspråklig och tvärtom. Det kan vara en upplysning om att uttryckssättet mest används i regionalt riksspråk. Ett exempel är det finlandsvenska *Den matchen vet jag säkert att spelas i morgon* där bisatsens subjekt (*den matchen*) liksom har extraherats ur bisatsen för att fungera som satsbas i den överordnade satsen. Detta är en typ av satsfläta som sverigesvenskan inte känns vid.

Men av den deskriptiva ambitionen följer också att grammatiken ska ange vilka normföreställningar som kan vara knutna till det ena eller det andra uttryckssättet. Sådana normföreställningar återkommer i skrifter från officiösa språkvårdande organ som Språknämnden eller Svenska Akademien, i skolans läroböcker, i språkriktighetshandböcker som Erik Wellanders Riktig svenska, i modersmålets undervisningstraditioner etc. Att normföreställningar är knutna till en konstruktion är lika viktigt att säga i en

deskriptiv grammatik som att ett uttryck är regionalt, förekommer endast i formell stil eller har pejorativ betydelse. Normföreställningarna har samma typ av socialpsykologisk realitet. Därför är det exempelvis rimligt att kommentera reflexiva verbförbindelser som *klippa sig*, *operera sig*, *konfirmera sig*, *höra av sig* med betydelsen 'låta klippa sig' med upplysningen att "olika språkbrukare är olika toleranta mot denna användning".

Ett problem här är att det finns många sorters språkvårdare: äldre och yngre, konservativa och liberala, med logiska eller pragmatiska böjelser. Det finns också vissa normföreställningar som är mera utbredda än andra. Onekligen hade framställningen blivit mera precist objektiv om man i varje enskilt fall hade kunnat hänvisa till vem eller vilka som gett uttryck för en viss normföreställning. Så har inte skett i SAG. Vi har helt enkelt skyggat för det omfattande arbetet bakom ett så omfattande företag.

Det händer att den deskriptiva grammatiken blir anklagad för skenhelighet på grund av en sådan praxis. Man menar att det är en hycklad skillnad mellan att säga att andra hävdar en viss norm och att själv proklamera den eller explicit ansluta sig till den. För SAG:s författare har ändå denna distinktion varit viktig.

Normering genom uteslutning

För en beskrivning av språket är det lika intressant att veta hur det inte är som hur det är. Ja, ofta får man inte syn på det faktiska språket annat än genom att föreställa sig hur det inte är eller hur det inte kunde vara. För att kunna tala om språket sådant det inte är använder grammatikerna asterisken, som är ett sätt att visa vad som inte omfattas av en viss regel i grammatiken:

Det regnar inte.

*Det inte regnar.

Men det finns något utanför grammatiken också på ett annat sätt. Man kan jämföra med en lagbok, som ju är en prototypisk normativ text. Lagboken beskriver alla handlingar som är

förbrytelser. Det som inte står i lagboken är lagligt (även om det skulle vara omoraliskt). En grammatik som SAG beskriver i stället det tillåtna. Det som inte står i grammatiken är i princip icke-standardspråk, d.v.s. det är ogrammatiskt och därmed felaktigt, om det ger sig ut för att vara standardspråk – hur ”rätt” det än må vara i icke-standardspråkliga sammanhang. (Jag skriver ”i princip”, eftersom man knappast kan läsa grammatiken som en omvänd lagbok. Jämför också med ordböcker: ingen vettig människa borde dra slutsatsen att ett ord eller en betydelse inte finns i standardspråket bara för att det inte står i den ena eller den andra ordboken.)

Den ofrånkomliga normeringen ligger alltså i avgränsningen av beskrivningsobjektet. Genom att inkludera vissa regler men inte andra drar grammatiken en gräns omkring standardspråket. Teoretiskt skulle man väl kunna tänka sig att en svensk grammatik som SAG också omfattade icke-standardspråkens grammatik. Om inte annat så sätter praktiska omständigheter här en begränsning: med SAG:s ambitioner i fråga om detaljeringsgrad skulle ett sådant verk ha blivit synnerligen omfattande. De svenska dialekternas syntax är på det hela taget utforskad, och arbetet bara på detta område skulle ha krävt ytterligare några decennier.

Låt oss se på några exempel från gränserna runt standardspråket. Mellan dialekterna och standardspråket finns det en oklar gränzon som vi brukar kalla *regionalt riksspråk*. Uttryck inom denna zon används över större områden. De har inte klang av vare sig folkmål eller storstadsjargong. Några exempel kan visa vilka typer av uttryckssätt som grammatiken måste ta ställning till och som är nämnda eller onämnda i grammatiken. Oftast får de konstruktioner som hör hemma i regionalt standardspråk en mera undanskymd plats i framställningen. Hit hör t.ex.:

- sydsv. Ø-plural av neutrer på vokal: *många dike*
- skånskt formellt subjekt *där*: *Nu saknas där pasta igen.*

- norrländskt oböjt predikativ i pluralis: *Föräldrarna blev förvirrad.*

Följande konstruktionstyper har däremot bedömts som dialektala och hamnat utanför grammatiken:

- småländsk och halländsk ekokonstruktion: *Hon tog studenten så hon gjorde.*
- norrländsk bestämd form motsv. obest. f. i standard-språk: *Evas barnet; Har du fått nog maten?*

På samma sätt har det varit svårt att dra gränsen mellan samtida och föråldrat språk, mest beroende på att många språkbrukare på olika sätt har kontakt med äldre svenska genom läsning av tidigare litteratur, och därför vid behov kan använda sådant språk i stilistiskt syfte. Även om SAG har satt borte tidsgränsen kring 1950, blir det ofta nödvändigt att behandla ett äldre språkbruk som spelar en, låt vara marginell, roll för vissa av dagens talare och skribenter. I praktiken är det sällan som ett språkbruk är så stendött att det inte finns skäl att nämna det.

Somliga konstruktionstyper är visserligen ålderdomliga men ändå klart produktiva i det samtida språket:

- konjunktiv: *I så fall bleve jag glad.*
- negerad sökande fråga använd med funktion som expressiv huvudsats: *Vilka framgångar hade han inte!*

I andra fall rör det sig om grammatiska fenomen som inte har full produktivitet men ändå lever kvar i fasta vändningar (som optativen i *vare därmed hur som helst* och liknande). Vissa i och för sig föråldrade konstruktionstyper kan återupplivas för att användas i pastischerande stil. Grammatiken kan därför inte gå förbi fenomen som t.ex.

- plurala verbformer: *Nu lågo de verkligen illa till.*

- relativt vilken som attribut: *Folkpartiet, centern och moderaterna, vilka partier alla var emot klumpvisa medlemsinträden [...] (S)*
- fundamentlös deklarativ sats: *Har standarden nu blivit så hög, att allt färre synes hava råd med densamma. (S)*

[Ett (S) efter ett exempel anger att det är autentiskt och hämtat från sakprosa, (R) betyder romanprosa och (T) talspråk]

I åter andra fall kan det omvänt röra sig om konstruktioner som i skriftspråket ännu inte har så stor frekvens men som verkar ha framtiden för sig och därför rimligen bör noteras:

- underordnad interrogativ sats har formen av interrogativ huvudsats: *Vi får titta på vad ska vi göra.*
- obetonat *den* som könsneutralt generiskt 3 pers. pron.: *Om någon vill röka så måste den göra det på balkongen.*
- nya formord på väg in i skriftspråket från dialekter och ungdomsspråk, t.ex. *även fast*: *Man kan komma ganska nära tältet, även fast det är ljust. (R)*

En annan viktig gräns runt grammatiken är den mellan de egentliga grammatiska reglerna (den grammatiska kompetensen), som så att säga definierar svenskan, och de individuella tillfälliga kommunikativa lösningarna som talaren tillgriper i talögonblicket (performansbetingade fenomen). Problemet är att det ofta finns en gråzon mellan dessa båda typer av regelbundenheter. Det som från början var tillfälliga talspråklösningar (omtagningar, själv rättelser, kompletteringar, anakoluter, ellipser etc.) kan konventionaliseras och bli grammatiska regler, giltiga för språkkollektivet och användbara också under andra omständigheter än de som först ledde till de individuella lösningarna. Konstruktioner som de följande torde vara konventionaliserade och bör därför ses som hörande till grammatiken:

Det är så vackert så. [Uttrycket är grammatikaliserat, d.v.s. ingen performansbetingad ellips ligger bakom avsaknaden av bisats efter så.]

Kom hon in där. Kände han igen henne. Började hon darra i hela kroppen så liksom. (T) [Fundamentlösa deklarativa sats-er i narrativt talspråk är sannolikt regelstyrda, d.v.s. inte resultat av performansbetingad ellips.]

Och? [I utbrett samtalsspråk har *och* konventionaliserats som ett sätt att efterlysa en kommentar.]

I satsfläta har konstruktionen med resumtivt pronomen (d.v.s. det pronomen som syftar på meningens början) som subjekt grammatikaliserats:

Din bror har jag inte hört om *han* kommer.

Det sa hon inte hur *det* gick.

Men det är tveksamt om detsamma gäller insats av resumtivt pronomen i andra funktioner (i st.f. lucka):

Din bror har jag inte hört om hon har träffat *honom*.

Det sa hon inte hur han visste *det*.

Också i fall som de följande är det osäkert om konstruktionen skapas av performansskäl varje gång den förekommer, eller om den utgår från en konventionaliserad regel:

Eftersom lärarna vid Backaskolan, *eftersom de* hade protesterat skulle frågan tas upp igen.

Smör har vi bara *Bregott*. [Jfr: *Smör* har vi inget.]

På alla dessa punkter bestämmer vi som grammatikförfattare – antingen vi vill det eller ej – de facto vad som befinner sig inom

normen och vad som är utanför den. Vår egen samhälleligt situerade (akademiska) språkkänsla kommer här att få en stor betydelse: vi kan knappast göra en specialundersökning i alla problemfall som vi blir medvetna om, och för de fall som vi aldrig får syn på kan vi ju inte gardera oss.

De här svårigheterna blir särskilt synliga i en grammatik som också beskriver talet, eftersom standardens gränser är så vaga i talspråk, medan de av olika skäl är rätt precisa i skriftspråk. De grammatiska talspråksfenomenen är otillräckligt undersökta. Här kan nämnas följande konstruktioner som vi upptäckte först när grammatiken var färdigskriven men som möjligen har en sådan utbredning att de förtjänat en plats i beskrivningen av det talade standardspråket.

Är han söt! Är han inte söt! [Ung. 'Vad han är söt!']

En bra säng måste vi ha, måste vi. [Ung. 'En bra säng måste vi ha, det måste vi.']

Det är på många sätt svårare att undersöka talspråket än skriftspråket, och detta kan nog ibland leda till att en beskrivande grammatik över standardtalspråket lätt får för snäva gränser, d.v.s. till att vi som grammatiker gör en osynlig, icke avsedd, normerande beskärning.

Grammatiken i språkvården

Det har hittills kunnat låta som om en helhjärtad deskriptiv grammatik i praktiken skulle vara svår att skilja från en strängt normativ framställning. Så är det inte: inom grammatikens beskrivning ryms åtskillig variation som är eller kan komma att göras till föremål för normföreställningar och normering. Jag skulle nu vilja visa att en deskriptiv grammatik är ett nyttigt redskap också för den som vill analysera och värdera språkliga varianter, d.v.s. för språkvården.

Språkvård i denna mening kan sägas vara ett slags språkpolitik, och språkpolitik liksom all annan politik är för sin framgång beroende av pålitlig kunskap om förutsättningarna och ut-

gångsläget för sina eventuella ingrepp. Den som vill genomföra reformer har mer glädje av att få veta hur det faktiskt är än av att veta hur det förhoppningsvis är. Därför behöver alla språkvårdare bl.a. en omfattande och pålitlig deskriptiv grammatik.

Den konkreta språkvårdssituationen upplever vi ofta som ett val mellan två liktydiga konkurrerande uttryck. För att det ska uppstå språkriktighetsföreställningar är då inte bara den ena utan oftast båda varianterna relativt vanliga i de sammanhang där standardspråk talas och skrivs – och kanske också därför båda redovisade i en deskriptiv grammatik som SAG. Ironiskt nog uppstår alltså tvisten om varianterna sällan förrän båda faktiskt redan ingår i standardspråket!

Språkvårdens – den språkliga ingenjörskonstens – arbetsprocess kan sägas ha följande moment:

1. Beskriva bruket av alternativet, d.v.s. ta reda på vilka grammatiska regler som är inblandade, vilken frekvens konstruktionen har i vilken kontext eller situation, i vilket medium och hos vilka skribenter eller talare.

2. Värdera alternativet funktionellt inomspråkligt, d.v.s. värdera dem efter hur lätta de är (a) att lära, (b) att använda i rollen som sändare (t.ex. skriva), (c) att använda i rollen som mottagare (t.ex. läsa).

3. Påbjuda, rekommendera, acceptera eller avråda från alternativ, vilket sker med hänsyn till (a) bruket och (b) språkbrukarna samt till genomförandemöjligheterna m.m. Framför allt gäller det här att hålla balansen mellan det utopiska "förnuftet" och det faktiska, historiskt förankrade bruket.

Vad det gäller i (2) är att avgöra om variationen är skadlig, acceptabel eller nyttig. I princip leder processen fram till att antingen båda varianterna accepteras (utan inskränkningar), eller att de tilldelas differentierad funktion, eller att den ena eller den andra varianten stöts ut ur standarden.

Ett enkelt exempel är varianterna *ska-skall*. De kan ges olika betydelse: *skall* kan få betydelse av tvång mot subjektsreferenten, medan *ska* får ange subjektsreferentens avsikt. De kan ges olika stilvärde: *skall* kan göras mera formellt, medan *ska* blir mera neutralt eller informellt. En annan linje säger att man bara behöver den ena varianten, eftersom betydelseskilnaden vanligen framgår av sammanhanget och markering av stilen kan ske på annat sätt. Därefter väljs den ena varianten och skäl ges för detta. Den sista möjligheten är status quo, d.v.s. orden accepteras som synonymer och den individuella skribenten får välja efter eget skön.

Man kan nog se direkt att grammatikens roll avtar i arbetsprocessen från moment (1) till (3). Störst är grammatikens uppgift i (1), medan psykologin och pedagogiken tar över i (2) och sociologin eller politiken i (3).

Låt oss ändå först se lite på moment (2) och (3). Här ger den deskriptiva grammatiken ett stöd genom att erbjuda underlag för en bedömning av uttryckssättens konsekventa integrering i regelsystemet. Bäst är förstås om den normativa regeln är en kopia av den dominerande deskriptiva regeln eller en inskränkning av den som inte medför vare sig några vita fläckar på kartan eller några kommunikativa nackdelar. Till den funktionella bedömningen av uttrycken hör t.ex. värderingen av hur regelbundna de är i förhållande till andra uttryck. Det kan vara en relevant faktor, dels vid inläring, dels vid försöken att standardisera, innan ett fast språkbruk har etablerats. Det är relevant också när det gäller konkurrens mellan varianter som är för lågfrekventa för att ett konsekvent bruk kan uppstå "av sig själv" (som t.ex. vid val av stor bokstav vid skrivning av sammansättning med egennamn som förled).

I det avgörande moment (3) är den deskriptiva grammatiken mest användbar för legitimeringen, marknadsföringen och pedagogifieringen av den regel språkvårdaren eller det dominerande bruket redan har bestämt sig för. Med hjälp av grammatiken kan man lättare leta upp säljande analoga paralleller: visa att det som rekommenderas ansluter till

oomtvistliga regler eller att det som ska undvikas leder till oreda eller dubbeltydighet i regelsystemet.

Värdelösa tumregler

Låt oss så återvända till det första momentet och se på en del risker som bristande insikter om det faktiska brukets grammatik kan medföra.

Av olika skäl formuleras explicita språkriktighetsregler som s.k. tumregler, d.v.s. förenklingar i förhållande till det faktiska kvalificerade bruk som regeln egentligen syftar till att beskriva och lära ut. Förenklingen beror kanske på att den som formulerar normen inte genomsådar eller orkar genomsåda det mönsterbildande språkbrukets bakomliggande regler. Det kan också bero på att normformuleraren anser sig böra förenkla, eftersom målgruppen har så anspråkslösa grammatikkunskaper. Språkriktighetsregler måste ju – om de ska spela en roll för språkutvecklingen – tillämpas av rätt många personer och normalt då också av människor som inte kan så mycket grammatik.

Vi får härigenom en regel som faktiskt inte kan följas bokstavligen och som kanske inte ens är avsedd att göra det. Regelgivaren hoppas alltså att språkbrukarna skall kunna "använda regeln med sunt förnuft". Man förutsätter därmed att språkbrukaren redan har internaliserat den faktiska regeln och dess gränser! I praktiken innebär detta att tumregeln blir nästan värdelös: endast de som ändå vet hur det ska heta vet när tumregeln gäller och när den inte gäller.

Grammatiken kan alltså visa hur det faktiska kvalificerade bruket är och formulera de regelbundenheter som kan extraheras därur. Sådana regler är ibland – på papperet – ganska invecklade, kanske t.o.m. så invecklade att vanligt folk inte kan följa dem medvetet i den språkliga praktiken. Icke desto mindre är det viktigt att språkvårdarna är medvetna om de faktiska reglerna. Grammatiken fungerar här inte minst som en tankeställare och som en påminnelse om gränserna för en möjlig rationell och hederlig språkvård.

Låt oss först erinra oss några välkända fall av tumregler. Ett standardexempel är regeln att reflexiva pronomen (*sin* eller *sig*) skall syfta på satsens grammatiska subjekt. Det finns gott om otvetydiga fall där pronomenet syftar på ett annat led i satsen eller på ett subjekt i en annan sats:

Herbarium var poetens avsked till *sin* ungdom.

De likheter med *sin* senaste lyrik som han tyckte sig finna hos Edfelt ...

Sin frånvaro är ingenting som Dudajev vill diskutera närmare.

Ett extra besvärligt fall (som vi här inte kan analysera närmare) är det följande där *sin* i och för sig syftar på subjektsreferenten A, men där det drar med sig den felaktiga tolkningen att A också var den som begick mordet:

A tog omedelbart makten efter mordet på *sin* far.

En annan otillräcklig regel är den gamla hederliga subjektsregeln som säger att infinitivfraser och participfraser ska ha det grammatiska subjektets referent som *sin* predikationsbas ("tanke-subjekt"). Se bara på följande exempel:

Att låna sig fram är inte särskilt praktiskt i längden. [Här är ingen predikationsbas nämnd över huvud taget.]

Vi bad honom att vara noggrann. [Här är infinitivfrasen en bunden bestämning till verbet och då är vanligtvis som här objektets referent infinitivfrasens predikationsbas.]

Vi lovade honom att vara noggranna. [Här är ändå ovanligt nog subjektsreferenten infinitivfrasens predikationsbas.]

Vi skickade dem utomlands för att bli av med dem ett tag. [Här ingår infinitivfrasen i en fri bestämning till verbet och då

är vanligtvis som här subjektets referent predikationsbas för infinitivfrasen.]

Vi skickade dem utomlands för att lära sig franska. [Här är ändå ovanligt nog objektets referent predikationsbas för infinitivfrasen.]

Egentligen är det bara exempel som det följande som man vill åt med tumregeln, men hur ska språkbrukaren veta det?

Mamma lärde henne visserligen att skjuta med salongsgevär, men efter att ha skjutit en kråka i jordgubbslandet försvann all skjutglädje. (S)

Ett problem med många tumregler är att de inte kan ta hänsyn till att det finns en glidande skala mellan vad som är accepterat och vad som känns mindre naturligt, en skala som kanske också är annorlunda för språkbrukare i olika delar av landet. Man kan jämföra acceptabiliteten för följande uttryck där *innan* överallt, tvärtemot regeln, används som preposition:

Anders kom	innan dess
	innan jul/tisdag
	innan middagen/talet
	innan Lars.

Här kan man av tumregeln få föreställningen att allt är lika fel, fastän alla språkbrukare accepterar *innan dess* och många språkbrukare också de båda mellersta fallen, medan de kanske inte erkänner den sista exempeltypen. Detta ska då ses mot bakgrunden av en relativt entydig språkriktighetsundervisning enligt tumregeln.

Till tumregeln är ofta fogat ett cirkulärt argument. Ett exempel är just "förklaringen" till att det inte kan heta "innan middagen". Skälet till att de nämnda exemplen enligt tumregeln alla är felaktiga anges ju vara att *innan* är subjunktion, inte preposition. Men det enda grammatiska argumentet mot att *innan*

också är preposition är ju just att "innan middagen" etc. är felaktiga.

Mycket vanligt är det att argumenteringen för tumregeln är enögd. Man motiverar att det ena uttryckssättet är rätt med hjälp av en viss parallell eller med anslutning till en viss regel, fastän samma uttryckssätt lika gärna skulle ha kunnat bevisas vara fel med hjälp av en annan parallell eller en annan regel. Man säger t.ex. att dubbelsupinum som i "Jag hade kunnat gått in i ensamheten" är fel, om man som parallell väljer de fall där *kunna* normalt styr infinitiv. Men man skulle också kunna hävda att det är rätt genom att ansluta till parallellen "Jag kunde gått in i ensamheten" (med utelämnat *ha* som i bisats) – förutsatt att sådana uttryck accepteras som korrekta.

Ingen får emellertid glömma, vare sig grammatikern eller språkvårdaren, att den här typen av resonemang aldrig kan säga vad som är rätt enligt normen. Här avgör bara det kvalificerade bruket. *Jag hade kunnat gå* är fortfarande rätt i skrift, eftersom fortfarande alla kvalificerade skribenter skriver så. Vill man ha in dubbelsupinum i normvärmen, så kan det i grunden endast ske med hänvisning till ett tillräckligt omfattande och kvalificerat bruk eller med ett dekret som backas upp av en kraftig implementeringsinsats. (Redan på 1700-talet var man klar över att det grammatiska förnuftet har små möjligheter mot ett etablerat bruk.)

I själva verket kan för övrigt allt som är relativt frekvent i det offentliga språkbruket vanligen motiveras funktionellt på ett eller annat sätt, antingen med hänvisning till analogi (i konsekvens med någon oomtvistlig regel) eller till att alternativen har fått olika betydelse (differentiering). Det är inte konstigt att det förhåller sig så, eftersom vi språkbrukare rimligen väljer ett visst beteende endast när det har något värde för oss, om det så bara är ett speciellt stilvärde eller en signal att vi tillhör en viss grupp av språkbrukare. Grammatikerna kan om de anstränger sig nästan alltid bidra med sådana funktionella skäl till bibehållande av en viss distinktion. Därför är det faktiskt alltid lättare att ge en

grammatisk "motivering" för ett godkännande än för ett förbud – kanske en anledning till att professionella språkvårdare ofta anses alltför liberala av allmänheten!

Fram mot handboken!

Vi har sett att en grammatik som SAG definierar standardspråket genom att beskriva det "rätta" språkets grammatik. Vi har också sett hur den särskilt utmärker sådana fall av språkvariation som är förknippade med normföreställningar bland vissa språkbrukare. Vi har vidare konstaterat att grammatiken redovisar och analyserar en mängd variationer som ryms inom det faktiska standardspråket, varibland också sådant som ibland diskuteras från språkriktighetssynpunkt.

Någon kan med fog undra: om detta är en deskriptiv grammatik, vad är då en normativ grammatik?

Många av de språkbrukare som ibland önskar sig en normativ grammatik vill nog egentligen ha en deskriptiv grammatik som bara definieras snävare. De efterfrågar en grammatik som accepterar ett standardtalspråk bara om det inte avviker från standardskriftspråket. De önskar grammatiska regler som utan närmare motivering utesluter eller varnar för en del av de varianter som en mera generös grammatik skulle beskriva som standardspråkliga. Man har därvid ett särskilt gott öga till en traditionell uppsättning av "språkfel" som har fått ett särskilt symbolvärde i språkriktighetsdebatten.

Personligen tycker jag att språkligt normeringsarbete är både intressant och meningsfullt. Samtidigt är det uppenbart att tal om språkriktighet lätt reduceras till rituellt upprepande av fördomar eller språklig folklore. För att bli intellektuellt hederlig måste diskussionen föras öppet mot bakgrunden av en allsidig genomlysning av tvistefrågorna, t.ex. enligt den mall för momenten i språkvårdsprocessen som ovan skisserades. Det kan säkert vara rimligt att en sådan diskussion leder fram till tydliga rekommendationer, men språkbrukarna bör också ha insyn i de relevanta sakförhållandena och tillgång till argumenten, så att de i sista hand kan fatta egna beslut.

För en sådan språkvårdande verksamhet är den deskriptiva grammatiken en viktig förutsättning. Gärna en språkriktighets-handbok, men först en rejäl språkbeskrivning. Nu har vi både grammatik och ordböcker, låt oss ta itu med språkriktighetshandboken.

Denne artikel har tidigare været publiceret i *Språkvård* 4-2000.

Om begrepene språklig standard og språklig standardisering

Kjell Ivar Vannebo

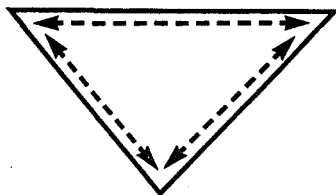
I en norsk ordbok finner vi følgende definisjon av begrepet *standardisere* og *standardisering* : "fastsette standard for; gjøre ensartet: (mål på) skruer og muttere er standardisert / standardiserte intelligensprøver, tester" – og videre "standardisert språk se standardspråk, standardtalespråk" (Norsk illustrert ordbok, 1993). Standardspråk defineres videre som "språk uten tydelige dialektale el. gruppemessige særtrekk; normalspråk; almenspråk", mens standardtalespråk defineres som "talespråk uten tydelige dialektale trekk, ansett som norm for korrekt tale". Tilsvarende definisjoner finnes en rekke steder både i norske og utenlandske ord- og håndbøker. I David Crystal's *An Encyclopedic Dictionary of Language and Languages* heter det: "Standardization is the natural development of a standard language in a speech community, or an attempt by a community to impose one dialect as a standard", og videre heter det om *standard*: "A prestige variety of language used within a speech community, providing an institutional norm for such purposes as the media and language teaching. Linguistic forms or dialects that do not confirm to this norm are often called *substandard* or (more usually, within linguistics) *nonstandard*" (Crystal 1994: 366). Standard defineres altså her som en prestisjevarietet, og standardisering som en naturlig utvikling som leder fram til en slik overdialektal, allmennspråklig varietet.

Problemet med definisjoner av denne typen er at standard lett blir betraktet som en uforanderlig, statisk størrelse og at standardisering oppfattes som en nærmest gitt, naturnødvendig utvikling. Begge deler kan synes problematiske hvis man i utgangspunktet mener at språk er et funksjonelt fenomen, og at utviklinga av ulike språklige varieteter er resultat av et dynamisk samspill mellom mange ulike faktorer, der stikkordene er gjensidig påvirkning og variasjon framfor uforanderlighet og enhetlighet. I det følgende skal jeg ganske kort si noe om standardisering i et slikt – litt mer – dynamisk perspektiv.

For å beskrive talespråksituasjonen i et moderne samfunn er begrepene *dialekt*, *regional dialekt* (ev. *regiolekt*) og *standarddialekt* (ev. *rikstalemål* / *standardtalemål*) sentrale. Begrepene refererer til ulike språklige varieteter, men etter min oppfatning bør ingen av dem oppfattes som fast avgrensede, enhetlige størrelser. Med en viss rett kan man heller oppfatte dem som idealiserte lingvistiske størrelser. Samtidig som det foregår en gjensidig påvirkning mellom varietetene innbyrdes, endrer gjerne også den enkelte varietet seg i sammenheng med forandringer i samfunnet der varietetene brukes. Den gjensidige påvirkningen kan illustreres med følgende figur (tillempet etter van Leuvensteijn og Berns 1992: 14):

Standarddialekt

Regional dialekt

Lokal dialekt

Av disse tre varietetene er standarddialekten den eneste med direkte tilknytning til en skriftspråksnorm. Den har bl.a. vært definert som "a speech variety which has been formally codified,

which is attached to a writing standard, and which is claimed to have validity as a norm for speakers of other varieties of the language" (Vikør 1989: 42). Det er grunn til å regne med at generelt har denne varieteten styrket sin stilling i løpet av det 20. århundret etter hvert som de nordiske samfunna er blitt mer og mer skriftspråksdominerte. Men som antydnet med pilene i figuren, dreier det seg ikke om en ensidig påvirkning fra standarddialekten på de andre varietetene. Det er dynamiske krefter som virker begge veier mellom alle tre varietetene. Som jeg har påpekt i en annen sammenheng, varierer arten og graden av påvirkningen mellom varietetene innenfor det nordiske området (jf. Vannebo, under utg.). I denne sammenhengen skal vi imidlertid fokusere på standardvarieteteten og noen av de kreftene som virker inn ved standardiseringsprosessen. Men først litt mer om begrepene standard og standardisering.

Som allerede nevnt er det en nær forbindelse mellom standardtalemåls-varieteteten og skriftspråksstandarden. Og vi bruker som nevnt begrepet standard både om en talemålsnorm og en skriftspråksnorm. Vi snakker f.eks. om dansk, svensk og norsk som tre uavhengige, nasjonale standardspråk – og i Norge dessuten både om en bokmåls- og en nynorskstandard. Ifølge den siterte definisjonen til Crystal vil imidlertid de regionale og lokale talemålsvarietetene måtte oppfattes som ikke-standard. Men i praksis blir begrepene standard og standardisering ofte også brukt om regionale varieteter. I Norge blir f.eks. begrepet "standard østnorsk" gjerne brukt om en slik regionalt avgrenset varietet, og i Sverige omtalte i sin tid Mats Thelander den nye Burträskvarieteteten, som er utviklet som en mellomvarietet mellom standardsvensk og lokalt Burträskmål, og som geografisk dekker et videre område enn den lokale dialekten, som en *regional standard* (Thelander 1979). Og i det store verket *The Cambridge Encyclopedia of the English Language* fra 1995 snakker Crystal selv om "a regionally standardized literary language" (Crystal 1995: 54). I det siste tilfellet dreier det seg ikke om talespråk, men om framveksten av en regionalt

avgrenset skriftspråksstandard eller skriftnorm fra slutten av 1300-tallet med basis i dialektene i det sentrale midlandsområdet i England. På tilsvarende måte har det vært vanlig i norsk språkhistorie å snakke om en Trøndelagsnorm og en Vestlandsnorm i de eldste overleverte håndskriftene (se f.eks. Indrebø 1951: 147, Seip 1955: 84.) Men i disse tilfellene dreier det seg ikke om fastsatte standarder i moderne forstand, men om mer eller mindre tilfeldig kodifiserte normer for gjengiing av talespråket i skrift.

La oss ta et konkret eksempel på en regional standard. Eksemplet er fra Thelanders undersøkelse av Burträskmålet (Thelander 1979), men er her gjengitt etter Trudgills framstilling i boka *Dialects in Contact* (1986: 94):

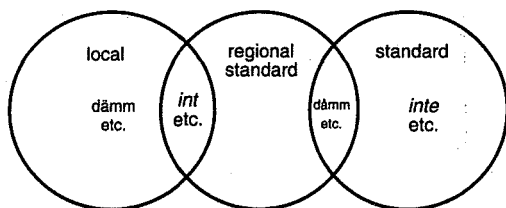

Figure 3.3 Regional standard formation

Som vi ser av figuren, er det en overlapping mellom de tre varietetene. Mens standardspråket har kombinasjoner som *dämm* og *inte*, og den lokale dialekten *dämm* og *int*, har den nye regionale varietet *dämm* og *int*. Den regionale varietet er altså en typisk blandingsvarietet med særtrekk både fra standard- og lokalvarietet. Vi kan selvsagt i det siste tilfellet snakke om en regional standard og utviklinga av den nye varietet som en form for standardisering. Men det sosiolingvistisk interessante i denne sammenhengen er å kartlegge de ulike drivkreftene bak utviklinga, og hva det er som gjør at i noen tilfeller skjer påvirkningen fra standardspråket, i andre tilfeller fra de lokale dialektene. Og det kan da være nyttig å skille – ikke bare metodisk men også terminologisk – mellom den utviklinga eller

nivelleringa som skjer mellom de lokale dialektene i et geografisk avgrenset område på den ene siden, og den påvirkningen som skjer fra det nasjonale standardspråket på den andre. I det første tilfellet vil en da kunne snakke om *regionalisering*, i det andre om *standardisering*. Disse begrepene kan henholdsvis jammføres med Auer & Hinskens begreper *horisontal dialekt-dialekt konvergens* og *vertikal dialekt-standard-konvergens*. De tenker da ut fra en pyramidemodell, der de lokale varietetene utgjør grunnlinja, og den nasjonale standardvarietetten utgjør toppen av pyramidten, og der en altså kan skille mellom en horisontal og en vertikal påvirkningslinje (jf. Auer & Hinskens 1996: 7).

Når jeg foretrekker å skille mellom betegnelse regionalisering og standardisering, er det fordi den regionale varietetten ikke nødvendigvis behøver å være påvirket av den nasjonale standardvarietetten. Det kan – i visse tilfeller – utelukkende dreie seg om en "horisontal" påvirkning mellom ulike lokale dialekter og da ofte på den måten at et eller annet bymål fungerer som et lokalt normsentrum. Det dreier seg da om utvikling av en regional dialekt gjennom en regionaliseringsprosess. I andre tilfeller vil den regionale varietetten kunne vokse fram under påvirkning av standardvarietetten, altså en "vertikal" påvirkning. Da vil det fortsatt dreie seg om framveksten av en regional varietet, men den foregår gjennom en standardiseringsprosess. I de aller fleste tilfellene vil det imidlertid dreie seg om et både og: den regionale varietetten vil være resultat både av ulike regionaliserings- og standardiseringsprosesser. I noen tilfeller kan det dessuten være vanskelig å skille mellom regionalisering og standardisering da enkelte trekk er felles for basisdialektene og standardvarietetten. Men likevel vil det være fruktbart å holde fast ved det prinsipielle skillet mellom de to prosessene og også mellom prosessene og resultatet av dem.

I artikkelen "Dialect levelling in Norway: a process of regionalization or standardization?" argumenterer Unn Røyne-land for et slikt skille, og en av hypotesene for hennes kommende doktoravhandling er nettopp å vise at de språklige forskjellene

mellom Røros- og Tynsetdialekten i Norge kan beskrives som en forskjell mellom språklig regionalisering og språklig standardisering: mens Rørosdialekten både konvergerer mot en urban regional varietet og mot standardvarietet, så konvergerer Tynsetmålet først og fremst mot standardvarietet. Røynealand ser den språklige utviklinga i sammenheng med ulike kulturelle verdisyn i de to samfunna: mens Røros er preget av kulturell regionalisering, er utviklinga på Tynset i sterkere grad preget av kulturell standardisering (Røynealand 2000).

Med standardisering mener en da en utvikling i retning av en nasjonal standard. Men som nevnt innledningsvis, kan heller ikke den nasjonale standardvarietet oppfattes som en enhetlig og uforanderlig størrelse. Det skyldes flere forhold og bl.a. at tilhøvet mellom tale og skrift er i ferd med å endre seg (– som vi husker var standardvarietet av talemålet nært knyttet opp til en skriftspråksstandard –), og at drivkreftene i standardiseringsprosessene er i ferd med å endre seg innenfor dagens samfunn. Dette er et stort og komplisert tema, og jeg kan her bare nevne noen få momenter.

Et vesentlig problem ligger i at mens begrepet standarddialekt / rikstalemål i utgangspunktet gjerne ble knyttet til et skriftspråksbasert talemål og forutsatte en uttale mer eller mindre direkte bygd på skriftspråket, har den dominerende talemålsnormen hos store deler av befolkningen utviklet seg bort fra skriftspråksnormen (jf. Gregersen 1984: 184). De fastlagte og konservative skriftspråksnormene har i løpet av de siste tiåra i flere tilfeller mistet mye av sin status som norm for talemålet, og det er utviklet dominerende talemålsvarieteter som først og fremst er preget av hverdagspråket i de store befolkningssentraene, og da kanskje særlig av det mer uformelle språket til de yngre språkbrukerne. Denne utviklinga er særlig tydelig i Danmark og Sverige (se Vikør 1993: 186f. og 192), men den synes også å gjøre seg gjeldende i Norge og på Island (se Sandøy 1985: 144f.). Språket i de sekundære orale mediene – radio og tv – har også gjennomgått en utvikling fra en mer skriftlig til en mer

mundlig uttrykksform (jf. Vagle 1990, Vagle [under arbeid] og Carlsson 1989; for begrepet sekundære orale medier, se Ong 1977: 298f.), og etermediene har derfor også mer og mer kommet til å fremme utviklinga av et mer hverdagslig talespråk. At et hverdagslig talemål, som i utgangspunktet var begrenset til privatsfæren, har fått innpass i etermedia og dermed erobret det offentlige rom, har trolig også bidratt til en mer generell aksept av språklig variasjon og til å gi mange former fra folkemålet og hverdagspråket status som mer "nasjonalt" aksepterte former.

Denne utviklinga har i sin tur hatt tilbakevirkning på skriftspråket. Den har ført til at mange frekvente former fra uformelt talemål har vunnet innpass i skrift i løpet av 1900-tallet, ikke bare i Norge, men også i de andre nordiske språka. At påvirkningen foregår ikke bare fra skrift til tale, men også fra mer uformell tale til skrift, er i siste instans også et argument for å betrakte standarddialekten som varierende og sammensatt – og ikke nødvendigvis som en naturgitt, statisk størrelse. Jmfør her også Nikolas Coupland (1990) som sier at "the idea of a fluctuating and complex 'standard' is appealing and necessary" (se Bull 1992: 377). Jeg kan også vise til Lars S. Vikør som i boka *Språkplanlegging* kritiserer amerikaneren William A. Stewart's sosiolingvistisk baserte språktypologi fordi standardspråket bl.a. får et slags "normalitetsstempel" som de andre varietetene oppfattes som avvik i forhold til, og som gjør at de lett karakteriseres som ulike typer av minusvarianter i forhold til standardvarietet (se Vikør 1994: 60).

Avslutningsvis vil jeg nevne et morfo-syntaktisk eksempel fra dagens norsk som viser påvirkning fra den folkelige talemålsvarietet på skriftspråket og standardspråket. Det gjelder bruken av *sin*-konstruksjonen, som i norsk brukes ved siden av *s*-genitiv for å uttrykke possessivitet (typen *far sin bil* – tilsvarende bruk av *sin*-konstruksjonene forekommer også i afrikaans, nederlandsk, frisisk og folkelig tysk). Som kjent regnes denne konstruksjonen opprinnelig som et lån fra nedertysk, og den var i utgangspunktet vanlig i vestlige og nordlige norske dialekter. Og

derfra kom den inn i nynorsk skriftspråk. I standardbokmål har den derimot tradisjonelt vært lite i bruk, og såkalt *s*-genitiv, – den konstruksjonen vi finner i de øvrige skandinaviske språka, altså typen *fars bil*, – har dominert. Men i løpet av de siste tiåra har *sin*-konstruksjonen blitt mer og mer vanlig i talemålet på Østlandet, og derfra har den – noe vi blant annet registrerte under arbeidet med *Norsk referansegrammatikk* – kommet inn med full styrke i skrift i bokmål. I dag er den i full bruk også i konservative aviser: *Vil heller karakterisere meg som en helt vanlig jente som er opptatt av folk sitt ve og vel* (Aftenposten 1979, sit. Faarlund, Lie og Vannebo 1997: 259).

Det vi er vitne til her, er blitt sett på som en – noe overraskende – utvikling fra en periferi mot et sentrum, men muligens er det like naturlig å regne med at *sin*-konstruksjonen ble tatt i bruk i østlandsk som resultat av en reanalyse av et element som fantes i språket fra før, og da av det refleksive possessivet *sin*. *S*-genitiven hørte nemlig aldri til det folkelige talemålet i Oslo-området, og vi må gå ut fra at det har eksistert et funksjonelt behov for å uttrykke possessivitet. Hvordan framveksten av *sin*-konstruksjonen har foregått i detalj, kan diskuteres, men det som i hvert fall synes sikkert i denne sammenhengen, er at det på relativt kort tid har skjedd en endring av standardvarieteteten med grunnlag i den folkelige talemålsvarieteteten. Dette kan vi altså se på som ett av mange eksempler på at heller ikke standardvarieteteten bør betraktes som en statisk størrelse, og at det hele tida er et dynamisk samspill mellom de ulike språkvarietetene.

Litteratur

- Auer, P. & F. Hinskens. 1996. "The convergence and divergence of dialects in Europe. New and not so new developments in an old area". *Sociolinguistica*, nr. 10, 1-30, (eds. Ammon, Mattheier, Nelde) Tübingen: Max Niemeyer.
- Bull, Tove. 1992. "Dialect and standard in a language contact area in northern Norway". Leuvensteijn and Berns 1992, 365-78.
- Carlsson, Ulla. 1989. (utg.) *Språket i massmedierna*. Nordicom-nytt /Sverige, nr. 3-4. Göteborg.

- Coupland, Nikolas. 1990. "The semiotics of standardness. Humanising dialectology". Abstract to the Colloquium of the Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences *Dialect and Standard Language*, 15.-18. October 1990.
- Crystal, David. 1994. *An Encyclopedic Dictionary of Language and Languages*. London etc.: Penguin Books.
- Crystal, David. 1995. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. London etc.: BCA.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie og Kjell Ivar Vannebo. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gregersen, Frans. 1984. "Skriftsprogenes formelle utvikling på baggrund af øget læse- og skrivefærdighed og udvidet produktion af læsestof". *De nordiske skriftspråkernes udvikling på 1800-tallet*. Nordisk språksekretariats rapporter 4, Oslo, 166-94.
- Indrebø, Gustav. 1951. *Norsk målsoga*. Bergen: John Griegs trykkeri.
- Leuvensteijn, J. van and J. Berns. 1992. "Introduction". *Standard Language in the English, Dutch, German and Norwegian Language Areas*. Amsterdam etc.: Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences, 9-14.
- Norsk illustrert ordbok. Moderat bokmål og riksmål*. 1993. Red. Tor Guttu. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Ong, Walter J. 1977. *Interfaces of the Word*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Røyneland, Unn. 2000. "Dialect levelling in Norway: a process of regionalization or standardization?" Foredrag ved Sociolinguistic Symposium 2000, Bristol, April 28th.
- Sandøy, Helge. 1985. "Påvirkninga frå den aukande samfunnsorganiseringa og lovgjevinga på språkbruken". *Språk og samfunn i Norden etter 1945*. Nordisk språksekretariats rapporter 5, Oslo, 135-48.
- Seip, Didrik Arup. 1955. *Norsk språkhistorie til omkring 1370*. Oslo: Aschehoug.

- Thelander, Mats. 1979. *Språkliga variationsmodeller tillämpade på nutida Burträsktal I-II*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Trudgill, Peter. 1986. *Dialects in Contact*. Language in Society 10, Oxford, New York: Basil Blackwell.
- Vagle, Wenche. 1990. *Radiospråket - talt eller skrevet? Syntaktiske og pragmatiske tilnærminger i et semiotisk perspektiv*. Oslo-studier i språkvitenskap 6, Oslo: Novus.
- Vagle, Wenche. [under arbeid] *Text norm evaluation in Norwegian Radio*. Oslo.
- Vannebo, Kjell Ivar [under utg.] "Written language and oral colloquial language in the 20th century. A survey." I Bandle (utg.) *Nordic languages*. Mouton de Gruyter.
- Vikør, Lars S. 1989. "The position of standardized vs. dialectal speech in Norway". *International Journal of the Sociology of Language*. 80, 41-59. Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- Vikør, Lars S. 1993. *The Nordic Languages. Their Status and Interrelations*. Oslo: Novus.
- Vikør, Lars S. 1994. *Språkplanlegging. Prinsipp og praksis*. 2. utg. Oslo: Novus.

Engelsk i dansk: Sproglig normering

En undersøgelse af unge storkøbenhavnernes holdninger til bøjning og stavning af engelske ord i dansk.

Margrethe Heidemann Andersen

I ph.d.-projektet *Engelsk i dansk. Sprogholdninger i Danmark* har jeg blandt andet undersøgt om unge storkøbenhavnere foretrækker engelsk eller dansk bøjning og stavemåde af engelske lån. I denne artikel vil jeg give resultaterne af mine undersøgelser, og jeg vil undersøge om informanternes holdninger varierer med køn og bopælskommune.

Om informanterne og dataindsamlingen

Informanternes holdninger er blevet undersøgt ved hjælp af spørgeskemaer der er blevet uddelt på folkeskoler og gymnasier i Storkøbenhavn. I undersøgelsen medvirker 9 folkeskoleklasser (alle 9.-klasser) og 6 gymnasieklasser (ligeligt fordelt på 1., 2. og 3.g.) fra 3 kommuner. Kommunerne er valgt ud fra den gennemsnitlige personindkomst i kommunen således at der i undersøgelsen medvirker en kommune med en lav gennemsnitlig personindkomst (Ishøj), en kommune med en mellem gennemsnitlig personindkomst (Ballerup), og en kommune med en høj gennemsnitlig personindkomst (Gentofte).

Antallet af kvindelige informanter er højere end antallet af mandlige informanter (140 piger, 99 drenge). Det skyldes at spørgeskemaerne er blevet uddelt i flere sproglige end matematiske klasser. Det samlede antal spørgeskemaer er her 239.

Ordudvalget

I spørgeskemaet er informanterne blevet bedt om at angive om de foretrækker engelsk eller dansk stavemåde og bøjning af en række ord. Ordene er valgt ud fra følgende kriterier: 1) der skal være tale om ord med en vis udbredelse inden for almensproget. Det vil mere præcist sige at ordene skal kunne findes i Sprognævnets samlinger, i *Retskrivningsordbogen* eller i *Nye ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955-1998*; 2) der skal være tale om en ret bred aldersmæssig fordeling af ordene og 3) der skal være tale om relativt frekvente ord. For en god ordens skyld skal det understreges at der kun er tale om et begrænset ordudvalg, og at udvalget derfor ikke på nogen måde gør krav på at være udtømmende.

Bøjning

Informanterne er i spørgeskemaer blevet bedt om at angive om de foretrækker dansk eller engelsk bøjningsform af følgende ord:

Ord	Datering	Dansk bøjningsform	Engelsk bøjningsform ¹
coaster	1949	coastere	coasters
motherfucker	1980	motherfuckere	motherfuckers
backpacker	1994	backpackere	backpackers
overhead	1968	overheader	overheads
skinhead	1969	skinheader	skinheads
check	1897	check	checks

¹ Engelsk bøjningsform bruges om alle -s-bøjninger, også ved ord der ikke har flertals -s på engelsk (jf. ordet mail der er utælleligt på engelsk). Overhead er et pseudolån (det tilsvarende ord er transparency sheet), men også her betegnes overheads som engelsk bøjningsform i modsætning til den danske overheader.

job	1968	job	jobs
mail	1990	mail	mails
link	1995	link	links
heat	1837	heat	heats
jeep	1945	jeeper	jeeps
backup	1972	backupper	backups
interview	1878	interview; interviewer	interviews
butterfly	1934	butterfly	butterflies
hobby	1929	hobbyer	hobbies
dummy	ca. 1995	dummyer	dummies
teletubby	ca. 1998	teletubbyer	teletubbies

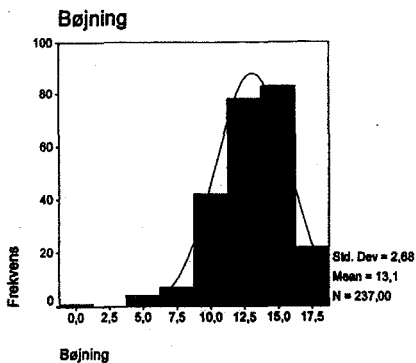
Stavning

Informanterne er ligeledes blevet bedt om at angive hvilken stavemåde eller staveform de foretrækker af følgende ord:

Ord	Datering	Dansk stavemåde	Engelsk stavemåde
funky	1971	funkig	funky
checke	1949	tjekke	checke
foto	1921	foto	photo
phoner	1990	foner	phoner
commitment	ca. 1967	kommitment	commitment
score	1927	skore	score
techno	1989	tekno	techno
bulldog	1745	buldog	bulldog
appendiks	omkring 1700	appendiks	appendix
boksershorts	1960	boksershorts	boxershorts
booking	ca. 1955	bookning	booking

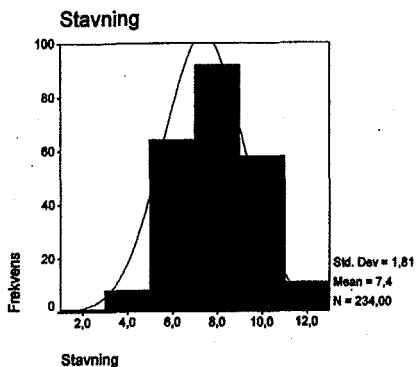
Resultater

I spørgeskemaet bliver informanterne først bedt om tage stilling til om de foretrækker engelsk eller dansk bøjning af 17 forskellige

ord. Jeg har ved hver informant talt sammen hvor mange ord han eller hun foretrækker bliver bøjet på engelsk. Da der i alt er 17 ord, kan informanten få en score på mellem 0 og 17, hvor 0 angiver at informanten i ingen tilfælde overhovedet har foretrukket den engelske bøjningsform, mens 17 angiver at informanten i alle tilfælde har foretrukket den engelske bøjningsform. Histogrammet ovenfor viser resultaterne for alle informanterne:

Middelværdien for samtlige informanter er 13,1. Det vil sige at informanterne i gennemsnit foretrækker at 13 ud af de 17 ord bliver bøjet på engelsk. Histogrammet siger intet om hvilke ord det er informanterne foretrækker bliver bøjet på engelsk, og om det evt. er de samme ord. Men det fortæller at langt størstedelen

af de unge sprogbrugere i Storkøbenhavn foretrækker at de engelske lån beholder deres oprindelige bøjningsform og dermed ikke tilpasses dansk morfologi.

Informanterne er også blevet bedt om at angive om de foretrækker engelsk eller dansk stavemåde af 11 forskellige ord. Fremgangsmåden er den samme som nævnt ovenfor, og histogrammet nederst på side 132 viser det samlede resultat:

Middelværdien er her 7,4. Det tal viser at de unge sprogbrugere i høj grad også er positive over for at de engelske låneord beholder deres engelske stavemåde, men at der dog er nogle ord som de foretrækker bliver fordansket.

Den samlede konklusion er at unge storkøbenhavnere er positive både over for engelsk stavemåde og over for engelsk bøjning af engelske låneord i dansk. Hvilke ord det er informanterne foretrækker bliver stavet på engelsk, og hvilke de foretrækker bliver stavet på dansk, siger grafen ikke noget om. Men det er oplagt at fx ordenes alder i dansk kan have en betydning for informanternes holdninger til bøjningen og stavningen af dem.

Køn

Jeg har undersøgt om der er forskel på drengenes og pigernes holdninger til bøjning og stavemåde af de engelske låneord. Følgende tabel angiver middelværdien for de mandlige og de kvindelige informanter mht. bøjning og stavning:

	Bøjning		Stavning	
	Middelværdi	Spredning	Middelværdi	Spredning
Dreng	13,0	2,70	7,4	1,85
Piger	13,2	2,44	7,4	1,78

Middelværdien er næsten ens ved spørgsmålet om bøjningsform. En t-test viser at forskellen ikke er statistisk signifikant. Ved spørgsmålet om stavemåde er middelværdien fuldstændig ens.

På denne baggrund kan vi konkludere at køn ikke har nogen betydning for de unges holdninger til bøjning og stavning af engelske lån i dansk.

Bopælskommune

Følgende tabel viser middelværdier og spredninger for hver af de tre kommuner Gentofte, Ballerup og Ishøj. De tre kommuner er som tidligere nævnt forskellige mht. den gennemsnitlige personindkomst i kommunen:

	Bøjning		Stavning	
	Middelværdi	Spredning	Middelværdi	Spredning
Gentofte	13,8	2,16	7,8	1,84
Ballerup	12,6	2,39	7,1	1,64
Ishøj	12,7	3,30	7,3	1,88

Skemaet viser at det er informanterne i Gentofte der i flest tilfælde foretrækker såvel engelsk stavemåde som engelsk bøjningsform af de engelske lån i dansk. Dernæst kommer informanterne fra Ishøj, mens informanterne fra Ballerup er dem der i færrest tilfælde foretrækker at de engelske lån beholder deres oprindelige bøjningsform og stavemåde. Det er med andre ord informanterne fra den rigeste kommune der her den mest positive holdning over for engelsk bøjning og stavning af engelske lån i dansk, mens det er informanterne fra midterkommunen der er mest negativt stemt over for engelsk bøjningsform og stavemåde. Ved spørgsmålet om bøjningsform af de engelske lån er tallene statistisk signifikante ($p = 0,004$ ved envejsanalyse).

Diskussion

Resultaterne af mine undersøgelser vise to ting: for det første at unge storkøbenhavnere generelt er positive over for engelsk bøjning og engelsk stavemåde af engelske ord i dansk. For det

andet at informanterens køn ikke har nogen betydning for deres holdninger, men at deres bopælskommune har. Jeg har endnu ikke arbejdet så meget med mine data at jeg umiddelbart kan forklare hvorfor informanterne i Gentofte i flere tilfælde foretrækker engelsk bøjningsmåde og engelsk stavemåde af engelske lån i dansk end informanterne i Ishøj og i Ballerup. Men det er muligt at Gentofteinformanternes opvækst har betydning for deres holdninger til engelske lån i dansk fordi mange af dem er mere fortrolige med det engelske sprog end Ishøj- og Ballerupinformanterne. En af del af Gentofteinformanterne er således opvokset med engelsktalende au pair-piger, har gået på internationale skoler rundt om i verden, eller er børn af forældre som gennem deres arbejde hyppigt er i kontakt med engelsktalende forretningsforbindelser og venner. For disse unge kan den engelske bøjningsform og den engelske stavemåde virke mere "naturlig" fordi de har været mere vant til at tale engelsk – også uden for skolen – end deres jævnaldrende kammerater fra Ballerup og Ishøj.

Generelt er alle de unge stort set positive over for engelsk bøjningsform og stavemåde af engelske lån i dansk. Det skyldes formentlig at engelsk er prestigesprog for de unge. Pia Quist har i en artikel i et tidsskrift om unge, identitet og sprog analyseret et gruppeinterview med fire danske 14-årige drenge fra en folkeskole i Køge. I et uddrag af dette gruppeinterview bruger to af drengene engelske udtryk (*fuck t-shirt, so fucking what*) til at markere sig som overlegne i forhold til en tredje dreng, og Quist skriver at det kan de gøre ved at trække på den status engelsk nyder i samfundet i al almindelighed og blandt unge i særdeleshed (Quist 2000:24 f.). I forlængelse heraf kan man slutte at jo mere engelsk et udtryk er, jo mere status giver det. Eller med andre ord: engelske låneord der bliver bøjet og stavet på engelsk, er mere prestigefyldte end engelske låneord der bliver bøjet og stavet på dansk.

De informanter jeg har arbejdet med i forbindelse med dette ph.d.-projekt, er unge. Når man er ung, er man i en periode af sit liv hvor man gør op med sit gamle identitet og levevis og skaber

sig en ny identitet. Denne nye identitet opstår ofte i samspil med andre unge. I forbindelse med en afhandling om unges tilhørsforhold til "det offentlige miljø" har Mats Lieberg interviewet nogle unge mennesker om hvad det betyder at være en del af en gruppe. En ung mand svarer: "Det jag gillar med gänget, det är att man liksom kan finna sig själv i de andras personlighet, om man säger så" (Lieberg 1992:67). Gruppen fungerer altså som et spejl hvori man kan betragte sig selv i forhold til de andre (Lieberg 1992:59).

Alle unge skal igennem puberteten og de identitetskriser der opstår som følge heraf. Det giver et fælles udgangspunkt som binder unge sammen på tværs af køn, socialt tilhørsforhold og etnicitet. Det der er vigtigt, er at man er ung – ikke om man er dreng eller pige, tyrker eller dansker.

Litteratur

- Andersen, Margrethe Heidemann (2000): *Køn og socialklasse. En undersøgelse af unges holdninger til engelske låneord i dansk*. I: Widell m. fl. (red.): 8. *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Århus.
- Indenrigsministeriet: *Udlændinge i danske kommuner og amtskommuner pr. 1.1.2000* (www.indenrigsministeriet.dk).
- Jarvad, Pia. 1999: *Nye ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955-1998*. Gyldendal.
- Kristiansen, Tore. 1991. *Sproglige Normidealer på Næstvedegnen. Kvantitative Sprogholdningsundersøgelser*. Upubliceret ph.d.-afhandling. Københavns Universitet.
- Lieberg, Mats. 1992. *Att ta staden i besittning. Om ungas rum och rörelser i offentlig miljö*. Lund.
- Quist, Pia. 1999. Unge, identitet og sprog. Operationalisering af identitetsbegreber i en empirisk undersøgelse. I: Kotsinas m. fl. (red): *Ungdom, sprog og identitet. Rapport fra et nettverksmøde*: 23-38.
- Retskrivningsordbogen, 2. udg., 1996.

Åben, implicit og skjult normering i ordbogsarbejde

Ebba Hjorth

Baggrunden

Baggrunden for de følgende betragtninger er ikke at jeg er medlem af Dansk Sprognævns arbejdsudvalg, men at jeg siden 1991 har været beskæftiget med at udarbejde en stor ordbog i 6 bind over det moderne danske sprog, Den Danske Ordbog (DDO). Arbejdet udføres i Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, og ordbogen følger sig ind i rækken af de store videnskabelige ordbøger som Selskabet siden sin grundlæggelse har udgivet, fx Ordbog over Det Danske Sprog i 28 bind, udgivet i tiden fra 1919 til 1956, og Holbergordbogen i 5 bind, udgivet 1981–1988.

Arbejdet på DDO blev sat i værk på baggrund af en politisk vilje til og en beslutning om at gøre en indsats for det danske sprog i disse europæiserede og globaliserede tider.

Ordbogen bekostes af det danske kulturministerium og Carlsbergfondet i fællesskab med halvdelen til hver. Nyt i den danske ordbogsverden var det at ordbogen skulle udarbejdes på grundlag af et 40 millioner ord stort elektronisk tekstkorpus, og at bevillingen blev givet på grundlag af en fuldt udarbejdet plan over ordbogens anlæg, dens ordforråd, dens metode, dens sprogsyn, dens empiriske grundlag, den tidsforbrug og dens budget.

I denne plan – som jeg i parentes bemærket har været med til at udarbejde – står der bl.a. følgende om principperne for ordbogen:

- * Ordbogen skal dække det nutidige danske sprog til og med udgivelsestidspunktet.
- * Ordbogen skal være en almensproglig ordbog der også medtager de alment brugte fagord.
- * Ordbogen skal dække det skrevne sprog og inddrage det talte.
- * Ordbogen er deskriptiv i sit sigte. Den skal dog være normativ for oplysninger om ortografi og vejledende med hensyn til oplysninger om bøjning, orddannelse, faste vendinger og konstruktionsmuligheder.
- * Ordbogen skal omfatte ca. 150.000 opslagsord.

Alle disse principper indeholder hver sine praktisk leksikografiske problemer som ikke nødvendigvis altid er forudset i en nok så smuk og gennemtænkt teoretisk plan.

Det er dog nok det fjerde af de fem principper der har givet os de fleste overvejelser og de største hovedbrud:

- * Ordbogen er deskriptiv i sit sigte. Den skal dog være normativ for oplysninger om ortografi og vejledende med hensyn til oplysninger om bøjning, orddannelse, faste vendinger og konstruktionsmuligheder.

Det første problem

DDO skal altså iflg. sit kommissorium være normativ for oplysninger om ortografi, altså den skal angive normen, den officielle danske norm, når det gælder stavningen.

Umiddelbart synes det ikke at være en vanskelig opgave. Man slår vel op i den gældende retskrivningsordbog, Retskrivningsordbogen 1996 (RO96), og gengiver opslagsordene i overensstemmelse med den. Men der viser sig snart problemer. Det er jo sådan at en del ord har dobbeltformer. Iflg. den officielle norm er det tilladt både at skrive *dagregn* og

dagsregn. Det ser således ud i RO96:

dag|regn (*el.* dagsregn).

dags|regn (*el.* dagregn).

De to artikler er anbragt på deres alfabetiske plads, de indeholder de samme oplysninger, de henviser til hinanden, og de er i ét og alt parallelle. Der er intet der peger på den ene frem for den anden, de er lige gode. Jeg har valgt at kalde dette for en *åben* normering.

Men hvordan skal man nu håndtere den situation i en ordbog der med hensyn til stavningen skal angive normen. Pladshensyn gør at det ikke er en løsning at anbringe identiske ordbogsartikler to steder i ordbogen, blot med hver sit opslagord. DDO var imidlertid ikke det eneste opslagsværk der skulle løse det problem. Den Store Danske Encyklopædi, som begyndte sit arbejde næsten samtidig med DDO, skulle også tage stilling til problemet *under hvilket opslagsord anbringer vi artiklerne?* Og de to værker var enige om at findes en fælles løsning. Derfor nedsatte vi et lille udvalg bestående af tre personer: Erik Hansen – som repræsentant ikke for Sprognævnet, men for sig selv – Jørn Lund fra Nationalencyklopædien og mig fra Den Danske Ordbog. Vi listede alle de tilladte dobbeltformer, og hver især tog vi nu stilling til hvilken form af de eksisterende dobbeltformer vi foretrak at gøre til "hovedopslagsord". Hvis vi var enige, var problemet løst. Var vi ikke enige, vandt flertallet, hvis altså det ikke lykkedes for mindretallet at vinde mindst én fra flertallet for sit synspunkt og dermed skabe et nyt flertal.

Arbejdet var forbløffende uproblematisk. I langt de fleste tilfælde var vi enige. Det skal understreges at arbejdet blev udført på baggrund af udvalgsmedlemmernes personlige skøn førend DDO's elektroniske tekstkorpus var etableret. Senere undersøgelser i tekstkorpuset har vist at vi stort set havde valgt de former som i korpuset viste sig at være de mest frekvente. Det har

kun været nødvendigt at foretage nogle ganske få korrektioner af de trufne valg.

I DDO kommer de to artikler til at se således ud:

dagregn sb. se ***dagsregn**

og

dagsregn el. **dagregn** sb.

fk. **-en**

regn der ikke falder i byger, men varer hele dagen.

I RO96 var der, som vi så, ikke noget der pegede på den ene af dobbeltformerne frem for den anden. Det er der formelt set heller ikke i DDO. Den ene artikel fungerer som en henvisningsartikel, og i hovedartiklen optræder de to dobbeltformer som sideordnede og ligeværdige former, så vi handler i overensstemmelse med kommissoriet, men man kan alligevel ikke kalde det en *åben* normering som i RO96. Det at oplysningerne koncentrerer under den ene form, og den anden form blot fungerer som henvisningsartikel, kan efter min mening næppe undgå at få en *skjult* normerende virkning når man tager den udbredelse som de to værker har og forhåbentlig vil få, i betragtning.

Det andet problem

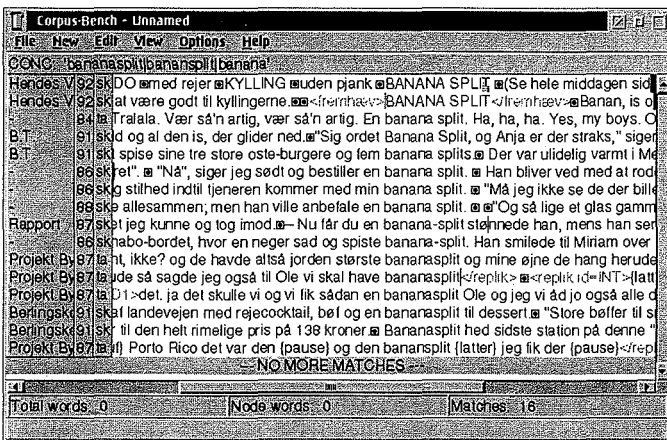
Et andet problem vi får med at angive den officielle norm i DDO hænger sammen med at ikke alle de ord der skal beskrives i ordbogen, optræder i RO, og med at DDO's empiriske materiale ikke altid kan bringes i overensstemmelse med RO's norm.

Lad mig demonstrere det sidste først – og jeg skal måske hér passende understrege at ikke alle de eksempler jeg anvender hører til sproget mest centrale ordforråd, men ligesom overdrivelse fremmer forståelsen, skader enkelhed ikke fremstillingen af problemerne, og enkelheden demonstrerer vanskelighederne lige så godt som sprogets mere komplicerede og centrale ord gør det.

Af RO96 fremgår det at den berømte dessert bestående af bananer der er delt på langs og dækket med is, flødeskum og evt. chokoladesovs, hedder sådan hér:

banan|split -ten

Undersøger vi desserten i DDO's korpus får vi en konkordans der ser således ud:

Ordet forekommer seksten gange i tekstkorpusset. Kun én af de seksten forekomster er i RO96's *danske* form – kunne man vel kalde den. Det ene belæg stammer fra en talesprogstekst, og den samme sprogbruger siger tre andre steder i samme tekstudsnit *bananasplit*. Dertil kommer at sprogbrugeren siger ordet samtidig med at han ler, så formen er noget tvivlsom. Af de esterende femten forekomster er otte særskrevet, fem er skrevet i ét ord, mens to er med bindestreg, hvilket vist snarest bør regnes som sammenskrevet. Hvordan opfylder vi vores forpligtelse til at følge normen i dette tilfælde?

Vi henvender os til Sprognævnet og spørger om det at RO96 kun har *banansplit*, betyder at Nævnet afviser *bananasplit* (i et

eller to ord) som dansk ord. Svaret lyder at *bananasplit* ikke afvises selv om ordet ikke er med i RO96. Nævnet anbefaler dog den sammenskrevne form frem for den særskrevne i overensstemmelse med de almindelige sammensætningsregler i dansk og anbefaler at ordet i bestemt form i så fald hedder *bananasplitten*.

På den baggrund ser artiklen i DDO's artikelbase således ud for øjeblikket (jeg er dog overbevist om at det sidste ord ikke er sagt i denne sag endnu, og at ordet vil blive hevet frem til overvejelse og rettelse adskillige gange endnu):

bananasplit el. banansplit sb.

fk. -ten, - el. -ter, -tene el. -terne

dessert bestående af en banan der er delt på langs og dækket med is, flødeskum og evt. chokoladesovs især i formen *bananasplit*.

HIST: sidsteled eng. *split* 'delt, flækket genstand o.l.'

Men har vi opfyldt vores forpligtelse med denne formulering? Ja det har vi vel. Vi angiver de to former 'bananasplit' og 'banansplit' side om side. Vi nævner ganske vist den udbredte først, men ellers er der ikke noget i artiklen der peger på den ene form frem for den anden. Det er en *åben* normering, mens man må sige at RO96's normering i dette tilfælde er *implicit*. Man kan altså – uden at det afvises af Sprognævnet – bruge en mere engelsk form af et ord, blot man overholder det danske sprogs regler for orddannelse og bøjning. Den implicitte normering ligger i at reglerne for orddannelse og bøjning udledes af oplysninger andre steder i RO96.

Men hvis denne beskrivelse er rigtig, hvad så med ord der ikke står i Retskrivningsordbogen?

En lang række grundstoffer og andre kemiske stoffer er medtaget i RO96. I overensstemmelse med den normering der for disse ord udtrykkes, har Den Danske Ordbog valgt at beskrive kemikernes private ortografi således:

klor sb. (uofficiel stavemåde, alm. blandt kemikere: ehlor)

fk. el. itk. **-en** el. **-et**

grundstof nr. 17 symbol: Cl; hører til halogenerne □ *freon spaltes i frit ustabil klor, som "æder" ozonen* Jørgen Steen: Geografi i syvende Lærerens bog (1989)

• gulgrøn og giftig luftart med stikkende lugt; kemisk særdeles reaktionsdygtig □ *Forslagsstillerne henviser til .. udslippet af 150 kg klor i efteråret 1978, hvor 14 mennesker måtte indlægges til observation for klorforgiftning* Status 1985, *I dagligsproget hedder det "der er klor i vandet", selvom der egentlig er tale om chlorundersyring* Paul Jespersgaard: Kemi 1 (1988).

AFL: SUFF: →sb. **klorat**, **klorid** →vb. **kløre**, **klorere**

SMS: **kloratom**, **-forbindelse**, **-gas**

HIST: af gr. *chloros* 'lysegrøn'

DDO angiver *åbent* at *klor* er den officielle form, mens *chlor* som er almindelig i kemisk faglitteratur, beskrives som uofficiel og tilligemed vil blive angivet med en afvigende skrift der klart understreger at stavemåden ikke er i overensstemmelse med den officielle ortografiske norm. Men for mange af de kemiske betegnelser vedkommende som ikke er medtaget i RO96, er den gængse ortografi blandt fagfolk *ikke* i overensstemmelse med den ortografi som Sprognævnet ville angive hvis ordet kom med i en kommende retskrivningsordbog. Et eksempel på denne situation er ordet *efedrin*.

efedrin sb.

itk. **-et**, **-er**, **-erne**

stof som får hudkarrene til at trække sig sammen og bronkierne til at udvide sig, og som bl.a. bruges i behandlingen af astma, hofeber og nældefeber især i sg. □ *Drypning med efedrin næsedråber .. kan bedre luftpassagen og modvirke smerterne.*

HIST: af *Ephedra* '(planten) ledris' og *-in*

Ordet er ikke med i RO96. I DDO har vi valgt formen *efedrin*.

Men kemikerne vil gerne skrive *ephedrin*. Hvilken status har så en sådan ortografi? Er den i modstrid med den *implicitte* ortografiske norm og dermed uofficiel, eller er den accepteret?

Bøjning

Jeg vil nu beskæftige mig med en anden oplysningstype, nemlig bøjning.

Åben normering

Ordet *job* er i RO96 beskrevet således:

job -bet, job, -bene

Normen er *åbent* angivet. Ordet er intetkøn, og det hedder *job* i ubestemt flertal og *jobbene* i bestemt flertal. Vi husker nu at DDO skulle være deskriptiv i sit sigte, men normativ for oplysninger om ortografi og vejledende med hensyn til oplysninger om bøjning. Der rejser sig derfor det principielle spørgsmål:

Er bøjningsformerne i RO96 officiel ortografi? Angiver bøjningsoplysningerne i RO96 normen? Er de bøjningsoplysninger der meddeles i RO96, de officielle, og er alle andre uofficielle?

Hvis svaret på dette spørgsmål er ja, skal DDO både angive normen, vejlede om brugen og beskrive virkeligheden. Det har vi valgt at gøre således:

job sb.

itk. **-bet**, - el. (uofficielt) **-s**, **-bene** el. (uofficielt) **-sene**

1 fysisk el. åndelig virksomhed som man til stadighed udøver for at forsørge sig selv (og sin familie) fx som ansat i en virksomhed = mere formelt arbejde; typisk: *civilt ~, krævende ~, nyt ~, spændende ~, hårdt ~, fast ~; bestride et ~, få tilbudt et ~, miste sit ~, søge ~, passe sit ~, ~ og uddannelse, ~ og karriere, ~ inden for det offentlige* □ *Et godt job med masser af penge ville da være dejligt, Hun var lykkelig for sit job som ekspedient i Magasin*

· sted hvor man udøver denne virksomhed = arbejdsplads uden pl.;
typisk: *være på ~* □ *For os er det en stor forskel at arbejde samme
sted, fordi vi nu kan køre sammen til og fra jobbet.*

2 opgave el. stykke arbejde der skal udføres fx på arbejdspladsen el. i
hjemmet = arbejdsopgave □ *Siden jeg var ti år, har det været mit job
at dele gaver ud [: til jul].*

AFL: til bet. 1 SUFF: → vb. **jobbe** → adj. **jobmæssig**

SMS: **jobfunktion**; til bet. 1 **jobannonce**, **-marked**, **-rotation**,
-situation, **-søgning**; ***bi-**, **deltids-**, **drømme-**, **fritids-**, **fuldtids-**,
halvdags-, **kvinde-**, **lærer-**, **mande-**, **rengørings-**, **sekretær-**, ***skåne-**,
vikar-, **ønskejob**

Ubestemt pluralis *jobs* er kolossalt frekvent i DDO-korpusset, og
bestemt pluralis *jobsene* forekommer, især i talesprogsteksterne.
Vi angiver RO96's bøjningsformer og meddeler hvad materialet i
øvrigt viser, og vi beskriver disse alternative bøjningsformer som
uofficielle.

Implicit normering

I RO96 er bøjningsoplysninger for en lang række sammensatte
substantiver, verber og adjektiver ikke eksplicit angivet.
Bøjninger skal i disse tilfælde findes under substantivets, verbets
og adjektivets sidste sammensætningsled. Således skal bøjnings-
oplysninger til substantivet *lagkage* findes under substantivet
kage, bøjningsoplysningerne til verbet *gennemtære* skal findes
under verbet *tære*, og bøjningsoplysningerne til adjektivet *køre-
klar* skal findes under adjektivet *klar*. Denne *implicitte* angivelse
af normen er pladsøkonomisk, men efter min mening ikke særlig
brugervenlig. Dertil kommer at man meget let – med den plads-
besparende notation – implicit kommer til at beskrive former
som ikke forekommer i sproget. Et eksempel:

skøn|litteratur

litteratur -en, -er

Om bøjningsoplysningerne i RO hedder det i vejledningen side 18: *Ved substantiver er der givet oplysning om bestemt form singularis og ubestemt form pluralis når disse kendes* (min udhævning). Man kan altså udlede af RO96 at ordet skønlitteratur kendes i flertal. I DDO's korpus er der 84 forekomster af ordet *skønlitteratur*, men inden af dem er i flertal.

På baggrund af at bøjningsoplysningerne i RO96 for dette ord er implicitte, har vi på DDO valgt at lade vores materiale kombineret med introspektion være bestemmende for udformningen:

skønlitteratur sb.

fk. **-en**

litteratur i form af poesi, prosa el. drama, skrevet med et kunstnerisk sigte og ofte helt el. delvis opdigtet = digtning mods.: faglitteratur; typisk: *dansk ~ Tidligere blev faglitterære forfattere ikke tillagt nogen større betydning, det var ligesom lidt finere at skrive skønlitteratur.*

Skjult normering

Ved fremmedord der ender på stum konsonant eller **-c**, er det ifølge RO96's retskrivningsregler § 6.5 tilladt at bruge en apostrof foran en dansk endelse. I den alfabetiske del af ordbogen kommer denne regel til syne således:

elegantier -en, -er (jf. § 6.5)

Denne notationsmåde kommer til at fungere som en *skjult* normering. Formelt set er de to former – med og uden apostrof – ligestillede, men i praksis vil formen uden apostrof vinde frem, fordi formen med apostrof kræver et opslag bag i bogen i reglerne, og det gør den almindelige bruger ikke. I DDO har vi valgt at beskrive denne norm *åbent*, således:

elegantier sb.

fk. **-en** (el. **-'en**), **-er** (el. **-'er**), **-erne** (el. **-'erne**)

person med særlig elegant fremtræden el. væsen; person der udmærker sig som særlig elegant, raffineret e.l. inden for sit felt *Bjørn Puggaard-*

Müller blev 67 år. Han var elegantieren på de danske revysscener.

Jeg skal til sidst give et par eksempler på hvordan DDO uden for de snævert ortografiske problemer har valgt at manøvrere i det vanskelige krydsfelt mellem norm, usus og vejledning

Konstruktion

Verbet *udarte* har to beslægtede betydninger, dels betyder det *udvikle sig på en uheldig måde især om situationer, begivenheder e.l.*, dels betyder det blot *udvikle sig*. De to betydninger afspejler sig i to forskellige valensmønstre og i forskellig brug af hjælpeverbum:

udarte vb.

-r, -de, -t

udvikle sig på en uheldig måde især om situationer, begivenheder e.l. [NGT udarter (til/i NGT); hjælpevb.: være, NGT udarter sig (til/i NGT) (konstruktionen med *sig* regnes af nogle for ukorrekt; hjælpevb.: have) *Jeg er ked af det, men det forekommer mig, at dette her er ved at udarte til det rene goddag-mand-økseskaft, De ægteskabelige skænderier i lejligheden udartede sig til håndgemæng*
• udvikle sig [NGT udarter sig (til/som NGT)] *denne sene fredag aften [bød] på gedigent og glødende håndværk, der udartede sig til én stor hyldest til rocktraditionen.*

AFL: SUFF: → sb. **udartning**

Imidlertid breder den refleksive brug sig til betydningen *udvikle sig på en uheldig måde*, en udvikling som mange ikke kan lide. Derfor vejleder vi ordbogsbrugeren med formuleringen "konstruktionen med *sig* regnes af nogle for ukorrekt".

Betydning

Ord skifter betydning. Nogle glæder sig over at det sker, ser det som et tegn på at sproget er levende. Nogle opdager det næppe, mens andre raser over sædernes forfald.

DDO's deskriptive sigte forpligter os naturligvis til at beskrive betydningsudviklingerne. Det kan se således ud:

betænksom adj.

-t, -me

1 som tænker på og tager hensyn til andre om personer jf. hensynsfuld

det var sødt og betænksomt af hendes far at give ham det arbejde
· som vidner om tanke på andre *[det falder] naturligt at pege på et medlemskab af Det kgl. Haveselskab som en betænksom julegave.*

2 (denne brug regnes af mange for ukorrekt) = ***betænkelig** *Der er dog flere ting, som gør aktieeksperterne betænksomme ved direkte at anbefale investorerne at købe aktien på nuværende kursniveau.*

AFL: til bet. 1 SUFF: → sb. **betænksomhed**

Den accepterede betydning af ordet *betænksom* er beskrevet i betydning 1, mens den anden betydning som vidner som sammenfald med ordet *betænkelig*, er beskrevet i betydning 2. Det er det deskriptive sigte der opfyldes, men vi tilføjer en oplysning om at *denne brug regnes af mange for ukorrekt.*

Det kan også se således ud:

bjørnetjeneste sb.

fk. -n, -r, -rne

1 handling som er velment, men som gør mere skade end gavn

Når nutidens forældre overforkæler deres børn, gør de dem og samfundet en bjørnetjeneste Politiken 1998.

2 handling som er til stor hjælp for nogen; stor tjeneste (denne brug regnes af mange for ukorrekt) *Hvis du kan nå at rette opgaven til næste weekend, så gør du mig virkelig en bjørnetjeneste* Søndagsavisen 1992.

HIST: efter en fabel af La Fontaine om bjørnen som kom til at slå sin sovende herre ihjel da den ville jage en flue på hans pande væk med en sten

Disse *åbentlyst normerende* bemærkninger rundt omkring i ordbogen er altså anvendt for at opfylde kravet til ordbogen om at den skal vejlede brugeren i ordenes anvendelse.

Til sidst vil jeg gerne give et – morsomt – eksempel på hvordan man kan arbejde *helt* i det skjulte som ordbogsredaktør og udøve sin egen helt personlige normeringsvirksomhed helt inde i sjælen på ordbogsbrugerne, måske endda uden at det bliver opdaget.

Som gennemlæser af artikler stødte jeg en dag på denne betydningsbeskrivelse:

fædrelandssang sb.

fk. -en, -e, -ene

sang hvis tekst forherliger fædrelandets historie, natur e.l. jf. nationalsang *Efter rektors tale kommer et kor af udvalgte elever frem og synger nogle kedsommelige fædrelandssange.*

I modsætning til redaktøren holder jeg utrolig meget af fædrelandssange, synger dem ofte og gerne, så for ikke at ende i den modsatte grøft, nøjedes jeg med at ændre verbet, men lod citatet stå.

fædrelandssang sb.

fk. -en, -e, -ene

sang hvis tekst beskriver fædrelandets historie, natur e.l. jf. nationalsang *Efter rektors tale kommer et kor af udvalgte elever frem og synger nogle kedsommelige fædrelandssange.*

Jeg har i dette indlæg beskrevet *åben, implicit og skjult normering i ordbøger*, det vil sige i Retskrivningsordbogen 1996 og i Den Danske Ordbog. Jeg sagde indledningsvis at forudsæt-

ningerne for betragtningerne ikke er mit medlemskab af Sprognævnet, men mit arbejde på DDO. Jeg vil dog gerne tilføje at den egentlige forudsætning for indlægget er det gode og meget tætte samarbejde der er mellem Sprognævnet og DDO. Iflg. sagens natur har vist ikke mange brugt og nærlæst RO96 så flittigt som DDO's redaktører, og ikke mange mennesker har stillet så irriterende og vanskelige spørgsmål til det tålmodige Sprognævn som DDO's redaktion.

Hvad jeg har peget på og stillet af spørgsmål i det foregående, har alt sammen været ud fra et ønske om at begge ordbøger, Retskrivningsordbogen og Den Danske Ordbog, bliver så gode som muligt og opfylder deres formål i så høj grad som muligt.

PS: i DDO-artiklerne er udtaleangivelser udeladt, etymologiske oplysninger og kildeangivelser er kun medtaget i nogle tilfælde.

Sprogsamarbejde i Norden 2000

Henrik Holmberg

Nordisk Sprogråd

Nordisk Sprogråd er oprettet af sprognævnene i Norden – Dansk Sprognævn, Forskningscentralen för de inhemska språken (i Finland), Føroyska málnevndin, Oqaasiliortut (Grønlands Sprognævn), Íslensk málnefnd, Norsk språkråd, Samisk språknemnd, Svenska språknämnden og Sverigefinska språknämnden. Institutionerne repræsenterer de sprog som er hjemmehørende i Norden (dansk, finsk, færøsk, grønlandsk, islandsk, norsk, samisk og svensk).

Nordisk Sprogråd fungerer som et samarbejdsorgan i spørgsmål der ligger inden for de enkelte nævns virksomhedsområde. Rådet er endvidere sagkyndigt organ for Nordisk Råd og for Nordisk Ministerråd.

Sprogrådet arbejder for at fremme den internordiske sprogforståelse. Sprogrådet arbejder desuden for at fremme og lette brugen af de nordiske sprog, såvel i Norden som uden for Norden, fx i det europæiske samarbejde.

Rådet samarbejder med andre sprog- og terminologiorganer i og uden for Norden, og rådet skal fungere som koordinator for det internationale sprogsamarbejde.

Nordisk Sprogråd modtager støtte fra Nordisk Ministerråd i form af en årlig bevilling.

Organisation

Nordisk Sprogråd består af et råd på 10 medlemmer der er udnævnt af sprognævnene i Norden (jf. nedenfor). For hver repræsentant er der udpeget en suppleant. Rådet er normalt indstillet for en periode på tre år ad gangen.

Ledelsen og det økonomiske ansvar i Nordisk Sprogråd roterer hvert tredje år. Rådets formand og rådssekretær repræsenterer det sprognævn der aktuelt har ledelsen og det økonomiske ansvar. Rådets næstformand repræsenterer det nævn der skal overtage styringen i den følgende treårsperiode.

Den 1. januar 2000 overtog Dansk Sprognævn formandskabet og sekretariatsfunktionen (fra Svenska språknämnden) for treårsperioden 2000–2002. Norsk språkråd følger efter i perioden 2003–2005.

På www.nordisk-sprograad.dk kan man bl.a. se statutterne for Sprogrådet.

Nordisk Sprogråd havde i år 2000 følgende sammensætning:

Dansk Sprognævn Inge Lise Pedersen
suppleant Henrik Hagemann

Forskningsscentralen för de inhemska språken

Finska avd. Aino Piehl
suppleant Sari Maamies
Svenska avd. Mikael Reuter
suppleant Eivor Sommardahl

Føroyska málnevndin Jógvan í Lon Jacobsen
suppleant Katrin Næs

Íslensk málnefnd Guðrún Kvaran
suppleant Kristján Árnason

Norsk språkråd Jan Olav Fretland
suppleant Helge Sandøy

Oqaasiliortut (Grønlands Sprognævn)

Carl Christian Olsen
suppleant Sofia Geisler

Samisk språknemnd

Nils Øivind Helander
suppleant Vesa Guttorm (Finland)
suppleant Susanna A. Kuoljok (Sverige)

Svenska språknämnden

Margareta Westman / Olle Josephson
suppleant Mats Thelander

Sverigefinska språknämnden

Paula Ehrnebo
suppleant Leena Huss.

I 2000 bestod Nordisk Sprogråds formandskab og sekretariat af følgende personer:

- Inge Lise Pedersen, formand (udpeget af Dansk Sprognævn)
- Jan Olav Fretland, næstformand (Norsk språkråd)
- Henrik Holmberg, radssekretær (Dansk Sprognævn)
- Rikke Hauge, radskonsulent (c/o Norsk språkråd).

Formanden, næstformanden og radssekretæren udgør rådets arbejdsudvalg.

Møder, konferencer, symposier og seminarer

Årsmøde den 11. og 12. februar i København og rådsmøde den 24. august i Nuuk i forbindelse med det 47. nordiske sprog-(nævns)møde. Begge møder blev forberedt og planlagt ved forudgående arbejdsudvalgsmøder.

Det 47. nordiske sprog-møde blev med Oqaasiliortut (Grønlands Sprognævn) som vært afholdt den 24. til 25. august i Nuuk i Grønland. Temaet var *sproglig standardisering*. De fleste af foredragene fra mødet publiceres i dette årsskrift.

Det umistelige – en konferenciserie bestående af fire selv-

stændige konferencer om nordisk sprogforståelse arrangeret i samarbejde med fire nordiske kursussteder:

Voksenåsen i Norge 14.–15. januar, Hässelby slott i Sverige 5.–6. maj, Hanaholmen i Finland 1.–2. september og Schæffergården i Danmark 27.–28. oktober.

Planlægningsmøde for nordiske tolke den 14. januar i Stockholm og møde i referencegruppen for nordiske tolke den 20. februar i Oslo. Begge møder var arrangeret i samarbejde med NiFin.

Symposium om *Nordiske leksikografiske traditioner* den 5.–6. februar på Schæffergården i København i samarbejde med Nordisk Forening for Leksikografi. Foredragene er publiceret i *LexicoNordica* 7 (2000).

Sprogvidenskabeligt symposium om *Lingvistiske teorier og færøsk* med foredrag og workshoper den 29. juni til 1. juli i Tórshavn i samarbejde med Fróðskaparsetur Føroyar og universitetet i Hamburg.

Nordterm, bestyrelsesmøde den 20. oktober i Stockholm (Sprogrådet inviteret som observatør).

Konference om *nordisk klarsprog* (mere enkelt og mere begribeligt myndighedssprog) i samarbejde med Forskningscentralen för de inhemska språken den 20.–21. oktober på Hanaholmen i Finland.

Netværksmøde under projektet *Moderne importord i språka i Norden* (se nedenfor under Projekter) på Hanaholmen i Finland den 4.–5. november.

Nordisk Sprogråd var desuden ved formanden og rådssekretæren repræsenteret ved en konference med titlen *Europäische Hochsprachen und mehrsprachiges Europa* den 14.–16. december i Mannheim, Tyskland, arrangeret af Institut für deutsche Sprache.

Samarbejde

Nordisk Sprogråd har i år 2000 haft samarbejde med institutioner og organer som har til opgave at støtte og styrke det nordiske sprogfællesskab. Blandt disse Nordisk Ministerråds Sprogpolitiske referencegruppe, Nordisk Kulturfond, NiFin (Nordens Institut i Finland, <www.nifin.helsinki.fi>) og Nordterm (sammenlutning af organisationer og foreninger i de nordiske lande der beskæftiger sig med terminologiarbejde, <www.norterm.net>).

Skrifter

I 2000 har Nordisk Sprogråd udgivet følgende skrifter:

- Språk i Norden / Sprog i Norden 2000
- LexicoNordica 7 (2000) (i samarbejde med Nordisk Forening for Leksikografi)
- Utanlandske namn i Norden (med trykår 1999) (i samarbejde med NORNA, Nordisk Samarbejdskomité for Navneforskning)
- Bättre språk i EU (2000).

Informationsvirksomhed

Nordisk Sprogråd har informeret om sin virksomhed via sit informationsblad og via hjemmesiden, <www.nordisk-sprograad.dk>.

Udtalelser

Sprogrådet har på eget initiativ sendt 1) støtteerklæring om bevarelse af Hässelby slott og 2) protestskrivelse mod nedlæggelse af finsk som fag ved universitetet i Lund.

Projekter

Nordisk Sprogråd har i år 2000 arbejdet med og støttet følgende projekter:

Ordbogsprojekter inden for de små sprogområder i Norden.

I år 2000 indkom der 14 ansøgninger til Nordisk Sprogråd om en samlet sum på over 3 millioner danske kroner. Der blev uddelt i alt 776.000 dkr. i støtte til 10 projekter: Et samisk bibliografi-

projekt, to samiske ordbogsprojekter, et leksikografisk projekt i Grønland, sverigefinsk ordliste, to islandske ordbogsprojekter og tre færøske ordbogsprojekter.

Moderne importord i språka i Norden, et stort, fællesnordisk projekt under Nordisk Sprogråd med Helge Sandøy fra Universitetet i Bergen som leder, er kommet godt fra start (jf. Sprog i Norden 2000, side 117).

Sprogteknologi i Norden som blev påbegyndt i 1998, er blevet fortsat som pilotprojekt.

NordtermNet, et netsted med nordiske termdatabaser og andre faciliteter som vedrører terminologi, er fortsat som pilotprojekt (<www.nordterm.net>).

Vestnordenprojektet, et mødested på nettet for elever og lærere fra Færøerne, Island og Norge, er under stadig udvikling.

Nordisk Forening for Leksikografi

Nordisk Sprogråd (tidligere Nordisk Sprogsekretariat) har siden 1991 fungeret som sekretariat for Nordisk Forening for Leksikografi (NFL). Foreningen udgiver et medlemsblad og et årsskrift (siden 1994). Medlemsbladet *NFL-nytt* udkom i 2000 i to numre, og årsskriftet *LexicoNordica* udkom med bind 7. Der var to betyrelsesmøder i 2000, den 12. marts i København og den 11. november i Oslo. Ved udgangen af 2000 havde foreningen 280 medlemmer (<svenska.gu.se/nfl/nfl.html>).

Ny sproglitteratur

Publikationer fra sprognævnene

Kielikello, finska språkbyråns informationsskrift, har utkommit med fyra nummer som tidigare.

Nummer ett (44 s.) har språkhistoria som tema, och där behandlas finskans historia ur olika synvinklar av *Ulla-Maija Kulonen* och *Riitta Palkki*. *Silva Kiuru* skriver om teatertermer på 1800-talet och *Päivi Rintala* skriver om språkvårdens historia, för att nämna en del av innehållet i tidningen.

I nummer två (44 s.) kan nämnas *Maarit Kaimios* artikel i vilken hon diskuterar latinsk- eller grekiskklingande företagsnamn som t.ex. Merita, Sonera och Aktia och huruvida de är rätt bildade. *Salli Kankaanpää* skriver också om företags- och varunamn. Kan man äga ord, undrar hon. *Anja Malm* presenterar den nyutkomna finska teckenspråksordboken, som hon har varit huvudredaktör för. *Taru Kolehmainen* skriver om ordet puhos i betydelsen köpcentrum. *Eva Jansson* skriver om orden eskimå och inuit.

Det tredje numret (44 s.) innehåller bland annat en artikel om sverigefinskan och en artikel om meänkieli, skrivna av *Paula Ehrnebo* respektive *Harri Mantila*. *Kaija Kuiri* och *Annastiina Viertiö* skriver i varsin artikel om passiven i finskan och varför man använder passiv i sitt språk. *Eeva-Leena Seppänen* och *Jussi Ojajarvi* skriver om den s.k. sä-passiven ("du-passiv") som numera används rätt mycket i finskan, förmodligen p.g.a. inflytande från engelskan.

Nummer fyra (52 s.) har förkortningar som tema, och där har

Sari Maamies och *Riitta Eronen* sammanställt en omfattande lista med förkortningar i finskan. *Raija Lehtinen* skriver om förkortningar som används som namn och ord i allmänspråket. *Aino Piehl* skriver om förkortningarna av namnen på olika EU-program och om man ska använda dem eller inte. *Taru Kolehmainen* bidrar med två artiklar: en om hur man hänvisar till bibelställen med förkortningar och en om hur man skriver tonarter på olika språk.

Årgång 2000 av *Kielikello* innehåller även svar på språkfrågor, artiklar om enskilda språkfrågor, insändare från läsarna och artiklar om nyutkommen litteratur.

Kieliviesti, Sverigefinska språknämndens tidskrift, har utkommit med tre nummer, varav ett är dubbelnummer.

I årets första nummer berättar *Pirjo Hiidenmaa* om allmänhetens oro för att finskan förändras, degenererar och slås ut av engelskan. *Juhamatti Pelkonen* skriver om den s.k. språktvisten som engagerar många sverigefinnar och som går ut på att det skulle finnas ett slags motsatsförhållande mellan talspråk och vårdat allmänspråk. Enligt *Paula Ehrnebo* förekommer det i debatten olika definitioner av sverigefinskan och hon redogör för hur Sverigefinska språknämnden definierar sverigefinskan. *Leena Idh* redogör för den statliga auktorisationen av tolkar och översättare. Numret innehåller dessutom spalten *Frågor och svar* samt en svensk-finsk lista över arbetsmarknads- och branschorganisationer.

I andra numret hänvisar *Leena Huss* till det långa och goda samarbetet mellan Sverigefinska språknämnden och Svenska språknämnden och hoppas att samarbetet utvidgas till att omfatta även de övriga minoritetsspråken och att det kommer att leda till en "forskningscentral för de inhemska språken i Sverige" enligt finsk modell. *Leena Koivuneva* skriver med glimten i ögat om vardagen för en journalist som arbetar med digitala radiosändningar och berättar om sverigefinska skolelevers första sverigefinska skämttidning. Därmed har de tagit upp en långvarig finsk

tradition. *Kristiina Ruuti* refererar kortfattat om språknämndens årliga språkvårdsseminarium, och *Margaretha Terner* skriver om olika hjälpmedel för facköversättare med medicin som specialitet. *Paula Ehrnebo* recenserar Finlandssvensk ordbok av Charlotta af Hällström och Mikael Reuter. *Raija Kangassalo* informerar om nätverket för forskare i Nordeuropas små språk. Numret innehåller dessutom andra och sista delen av en förteckning över tecknade sagofigurer och en svensk-finsk lista över pensionstermer sammanställda av *Hannele Ennab*.

Årets sista nummer är ett dubbelnummer, ett jubileumsnummer, med anledning av att språknämnden under år 2000 fyllde 25 år. Det innehåller *Pirkko Nuolijärvis*, *Erling Wandes* och *Matti Lukins* anföranden vid språknämndens jubileumsseminarium. *Paula Ehrnebo* skriver en historik över Kieliviestis 20 år, *Satu Gröndahl* skriver om finska språkets ställning i den svenska kultur- och utbildningspolitiken och *Leena Huss* redogör för innehållet i en broschyr som utarbetats för att stödja föräldrar som väljer två- eller flerspråkighet för sina barn. *Sofia Taavitsainen* berättar om klassresan till Estland som den tvåspråkiga samhällsvetenskapliga linjen med inriktning på Östersjöområdet i Tumba gymnasium gjorde. *Arja Meski* redogör för ett projekt om sverigefinska ungdomars talspråk. Projektet har fått stöd från Nordiska språkrådet. Numret innehåller dessutom en svensk-finsk lista över exotiska frukter sammanställd av *Hannele Ennab*.

LexicoNordica 7. Nordisk forening for leksikografi i samarbeid med Nordisk språkråd. Red. Henning Bergenholtz og Sven-Göran Malmgren. Oslo 2000. 301 s.

Temaet for dette nummer er nordiske leksikografiske traditioner. Det er et tema som kan fortolkes på flere forskjellige måder. Det kan i hvert fald både tillægges en almen betydning og en mere teknisk, og hvor den almene betydning sigter til 'leksikografisk virksomhed fra de ældste tider til vore dage', sigter den tekniske til 'etableret leksikografisk beskrivelsesteknik'

e.l. Begge aspekter berøres i de tematiske bidrag, men forfatterne har gennemgående lagt vægt på den førstnævnte, almene betydning.

Málfregnir 19 [tidsskrift fra Íslensk málnefnd 2000].

De fleste artiklene handler om islandsk som fremmedsprog. *Birna Arnbjörnsdóttir*: om bilingvale barns uddannelse. *Matthew Whelpton*: å tale islandsk, å være islending; språk og identitet fra en utlendings synsvinkel. *Úlfar Bragason*: tilbud av studier i islandsk ved utenlandske universiteter. *Póra Björk Hjartardóttir*: islandsk for utlendinger ved Islands Universitet. *Póra Másdóttir*: Bilingvalisme og problemer i språkutviklingen. Dessforuten en artikkel om islandsk juridisk språk, av *Kristján Árnason*.

Namnlängdsboken. Historien bakom namnen i almanackan. Red. Eva Brylla. Utg. av Namnlängdskommittén. Skrifter utg. av Svenska språknämnden 83. Norstedts Ordbok 2000. 155 s.

Se vidare *Ny språklitteratur, Sverige*.

Nyordsboken. Med 2 000 ord in i 2000-talet. Svenska språknämnden. Norstedts ordbok. 342 s.

Se vidare *Ny litteratur, Sverige*.

Nyt fra Sprognævnet. 2000 nr. 1–4. 16 s. + 16 s. + 16 s. + 16 s.

Hvert nummer indeholder artikler om sproglige forhold, bogomtaler og et udvalg af spørgsmål til Dansk Sprognævn. Årgangens artikler er: *Tom Feilberg*: Nationalsprogene i EU, *Bent Jørgensen*: Stednavne i 1999 – nyt og typisk, *Pia Jarvad*: Historien om et bogstav. Om Æ, æ, *Margrethe Heidemann Andersen*: Pest og kolera (nr. 1), *Erik Hansen, Iver Kjær og Jørn Lund*: Styrk sproget, *Anne Jensen*: Hvilken præposition bruger man efter kontrol? (nr. 2), *Allan Karker*: Når synsvinklerne kortslutter. Om ubetænksomhed i det sproglige udtryk, *Vibeke Sandersen*: Om bogstavet ø (nr. 3), *Anita Mai Ågerup*: Euroen, *Jacob Kornbeck*: Hvordan subsidiaritet blev til nærhed, *Pia*

Jarvad: Vel er du Manden, men du er sku da itte helt søverin. Om ordet *suveræn*, *Henrik Galberg Jacobsen*: Det nye århundrede – igen (nr. 4).

Ordbok over økonomisk terminologi. Skrift nr. 12 i Íslensk málnefnds serie. Også på CD-ROM og i Íslensk málstöðs termbank på internett: *Hagfræðiorðasafn. Íslenskt-enskt, enskt-íslenskt*. (Rit Íslenskrar málnefndar 12.) Orðanefnd Félags viðskiptafræðinga og hagfræðinga tók saman. Ritstj. Brynhildur Benediktsdóttir, Jónína Margrét Guðnadóttir og Kirstín Flygenring. Íslensk málnefnd, Reykjavík 2000.

Språkbruk, tidskrift utgiven av Svenska språkbyrån (Forskningscentralen för de inhemska språken) har utkommit med fyra nummer under år 2000.

I det första numret (24 s.) diskuterar *Lena Carlsson* och *Mickel Grönroos* automatisk grammatikkontroll och hur Lingsofts program Grammatifix verkligen fungerar. *Ingegerd Nyström* diskuterar bedömningen av modersmålsuppsatserna i studentexamen och *Charlotta af Hällström* går igenom termer som ofta förekommer i den svenska språkvårdslitteraturen i Finland.

I nummer 2/2000 (32 s.) ingår en artikel om finlandssvensk slang skriven av *Mona Forsskåhl*. *Charlotta af Hällström* har bidragit med två artiklar i detta nummer av *Språkbruk*: en om Finlandssvensk ordbok och en om svenska datatermer. *Mia Falk* skriver om de nordiska etermediernas språkvårdsverksamhet.

Det tredje numret (28 s.) skriver *Helena Palm* om termen *mervärdesmat*, och *Susanna Karjalainen* skriver om översättningen inom EU. *Anna Maria Gustafsson* bidrar med en artikel om ord som skapar problem på finlandssvenska daghem.

I nummer fyra (24 s.) har *Paula Ehrnebo* skrivit om den sverigefinska språkvården. *Therese Leinonen* presenterar sin och *Marika Tandefelts* undersökningsrapport om finlandssvenska förstaårsstuderandes svenska. Det tal som riksdagsledamoten

Outi Ojala höll vid konferensen Det omistliga på Hanaholmen publiceras i detta nummer av *Språkbruk* och *Pia Mikander* presenterar Nifins undersökning om finländares språkval och språkförståelse i nordiskt samarbete.

Alla nummer av *Språkbruk* innehåller svar på aktuella språkfrågor och anmälningar och recensioner av nyutkommen litteratur.

Språknytt, meldingsbladet for Norsk språkråd, kommer vanligvis ut med et fire nummer på ca. 20 sider hver i året. I år 2000 kom det ut tre nummer, hvorav det første var et dobbeltnummer, nr. 1–2. Opplaget er på 25 500 eksemplarer. Av innholdet i 2000-årgangen nevner vi:

I nummer 1–2: Språkleg og kulturell sjølvtilitt av *Jan Terje Faarlund*, Økt innsats for språkvern av *Ola Haugen*, Engelsk i norsk ungdomsspråk av *Ingrid Kristine Hasund*, Motvilje mot forandringer av *Svein Nestor*, Lars Roar Langslets I kamp for norsk kultur. Riksmålsbevegelsens historie gjennom 100 år av *Einar Lundebø*, Ibsens språk av *Ingrid Falkenberg*, Rusmidler og språk av *Hans-Jørgen Wallin Weihe*.

I nummer 3: Norske avløysarord av *Helge Sandøy*, Avløysarord og motivasjon av *Johan Myking*, Språkleg jamstilling på datamaskin av *Jon Grepstad*, Norsk Ordbok – femtiåring ved ein skiljeveg av *Lars S. Vikør*, Barn og unge lesar mindre av *Odd Frank Vaage*, Ordforståing og offentleg språkbruk av *Johan Myking* og *Ivar Utne*, Tid og årsak av *Kjell Ivar Vannebo*.

I nummer 4: Språkdaude av *Rolf Theil Endresen*, Språkstrid og språkleg mangfald i Europa av *Endre Brunstad*, Ivar Aasen-tunet: eit kulturpolitisk underverk av *Ottar Grepstad*, Pilegrimsvandring i vår tid – langs led eller lei? av *Eli Ellingsve*, Frå einfelde til ordyrje av *Tor Erik Jenstad*, Språkteknologi i Norge av *Torbjørgh Breivik*, Fleire nynorskord etter nye retningslinjer av *Marit Hovdenak*.

Hvert nummer inneholder dessuten en fast nyordsspalte, som *Vigleik Leira* står for.

Språkvård, Svenska språknämndens tidskrift, har som tidigare utkommit med fyra nummer.

I nummer 1 reflekterar översättaren *Anders Bodegård* över och – ett av de vanligaste orden i svenska, och den förkärlek till samordning som finns i svenskan jämfört med andra språk. Ordboksredaktören *Carl-Erik Lundbladh* granskar den senaste upplagan av Svenska Akademiens ordlista och han ställer sig kritisk till att den ordledsuppdelning som ges där rekommenderas som avstavningsmodell. Språkkonsulten *Helena Palm* presenterar den nystartade Svenska biotermgruppen – ett nätverk för forskare, språkvårdare och andra intresserade – som bildats i syfte till att bringa reda bland termer och begrepp inom de molekylära livsvetenskaperna. *Lena Moberg*, medarbetare vid Svenska språknämnden, presenterar nya ord och uttryck. Ansvariga för Nationalencyklopedins ordbok *Sture Allén* och *Sven-Göran Malmgren* svarar på en kritisk artikel från 1999:4 om etymologiska uppgifter i ordboken. *Jan Einarsson*, professor i nordiska språk, redovisar sin och andras irritation över folks sätt att tala i mobiltelefon och han avsluta med några goda råd till alla mobilister.

I nummer 2 ägnas den nyutkomna Svenska Akademiens grammatik fyra artiklar. *Östen Dahl*, professor i lingvistik, svarar för en övergripande recension. *Maria Arnstad*, tidigare projektanställd vid Språknämnden, har undersökt hur grammatiken lyckas beskriva talspråket, *Sten Ewerth*, tidigare svensklektor, har granskat den ur svensklärarperspektiv och *Bo Löfvendahl*, journalist och språkansvarig vid Svenska Dagbladet, har sett på den ur tidningsrådgivares perspektiv. *Ola Karlsson*, medarbetare vid Språknämnden, presenterar handböcker för webb-skrivande och presenterar Språknämndens skrivråd. *Olle Josephson*, sedan september 2000 chef för Språknämndens sekretariat, fortsätter debatten med anledning av Språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan.

I nummer 3 finns en minnesartikel av professor *Ulf Teleman* över den avlidna sekretariatschefen *Margareta Westman*, vidare ett omtryck av en artikel av *Margareta Westman*. *Peter Svanberg*,

systemspecialist vid Kungl. Tekniska högskolan i Stockholm, redogör för kulturella och tekniska hinder för teckenhantering i e-post- och webbsammanhang. *Ingegerd Fries*, universitetslärare och präst, föreslår att Nya testamentet ses över igen nu när Gamla testamentet kommit ut i ny översättning. Redaktörerna för Svenska Akademiens ordlista *Sture Berg* och *Martin Gellerstam* går i svaromål på den kritiska artikeln i 2000:1 och *Carl-Erik Lundblad* replikerar.

I nummer 4 tar *Olle Josephson* upp engelskans växande roll i arbetslivet. Namnforskaren *Eva Brylla* presenterar den nya namnlängden i almanackan som skall gälla från och med 2001. *Olle Bälter*, som skrivit en avhandling om hur e-posten används på våra arbetsplatser, beskriver hur man blir herre över e-posten. *Staffan Hellberg*, en av författarna till Svenska Akademiens grammatik, svarar på Maria Arnstads inlägg i 2000:2. Och grammatikens huvudredaktör *Ulf Teleman* visar hur grammatiken kan påverka normförställningarna. Ordboksredaktörerna *Sture Berg* och *Sven-Göran Malmgren*, beskriver PAROLE-korpusen, där man kan söka på grammatiska kategorier. Förlagskonsulten *Peter Sjögren* recenserar den nyutkomna boken om bevingade ord "Bevingat". *Olle Josephson* presenterar sju nya böcker om språk: "Svenskan som EU-språk", "Människan och skriften", "Världens dåligaste språk", "I sällskap med språket", "Språkkfrågor", "Vi säger så" och "Språkets enhet och mångfald". (Se vidare *Ny språklitteratur, Sverige*.)

Svenska skrivregler utgivna av Svenska språknämnden 2 uppl. Liber 2000. 216 s.

Se vidare *Ny språklitteratur, Sverige*.

Svensk-finsk förteckning över växter och djur. Sverigefinska språknämndens publikationer 4. Stockholm 1999. 94 s.

Danmark

Henrik Holmberg

Aspegren, Knut, Anders Basby, Marianne Scheele, Torben V. Schroeder, Svend Schulze, Klaus Witt: Basisbog i kommunikation med patienter og kolleger. Munksgaard. København 2000. 156 s.

Bogen henvender sig til medicinstuderende og andre personer i sundhedsvæsenet. Den er delt i to hovedafsnit. Det første hovedafsnit handler om den mere basale kommunikation, og forfatterne til denne del af bogen er specialister i forskningsformidling. Her gennemgås grundlæggende kommunikationsregler. Det andet hovedafsnit handler om den fagrelaterede kommunikation. Det er skrevet af læger, og her behandles emner som skriftlig patientinformation, tværfaglig kommunikation, kommunikation med myndigheder og medier, mundtlig og skriftlig præsentation af videnskabelige arbejder.

Bache, Carl, Lars Heltoft og Michael Herslund (red.): Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 6. Rolighedssymposiet 1998. Igangsat af Statens Humanistiske Forskningsråd. Odense Universitetsforlag. Odense 1999. 330 s.

Publikationen er den sjette fællespublikation for en række grammatikprojekter der blev igangsat af Statens Humanistiske Forskningsråd i første halvdel af 1990'erne. I modsætning til de forrige bind der alene indeholdt bidrag fra de oprindelige forskergrupper for dansk, engelsk, tysk, fransk, italiensk og russisk grammatik, indeholder dette bind – ligesom det efterfølgende

bind 7 (se Nørgård-Sørensen m.fl. nedenfor) – tillige bidrag fra en række yngre forskere. Af publikationens artikler kan nævnes *Ulrik Hvilshøj*: Refleksivitet i dansk. *Sig og sig selv* i et typologisk perspektiv, *Lotte Jansen*: Transitivitet, grounding og russisk og dansk tekststruktur, *Bente Lihn Jensen*: V og V-konstruktioner på dansk. En parahypotaktisk konstruktion? og *Rita Therkelsen*: Betydningsforskellen mellem *der-* og *som-*relativsætninger.

Børup, Ane, Ulrik Hvilshøj og Bolette Rud. Pallesen: Dansk Basisgrammatik. Gyldendal Uddannelse. København 2000. 88 s.

Dansk Basisgrammatik er primært rettet mod folkeskolens ældste klasser og tilsvarende niveauer. Grammatikken er en opslagsgrammatik, ikke en grammatik der skal læres fra ende til anden. Bogen adskiller sig fra tilsvarende lærebøger i grammatik ved at den ud over at beskrive de grundlæggende regler for og forhold i dansk grammatik også forsøger at forklare hvorfor dele af sproget ser ud som de gør.

Christensen, Robert Zola: *Skrift og tale. En diakron og synkron studie af forholdet mellem det danske skriftbillede og rigsmålsudtalen.* Studentlitteratur. Lund 2000. 159 s.

Bogen er inddelt i 3 overordnede afsnit. I det første afsnit som har overskriften "Tale og skrift i et synkront perspektiv", gennemgår forfatteren forskellige korrespondancer mellem bogstaver og lyd i moderne rigsmål. I det andet afsnit som er udstyret med overskriften "Tale og skrift i et diakront perspektiv", gives der er historisk rids af det danske skriftsprog. I det sidste afsnit der er betegnet som et "Appendiks", meddeles nogle centrale danske lydudviklinger.

Copenhagen Working Papers in LSP. Fagsprogsforskning på Handelshøjskolen i København 1-5, 1999. Institut for Fransk, Italiensk og Russisk. Handelshøjskolen i København, Dalgas Have 15, 2000 Frederiksberg. 115 s.

Blandt årgangens fem hæfter er det set fra en dansksproglig

synsvinkel mest relevant at nævne *Lotte Jansen*: Tekst og grammatiske kategorier. En sammenligning af russiske og danske frøhistorier (hft. 3) som indeholder en kontrastiv analyse af dansk og russisk sprogproduktion og tekststrukturering ved mundtlig genfortælling af en lille billedbog for børn.

Copenhagen Working Papers in LSP. Fagsprogsforskning på Handelshøjskolen i København 6–9, 1999 / 2000. Institut for Fransk, Italiensk og Russisk. Handelshøjskolen i København, Dalgas Have 15, 2000 Frederiksberg. 230 s. + 106 s. + 280 s. + 244 s.

Blandt de fire hæfter med trykåret 1999 / 2000 er det relevant at nævne de to første. Det er *Hanne Korzen*: En kontrastiv analyse af frie prædikativer på dansk og fransk (hft. 6) og *Viktor Smith*: The Literal Meaning of Lexical Items. Some Theoretical Considerations on the Semantics of Complex and Transferred Nominals with Special Reference to Danish and Russian (hft. 7).

Dansk – vejen til integration. Modersmål-Selskabets årbog 2000. C.A. Reitzels Forlag. København 2000. 141 s.

Temaet for Modersmål-Selskabets årbog er 'dansk som andetsprog', og årbogen indeholder bidrag fra personer som lever eller arbejder med emnet, enten personligt som nydanskere eller professionelt som forskere eller lærere. Et af de væsentligste bidrag er *Anne Holmens* Dansk som andetsprog er kommet for at blive. Her pointerer hun forskellen mellem et andetsprog og et modersmål – en skelnen som ikke altid bruges i den politiske debat. Fra indholdsfortegnelsen kan i øvrigt nævnes *Karen Lund*: Interkulturel kommunikation – at navigere i misforståelser, *Karin Kunzendorf*: Dansk som andetsprog – et nyt liniefag på seminarierne, *Normann Jørgensen*: Perkerdansk og de sure gamle mænd, *Johannes Wagner*: Du skal ud af min kiosk! og *Arne Hermann*: Det nye modersmål – banebryder for integration.

Danske Studier 2000. C.A. Reitzels Forlag. København 2000. 219 s.

Blandt årets artikler skal der kun nævnes en enkelt. Det er *Inger Jakobsen Kudahl*: Parasitiske talehandlinger. Lader Austins talehandlingsteoretiske begreber sig også anvende i forbindelse med analyser af fiktive tekster? Til indholdet i anmeldersektionen hører en diskussion mellem *Pia Jarvad*: Ahaoplevelser og Nye Ord. En replik til anmeldelsen af Ordbog over nye ord i dansk 1955–1998 (i *Danske Studier 1999*) og *Lars Trap-Jensen*: Duplik.

Danske talesprog 1. Udgivet af Københavns Universitets Institut for Dansk Dialektforskning. C.A. Reitzels Forlag. København 2000. 211 s.

Danske talesprog er en fortsættelse af *Danske Folkemål 1927–1999*. Bag navneskiftet ligger der en erkendelse af at ordet folkemål er sjældent i dansk, og at det, hvis det overhovedet forstås, giver associationer til de genuine eller klassiske dialekter. Og hertil kommer endvidere den kendsgerning at forskningen ved Institut for Dansk Dialektforskning foruden de klassiske dialekter også omfatter den moderne talesprogsvariation, i by såvel som på land. Århundredeskiftet gav det sidste skub til navneskiftet, og det første nummer af det nye tidsskrift indledes med en artikel skrevet af *Inge Lise Pedersen*: Fra folkemål til multietnolekt: Kontinuitet eller brud?, om dialektforskningens historie i det 20. århundrede sådan som den kan udlæses af det gamle tidsskrift. De øvrige artikler i den første årgang af *Danske talesprog* illustrerer tilsammen instituttets mangeartede beskæftigelse med datamateriale og problemstillinger der belyser det danske sprog og sprogsamfund i fortid og nutid, og ikke mindst i forandring. Til indholdet hører *Inger Ejskjær*: Udtryk for (løbe) løbsk i danske dialekter, *Anette Jensen*: Det drejer sig om *kræng*. Et forsøg på at analysere en betydningsudvikling, *Finn Køster*: Træk af sproget i byerne på Fyn, *Ruth Horak*: *Hvad mener du med dette begreb, kære kollega?* Parametre i kontrastiv terminologisk analyse af

variationsbegreber, *Pia Quist*: Ny københavnsk 'multietnolekt'. Om sprogbrug blandt unge i sprogligt og kulturelt heterogene miljøer. I den sidstnævnte artikel fremlægges resultaterne af et pilotprojekt som har forsøgt at afdække om de blandede, flersprogede miljøer i København har ført til nye varieteter af dansk talesprog. Forfatteren viser at der findes en standard-afvigende sprogbrug som bør beskrives som en ny dansk varietet, en multietnolekt.

Hermes. Tidsskrift for Sprogforskning. 24–2000 og 25–2000. Redigeret af Henning Bergenholtz mfl. Udgivet af det Erhvervs sproglige Fakultet, Handelshøjskolen i Århus. 216 s. + 231 s.

Af indholdet i de to sidste numre af tidsskriftet kan nævnes: *Orla Vigsø*: Robert Zola Christensen: Dansk grammatik for svenskere. Lund: Studentlitteratur, 1999 (24), *Søren Lykke Borggaard*: Poul Erik Jørgensen: Dansk-tysk EDB ordbog. Frederikshavn: Dafolo Forlag 1998 (24), *Ken Hundewadt Farø*: Idiomatik i moderne dansk-tysk leksikografi (25).

Holmen, Anne & J. Normann Jørgensen (red.): Sprogs status i Danmark år 2011. Københavnerstudier i tosprogethed bind 32. Danmarks pædagogiske Universitet. København 2000. 161 s.

Som oplæg til en faglig diskussion har de to redaktører bedt en række sprogfolk om at kigge i krystalkuglen og give et personligt synspunkt på sprogpolitik og på sprogenes status i Danmark. Det har resulteret i otte artikler som belyser den skitserede problemstilling fra mange forskellige synsvinkler. Normering er fællesnævneren for *Erik Hansen*: Normering og sprognævn, *Tore Kristiansen*: Normering og holdninger og *Lars Brink*: Engelsk i dansk. udvikling, status, normering. Den sproglige mangfoldighed er emnet både for *Anne Holmen & Normann Jørgensen*: Har vi en dansk sprogpolitik? Om holdninger til sproglig mangfoldighed i Danmark og for *Karen Margrethe Pedersen*: Dansk i Sydslesvig – funktion, status og

sprogpolitik. Om dansk er et truet sprog eller ej diskuterer *Hartmut Haberland: Kan dansk overleve som kultursprog?* Endelig indeholder bogen to artikler af *Robert Phillipson*. Den ene har titlen: English, or no to English in Scandinavia? Den anden har titlen: En sprogpolitik for Danmark.

Holmen, Anne & Jørgensen, J. N. (eds.): Det er conversation 801 degil mi? Perspectives on the Bilingualism of Turkish Speaking Children and Adolescents in North Western Europe. Copenhagen Studies in Bilingualism, Køge Series Volume K7. Danish University of Education. Copenhagen 2000. 229 s.

Bogen indeholder en række bidrag fra et seminar for forskere som har arbejdet med tosprogede tyrkisktalende personer i Nordvesteuropa, og som på en eller anden vis har bidraget til Køge-projektet. Det er et forskningsprojekt der har beskæftiget sig med børn og unge med en bilingval tyrkisk-dansk baggrund. Den mærkelige titel sigter til en gruppesamtale mellem fire unge teenagere som seminar deltagerne havde fået stillet til rådighed. Fra indholdsfortegnelsen skal kun enkelte bidrag nævnes. Det er *Jakob Steensig: Notes on Some Uses of Code-switches and Other interactional Devices in Conversation 801* og *Anne Holmen & J.N. Jørgensen: The Interdependence of Second Language and Bilingual Development in Successively Bilingual School Children.*

Jørgensen, Henrik: Studien zur Morphologie und Syntax der festlandskandinavischen Personalpronomina mit besonderer Berücksichtigung des Dänischen. Acta Jutlandica LXXV:2, Humanities Series 73. Aarhus University Press. Aarhus 2000. 319 s.

Bogen som er en disputats der blev forsvaret ved Århus Universitet i foråret 2001, beskæftiger sig med de personlige pronominer, deres morfologi og syntaks, i dansk, norsk og svensk – af forfatteren benævnt som fastlandsskandinaviske sprog. Det er – som bekendt – den eneste ordklasse i de moderne skandinaviske dialekter hvor der findes rester af en kasusbøjning

i nominativiske og ikke-nominativiske former. I dansk og i enkelte svenske og norske dialekter ser man desuden at de oblikke former kan vikariere for de nominativiske former. Forfatteren beskriver hvilke konstruktioner der rammes af kasusforskydninger i de forskellige fastlandsskandinaviske dialekter, og han inventerer mulighederne for at forklare disse fænomener ud fra et funktionelt synspunkt.

Katlev, Jan (red.): Politikens Etymologisk Ordbog. Danske ords historie. Politikens Forlag, København 2000. 698 s.

Foruden de indledende afsnit om etymologi, sproglægskab, lydhistorie og ordforrådets historie som er skrevet af henholdsvis Jan Katlev og Allan Karker, bidrager Politikens etymologiske ordbog med etymologier ikke alene til arveordene, men også til låne- og fremmedord og til sted- og personnavne. Bogen er også forsynet med en række ordbokse hvor et eller flere beslægtede ord behandles mere udførligt. Disse ordbokse er i mange tilfælde skrevet af Henrik Galberg Jacobsen, Hanne Jensen, Peter Stray Jørgensen og bearbejdet af Jan Katlev.

Lund, Anne Katrine og Helle Petersen (red.): Den kommunikerende organisation. Forlaget Samfundslitteratur. København 2000. 167 s.

Bogen, som er den første i en tværvideenskabelig bogserie af samme navn, indeholder syv bidrag skrevet af fagfolk som beskæftiger sig med kommunikation i bred forstand. En af artiklerne er skrevet af Jørn Lund. Den har overskriften: Sprog og kommunikation, og den beskæftiger sig med sprog og kommunikation som udtryk for personlig identitet og for virksomhedskultur. En anden af artiklerne handler om administrationens sprog. Den er skrevet af Erik Hansen.

Mål & Mæle. 23. årgang, nr. 1–4. Redigeret af Carsten Elbro, Penille Frost, Erik Hansen, Ole Tøgeby. 2000. 32 s. + 32 s. + 32 s. + 32 s.

Foruden brevkassen der handler om "sprogligheder", indeholder numrene artikler af bl.a. *Therese Brink-Jacobsen*: Let's get better – til dansk reklamesprog? (nr. 1), *Erik Hansen*: Arabiske, tyrkiske og persiske ord i dansk (nr. 1), *Lars Brink*: Modsatte betydningsvarianter (nr. 3), *Jens Elmegård Rasmussen*: Om sprogets alder 1–2 (nr. 3 + 4), *Therese Brink-Jacobsen*: Majonæsekrigen 1985–86 – om danskernes holdning til og viden om retstavning (nr. 4). En artikel af *Lars Brink*: Om den sproglige forskel mellem Hansen-a og Larsen-a (nr. 1) fremkaldte en korrigerende kommentar fra *Nina Grønnum*: Ét kort a i dansk: en mere abstrakt analyse (nr. 2).

Nørgård-Sørensen, Jens, Per Durst-Andersen, Lotte Jansen, Bente Lihn Jensen og Johan Pedersen (red.): Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 7. Pharmakonsymposiet 1999. Igangsat af Statens Humanistiske Forskningsråd. Rask Supplement Vol. 11. Odense Universitetsforlag. Odense 2000. 305 s.

Af publikationens artikler er der i denne sammenhæng grund til at fremhæve følgende: *Erik Hansen*: Anteponeret adverbial, *Eva Skafte Jensen*: Sætningsadverbialer og topologi med udgangspunkt i de konnektive adverbialer, *Hanne Korzen*: Frie prædikativer på dansk og fransk. En kontrastiv analyse af en problematisk ledtype, *Finn Sørensen*: Om steder via præpositioner i dansk og *Rita Therkelsen*: Om klassifikation af ledsætninger. Om de grammatiske fællespublikationer se i øvrigt ovenfor.

Pedersen, Karen Margrethe: Dansk sprog i Sydslesvig. Det danske sprogs status inden for det danske mindretal i Sydslesvig 1–2. Institut for Grænseregionsforskning. Aabenraa 2000. 302 s. + 391 s.

Dansk sprog i Sydslesvig beskriver det danske sprogs status inden for det danske mindretal i Sydslesvig som er den danske betegnelse for den nordlige del af Schleswig-Holstein. Dansk er både sydslesvigsk og rigsdansk, og i bogen, som er baseret på et

empirisk materiale, fremlægges der mange eksempler på mindretallets sprog. Forfatteren giver et detaljeret billede af det danske sprogs funktionsområder og den sproglige variation, og hun belyser normer og holdninger til dansk sprogbrug og identitet hos børn, unge og voksne.

Sjöberg, Jonny: Politikens Øresundsordbog. Politikens Forlag. København 2000. 125 s.

Øresundsordbogen indeholder ca. 600 opslagsord. Det er ord der i skrift og/eller tale ligner hinanden, men som betyder noget forskelligt. Ordbogsdelen er opdelt i to spalter, en dansk-svensk og en svensk-dansk spalte således at ord der kan misforstås, er sat op over for hinanden. Ordene er alfabetiseret efter de danske opslagsord, og det betyder at nogle af de svenske opslagsord er vanskelige at finde. Ord som *åskådlig* og *otyg* er fx behandlet under *u* som ækvivalenter til de danske opslagsord *uskadelig* og *utøj*. For samtlige ord anføres der udtale, ordklasse, betydning (på det modsatte sprog) og sprogbrugseksempler.

Sprog og Samfund. Nyt fra Modersmål-Selskabet 18. årgang, 2000, nr. 1–4. 16 s. + 16 s. + 8 s. + 16 s. Red. Michael Blædel.

Af særlig interesse i den foreliggende årgang er *Søren Beltoft: Danskstudier kloden rundt* (nr. 1), *Jørn Lund: Danske dialekter under afvikling* (nr. 2), *Georg Søndergaard: Dialekter og bykulturer* (nr. 2) og *Malene Grue: Orbogen og databasen – historien om et lykkeligt ægteskab* (nr. 4).

Studier i Nordisk 1998–1999. Selskab for Nordisk Filologi. Foredrag og årsberetning. København 2000. 199 s.

Med *Studier i Nordisk 1998–1999* har Selskab for Nordisk Filologi fået en årsberetning hvor der lægges mere vægt på artikelstoffet end på foreningsstoffet, og så har årsberetningen også fået et selvstændigt navn. Publikationen indeholder 16 artikler, og blandt dem er der i vores sammenhæng grund til at nævne *Henrik Jørgensen: Begrebet "klisis" og dets anvendelse*

på analysen af de danske letled, *Hans Frede Nielsen: Skandinaviens ældste sproghistorie i komparativ germansk belysning, Jørgen Schack: Ordmærker i dansk og Ole Togeby: Lette led.*

Søndergaard, Georg: Danske for- og efternavne. Betydning. Oprindelse. Udbredelse. Askholms Forlag, København 2000. 344 s.

Bogen består af et leksikon over de mest almindelige fornavne og de mest almindelige efternavne. Hertil kommer en introducerende fremstilling hvori forfatteren beskriver forskellige navnetyper, personnavnets funktioner og dets kulturhistorie. I et afsluttende kapitel beskrives endvidere den moderne danske navnelovgivning.

Thing, Morten: Forsøg til en lille personlig jødisk ordbog. Skriftserie for Roskilde Universitetsbibliotek nr. 33. Roskilde 2000. 106 s.

Bogen indeholder en række alfabetisk ordnede artikler om ord som – set fra forfatterens synsvinkel – har tilknytning til jødisk liv og historie (*alfabet, antisemitisme, jiddish, jøde, mor, navn osv.*). Artiklerne er i modsætning til almindelige ordbogsartikler personlige og essayistiske.

Winge, Vibeke: Pebersvend og poltergejst. Tysk indflydelse på dansk. Gyldendal. København 2000. 120 s.

I otte kapitler giver Vibeke Winge et billede af den tyske påvirkning af dansk fra middelalderen til vor tid. Hun pointerer at dansk og tysk sprog og kultur fungerede sammen indtil man fra midten af 1700-tallet begyndte at tænke nationalt. 1800-tallets tyske og danske nationalisme gjorde således en ende på århundreders sameksistens. Bogen beskriver hvad denne historie har betydet og betyder for det danske sprog.

Ældres & yngres sprog: sprog eller barriere? Udg. af Ældre-Forum. København 2000. 41 s.

Hæftet, der kan rekvireres uden betaling, indeholder fire artikler som på forskellig vis sætter fokus på ældre og yngres sprog. Blandt hæftets bidragydere er *Jørn Lund*: Sprog – en ledsager gennem tilværelsen og *Lars Brink*: Kommunikationsproblemer mellem generationer.

Åndahl, Ellen Bak og Susanne Nonboe Jacobsen: Skriv og bliv læst. Børsens Forlag. København 2000. 327 s.

Skriv og bliv læst er skrevet af to sprogkonsulenter med et flerårigt virke i både privat og offentligt regi. Bogen er holdt i et letforståeligt sprog, og den henvender sig til "professionelle" skribenter af enhver art. I ti kapitler kommer forfatterne rundt om emner som teksttyper, skriftlig argumentation, tegnsætning og ordklasser. Det 7. kapitel hedder "Skriv uden fejl". Her præsenterer forfatterne 14 områder hvor man efter deres erfaring ofte kan komme i tvivl når man skriver. Det drejer sig bl.a. om spørgsmål og problemer som Ad eller af?, Nogen eller nogle?, Store og små bogstaver samt t-problemer ved biord.

Finland

Charlotta af Hällström, Aino Piehl

Blomqvist, Marianne: Svenska ortnamn i Estland med svenska motsvarigheter. Skrifter utgivna av Svenska folkskolans vänner. Volym 158. Ekenäs 2000. 167 s.

De flesta känner till att Estland har en svensktalande minoritet, men hur många vet att t.ex. Obbholmen och Birkas ligger i Estland? Inte bara Estlandsresenärer har länge efterlyst en populärvetenskaplig översikt över de viktigaste svenska ortnamnens språkliga, historiska och kulturella bakgrund i svenskbygderna i Estland.

Självt kallar författaren Marianne Blomqvist boken för en guide och säger att hon i första hand valt att redogöra för de namn som man som utlänning oftast kommer i kontakt med, eftersom hon varit tvungen att sova en hel del. Guiden lämpar sig för alla som är intresserade av namn, etymologi och kulturhistoria.

För att nå en så bred publik som möjligt är kommentarerna skrivna på fyra språk, nämligen svenska, finska, estniska och engelska. De över 250 ortnamn som ingår i guiden är klassificerade enligt öar, städer, byar, naturnamn, herrgårdar, hamnar, fyrar m.m. och presenteras i alfabetisk ordning under varje rubrik. Guiden innehåller också ett antal kulturhistoriska kartor över Estlands svenskbygder och ett separat namnregister i slutet.

Heikkinen, Vesa, Pirjo Hiidenmaa och Ulla Tiililä: Teksti työnä, virka kielenä ("Texter som arbete – myndigheternas språk"). Gaudeamus 2000. 352 s.

Verket hör till de första publikationerna inom finsk textforskning. I boken undersöks språkbruket i den offentliga förvaltningen, institutionalisering av texter och språkets förhållande till makt och ideologi. I verket behandlas även textforsknings-teori. Författarna arbetar som forskare på Forskningscentralen för de inhemska språken. Avsikten är att boken ska användas i högskoleundervisningen, men den kan också vara intressant för personer intresserade av klarspråk och språklig praxis i allmänhet.

Hällström, Charlotta af, och Mikael Reuter: Finlandssvensk ordbok. Forskningscentralen för de inhemska språken, Schildts Förlags Ab, Esbo 2000. 190 s.

Finlandssvenskan återspeglar ett annat samhälle än det sverigesvenska och i viss mån också en annan kultur. Därför har finlandssvenskan vissa särdrag. Finlandssvensk ordbok tar upp olika slags finlandismer på ord- och frasnivå och ger rekommendationer om vilka som bör undvikas och vilka som kan accepteras. Ordboken har utkommit i två tryckningar under år 2000.

Itkonen, Terho: Uusi kielipas. Tammi 2000. 456 s.

En ny, reviderad upplaga av professor Terho Itkonens (1933–1998) bok *Uusi kielipas* ("ny språkhandbok") har utkommit. Den nya upplagan är redigerad av filosofie magister *Sari Maamies*, som arbetar som språkvårdare på finska språkbyrån vid Forskningscentralen för de inhemska språken och är chefredaktör för språkbyråns tidskrift *Kielikello*. Handbokens första upplaga kom ut 1982, och sedan dess har den getts ut i sex upplagor. Boken är avsedd som hjälpmedel för alla språkbrukare och har blivit ett basverk för den finska språkvården. Den innehåller dels en textdel som tar upp regler och råd om stavning,

ordformer, böjning av ord och satsbyggnad, dels ett register med över 20 000 alfabetiserade uppslagsord. Med hjälp av registret kan man hitta svar på problem som gäller enskilda ord, t.ex. ordens betydelse, stilnivå, böjningsformer, stavning och uttal.

Ivars, Ann-Marie och Peter Slotte (red.): Folkmålsstudier 39. Förhandlingar vid Sjätte nordiska dialektologkonferensen i Karis 12–16 augusti 1998. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi, Jakobstad 2000. 480 s.

Sjätte nordiska dialektologkonferensen ägde rum på Västra Nylands folkhögskola i Karis den 12–16 augusti 1998 med Forskningscentralen för de inhemska språken, Helsingfors universitet och Svenska litteratursällskapet i Finland som arrangörer. Konferensen samlade sammanlagt 77 deltagare från Danmark, Finland, Norge, Sverige och Ryssland. Konferensen hade inget särskilt tema, så rapporten visar på bredden inom dagens nordiska dialektforskning. Sammanlagt 28 av de 32 föredragen i Karis ingår i rapporten.

En del bidrag är strikt vetenskapliga medan andra är mer populära, t.ex. *Leena Sarvas'* artikel Nytt intresse för dialekt i skrift – Asterix på Savolaxdialekt.

Leinonen, Therese och Marika Tandefelt: Svenskan i Finland – ett språk i kläm? Unga finlandssvenskars modersmål. Forskningsrapporter från Svenska handelshögskolan 50, Helsingfors 2000. 97 s.

Man har redan i ett drygt decennium diskuterat de unga finlandssvenskarnas färdigheter i sitt modersmål. Barn ur såväl tvåspråkiga (finska och svenska) som enspråkigt svenska hem är mindre skolspråksmogna på svenska än de var förr. När de börjar studera är de kanske inte språkligt tillräckligt rustade för att kunna använda sitt svenska modersmål som ett tankeverktyg.

Leinonen och Tandefelt har undersökt modersmålsfärdigheten hos ett stort antal finlandssvenska universitetsstudenter som studerar sin första termin på svenska. De diskuterar i boken också om svenskan i Finland är ett språk i gungning också bland äldre finlandssvenskar.

Leinonen och Tandefelt skriver att man som finlandssvensk för att uppnå fullgod färdighet i svenska måste få tillräckligt med tillfällen att i varierande sammanhang använda språket. Var och en måste sedan se till att aktivt ta vara på de tillfällen som ges. Om en finlandssvensk använder sitt språk i rik och varierande utsträckning har han alla förutsättningar att utveckla en fullgod, idiomatisk svenska. Men man kan inte ta sitt modersmål för givet.

Nyström, Lars: Alg, pytare och skridstång. Sälkfångstens och säljaktens terminologi i finlandssvenska folkmål. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 623, Helsingfors 2000. 274 s.

Lars Nyströms bok är en ord- och sakgeografisk undersökning som bygger på etnologisk grund. Boken förklarar och ger etymologin till 1 450 säljaktstermer i de finlandssvenska dialekterna och jämför dem stundvis med ordförrådet i de sverigesvenska och estlandssvenska dialekterna. Termerna sätts in i sitt sammanhang, och därigenom ger boken också en beskrivning av sälkfångsten och säljakten från äldsta tider fram till 1960-talet. Ämnet blir belyst av många dialektkartor och illustrationer.

Förutom att termerna tas upp enligt sakområde (bl.a. sälkroppens delar, redskap som användes på de korta jaktfärderna, färdbåtens utrustning, eldvapen, maträtter av sälkött och sälblod) finns det i slutet av boken ett ordregister som gör att man kan använda boken som uppslagsbok.

Ordbok över Finlands svenska folkmål, red. Peter Slotte, Susanne Bergström, Caroline Sandström, Carola Åkerlund, Monika Äikäs. Helsingfors : Forskningscentralen för de inhemska språken, 1976–2000. Band 3, hy-kyss. Skrifter utgivna av Forskningscentralen för de inhemska språken, 624 s.

Ordbok över Finlands svenska folkmål ("Dialektordboken") redovisar och förklarar hela den folkliga ordsfatt som finns i de finlandssvenska dialekterna, som av vissa anses vara så gott som

omöjliga att förstå. Boken ger en översikt av ordförrådet i finlandssvenskan i dess mångskiftande lokala varianter. Ordens betydelse beskrivs noggrant, och användningen exemplifieras av autentiska språkprov.

Ordboken baserar sig på ett arkiv omfattande ca 1 miljon ordbelägg från de svensktalande områdena i Finland. De första uppteckningarna i arkivet gjordes redan på 1700-talet, och det systematiska insamlingsarbetet har fortsatt ända in i våra dagar.

Det tredje bandet omfattar 16 000 uppslagsord från hy–kyss.

Pilke, Nina: Dynamiska fackbegrepp. Att strukturera vetande om handlingar och händelser inom teknik, medicin och juridik. Acta Wasaensia 81, Språkvetenskap, Vasa 2000. 350 s.

Nina Pilkes doktorsavhandling syftar till att utveckla metoder som kan tillämpas i analysen och beskrivningen av fackbegrepp. Pilke utgår från definitioner i ordlistor inom teknik, medicin och juridik.

Island

Ari Páll Kristinsson

Ari Páll Kristinsson: Íslensk málstefna / Islandsk språkpolitikk. Språk og litteratur i Vest-Norden. 2000. <hjem.sol.no/araronse-vest_norden/islpolitikk.htm>

Auður Einarsdóttir et al.: Learning Icelandic Grammar. Preliminary material. Háskólafjölritun, Reykjavík 2000.

Læremateriale i islandsk grammatikk for folk som ikke har islandsk som morsmål.

Birna Arnbjörnsdóttir: Íslenska sem annað tungumál: handbók fyrir kennara. Reykjavík 2000.

Instruksjonsbok for lærere om undervisningen i islandsk som fremmedspråk.

Gripla XI. Ritstjórar Guðrún Ása Grímsdóttir, Guðvarður Már Gunnlaugsson og Sverrir Tómasson. Stofnun Árna Magnússonar, Reykjavík 2000.

Tidsskrift utgitt av Det arnamagneanske institutt på Island.

Nafnabókin okkar. Ritstjóri Herbert Guðmundsson. Nafnaskýringar Ólöf Margrét Snorradóttir. Umsjón skýringa: Dr. Guðrún Kvaran. Muninn, Reykjavík 2000.

Register om islandske døpenavne, med forklaringer.

Orðhagi. Afmælistkveðja til Jóns Aðalsteins Jónssonar 12. október 2000. Umsjón Guðrún Kvaran, Gunnlaugur Ingólfsson og Jón G. Friðjónsson. Háskólaútgáfan, Reykjavík 2000.

Artikler av forskjellige forfattere om islandske ord og språk, tilegnet lingvisten Jón Aðalsteinn Jónsson på 80-årsdagen.

Stefán Karlsson: Stafkrókar. Ritgerðir eftir Stefán Karlsson gefnar út í tilefni sjötugsafmælis hans 2. desember 1998. Stofnun Árna Magnússonar, Reykjavík 2000.

Artikler om håndskriftstudier, islandsk språk og språkhistorie av lingvisten og paleografen Stefán Karlsson, utgitt i anledning av hans 70-årsdag.

Norge

Svein Nestor

Andersen, Øivin, Kjersti Fløttum og Torodd Kinn: Menneske, språk og fellesskap. Festskrift til Kirsti-Koch Christensen på 60-årsdagen 1. desember 2000. Novus forlag. Oslo 2000. 246 s.

De artiklene som først og fremst har interesse for dem som beskjeftiger seg med nordiske språk, er: Nødvendige noder i norsk. Grunntrekk i en leksikalsk-funksjonell beskrivelse av norsk syntaks av *Helge Dyvik*, "Hurra for deg som fyller ditt år!": om relativsetninger og årsaksforhold av *Thorstein Fretheim*, Er norsk et naturlig språk? av *Victoria Rosén*.

Bakken, Kristin og Åse Wetås: Namn gjennom 2000 år – navn i år 2000. Den 9. nasjonale konferansen i namnegransking. Blindern 11.–12. mai 2000, Seksjon for namnegransking. Universitetet i Oslo 2000. 226 s.

Av artiklene kan nevnes: Namnforskningen inför 200-talet av *Thorsten Andersson*, Onomastisk teorigenerering. Grunnlag og utvikling av *Gunnstein Akselberg*, Nordisk navneforskning i internasjonalt perspektiv av *Vibeke Dalberg*, Gardsnamn i to tusenår. Alderen til land-namna og tydinga til etterleddet -land av *Inge Særheim*, Utnytting av namnedata i bygdebøker av *Margit Løyland*, Stadnamn som nesten gløymd tradisjon av *Vidar Haslum*, Namngjeving og namnebruk i samisk i møte med eit nytt tusenår av *Håken Rydving*, Nordisk navneforskning i tverrvitenskapelig perspektiv. Hva er oppnådd – Hva kan

framtida gi? av *Jørn Sandnes*, Stadnamnormering – tendensar ved inngangen til det 21. hundreåret av *Terje Larsen*, Språkkontakt i stedsnavn – eksempler fra Orknøyene av *Berit Sandnes*, Personnavnforskning og stedsnavnforskning – to ulike disipliner? av *Kristin Bakken*, Navn i Statistisk sentralbyrå. Hva kan datamaskinen gjøre i dag? av *Jørgen Ouren*, Endringar i fornamnsmønsteret i Noreg på 1900-tallet (1900–1975) av *Gulbrand Alhaug*, Framvoksteren av norske slektsnamn av *Gudlaug Nedreliid* og Noen synspunkter og problemstillinger i skipsnavnforskningen av *Ole-Jørgen Johannessen*.

Grønvik, Ottar: Ondurdis og ondurgod. Studier over den førkristne religion i Norden. Det Norske Vitenskaps-Akademi. Novus forlag. Oslo 2000. 81 s.

Av innholdet i boken nevnes følgende artikler om i første rekke språklige temaer: 1 *Ondurdis ondurgod* – hvordan ordene brukes i norrøn litteratur, 2 *Paret Skadi (Ondurdis)* og *Njdr* i norrøn overlevering, 3 Betydningen av ordet *ondurr*, 4 Navnet *Scadinavia*, 5 Gårdsnavnet *Skøyen/Skøi/Skui* i Norge, 6 Nærmere om den lydige utvikling av ordet *urn*. **Skada-winju*, 7 Den opprinnelige betydningen av ordet *urn*. **Skada*, eldre **Skado*.

Høigård, Anne: Barns språkutvikling – muntlig og skriftlig. Tano-Aschehoug. Oslo 1999. 342 s.

Boken gir en innføring i hvordan barn gradvis tilegner seg språket både muntlig og skriftlig. Språk- og talevansker, lese- og skrivevansker og skriftspråkstimulering med tanke på seksåringene omtales spesielt.

Jenstad, Tor Erik: Ein repetis i obligadur. Folkemusikkterminologi i norske dialektar; med vekt på feletradisjonen. Novus forlag. 380 s.

Boken tar for seg folkemusikkterminologi i norske dialekter, med vekt på tradisjonen knyttet til fele og hardingfele. Også trekkspill og langeleik blir behandlet. Boken presenterer

betegnelser for instrumenter og instrumentdeler, spellemenn, spilling, for slåtter og deler av slåtter og for spilletekniske detaljer. Arbeidet er først og fremst en ordgeografisk kartlegging. Utbredelsesmønsteret blir betraktet i et videre historisk og kulturelt perspektiv, og grensene blir sammenlignet med andre språklige og kulturelle grenser. De mest interessante betegnelserne blir analysert mer utførlig etymologisk og semantisk.

Karlsson, Timo: Finsk språklære. Fagbokforlaget. Bergen 2001. 295 s.

Hovedformålet med boka er å presentere de grunnleggende trekkene i finsk morfologi og syntaks. Boken skal også gi innsikt i finsk substantiv- og verbavledning. Forfatteren trekker ingen skarp grense mellom morfologi og syntaks, for å fremheve at de danner et organisk hele. Derfor fins det i kapittelet "Grunnleggende morfologi" også opplysninger om den syntaktiske bruken av de formene som er omtalt, mens hovedvekten i "Grunnleggende syntaks" legger vekten på systematisk setningslære.

Norskraft. Nr. 100/2000. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap. Arbeidsskrift for nordisk språk og litteratur. *Norskraft.* Oslo 2000. 129 s.

Skriftet inneholder disse artiklene: Setningsleddene og noen andre syntaktiske problemer. En kommentar til Eivind Landmark: "Flerordsverb" i norsk av *Eric Papazian*, To notiser om grammatisk terminologi av *Vigleik Leira*, Semantisk beskrivelse av i og på i lys av prototypeteori av *Torild Olsen*, Afatisk språk og barnespråk – en gang til av *Helene Uri* og Noen grunnproblemer i syntaktisk analyse med utgangspunkt i lærebøkene til nordisk grunnfag ved Universitetet i Oslo av *Eric Papazian*.

Rønhovd, Jarle: Norsk morforlogi. 1997. Gyldendal Akademisk. Oslo 1997. 177 sider.

Denne innføringsboken i moderne norsk omfatter tre hovedemner: morfologisk analyse, ordbøyning og ordlagning. Den

morfologiske analysen gir det teoretiske ankerfestet for framstillingen. Ordbøyningslæren drøfter bøyningssystemet i norsk og nynorsk. Kapitlet om ordlaging i norsk, skrevet av *Ole-Jørgen Johannessen*, stiller opp ordlagingsmåter i både bokmål og nynorsk.

Spurkland, Terje: I begynnelsen var futhark. Norske runer og runeinnskrifter. Cappelen Akademisk Forlag/Landslaget for norskundervisning. Oslo 2001. 220 s.

Formålet med boken er å gi et bilde av runeskriftens vekst og fall i Norge, med sideblikk til våre naboland og til de gamle norske koloniene vest i havet. I Norge var runene et særegent skriftsystem fra de første århundrene e.Kr. til rundt år 1400, så vi har altså å gjøre med 1300 års skrifthistorie. Til sammenligning kan en peke på at runene ble brukt i Norge i et lengre tidsrom enn det det latinske alfabetet hittil har gjort! Runene ble brukt i innskrifter av ulike typer og sjangrer, og innholdet varierer fra det høyverdige til det absolutt mest folkelige. Boken presenterer et representativt utvalg av runeinnskrifter, og framstillingen er kronologisk.

Venås, Kjell: Ivar Aasen og Universitetet. Universitetet i Oslo. Oslo 2000. 96 s.

Boka er et hilsningskrift til det nye Ivar Aasen-tunet. Det skildrer forholdet mellom språkgranskeren Ivar Aasen, som aldri var student eller lærer ved Universitetet i Oslo, og fagfolkene der, som gav ham mye hjelp i det vitenskapelige målreisingsarbeidet hans.

Wetås, Åse: Namneskiftet Kristiania–Oslo. Novus forlag. Oslo 2000. 242 s.

Den norske hovedstaden har hatt to navn: *Oslo* og *Kristiania*. Det siste navnet er etter den dansk–norske kongen Kristian 4., og byen fikk navnet etter at den ved kongelig påbud ble tvangs-flyttet fra sin gamle plass innerst i Bjørvika i Oslofjorden og til

området under murene på Akershus festning i 1624. Den gamle byen ble etter hvert redusert til å bli bydelen *Gamlebyen*, som den fremdeles heter. I 1924 fikk den nye byen under Akershus tilbake det gamle bynavnet Oslo. Det skjedde etter at loven om navnebyttet ble sanksjonert 11. juni 1924. Det har vært skrevet lite om dette til nå, men boken til Wetås har tatt årsakene til navneskiftet grundig til behandling.

Sverige

Birgitta Lindgren

Andersson, Lars-Gunnar: Vi säger så. Nordstedts Ordbok 2000. 246 s.

Författaren, som är professor i svenska vid Göteborgs universitet, har under flera år svarat på språkfrågor både i radio och tv men också i en egen språkspalt i Göteborgs-Posten. I den här boken har han samlat en del av dessa spalter. Bland annat tar han just upp den fras som finns i titeln, "Vi säger så"; en fras som ursprungligen anger att man träffat en överenskommelse men som sedan ganska länge används som för att visa att man vill avsluta ett samtal.

Att växa med språk och litteratur. Svenskläraryrskriften 2000. Red. Maj Björk. 142 s.

Temat för årsskriften är: "Hur kan vi ge våra elever möjligheter att växa med språket och litteraturen och därmed lära om sig själva och sin omvärld?" De artiklar som närmast berör den språkliga sidan är *Tor G Hultman: Att växa eller krympa med grammatik*, *Rigmor Lindö: "Whole language" i praktiken*, *Caroline Liberg: Den livsvida och livslånga läs- och skrivutvecklingen*, *Patrik Forshage: Organisation för språkutveckling*. Boken innehåller även ett register över årgångarna 1989–1999.

Cromdal, Jakob: Code-switching for all practical purposes. Bilingual organization of children's play. Linköping Studies in Arts and Science 253. Linköpings universitet 2000. 257 s. Ak.avh.

I denna avhandling undersöker författaren kodväxling under lek mellan engelska och svenska hos yngre barn i en engelskspråkig friskola i en svensk stad. Det är intressant att konstatera att den populäraste leken, att leka koja, inte har någon benämning på engelska i denna skola, inte ens hos den annars konsekvent engelsktalande personalen. Avhandlingen är skriven på engelska och saknar sammanfattning på svenska.

Dahl, Östen: Språkets enhet och mångfald. Studentlitteratur 2000. 296 s.

Denna bok är avsedd som nybörjarbok för studenter i lingvistik, men den är skriven på ett sätt så att också varje språktintresserad person kan ha behållning av den. Bland det som tas upp kan nämnas: språket förhållande till genetik och kultur, språksläktskap, språkförändring, språken i världen, språkens arkitektur, språkljud, språktillägnande, teckenspråk. Det ges många belysande exempel hämtade från många olika håll i världen och även rikligt med litteratur- och webbtips.

Grünbaum, Catharina: I sällskap med språket. Bokförlaget DN 2000. 133 s.

Författaren är språkvårdare på Dagens Nyheter, där hon också medverkar med språkartiklar och språkkåserier. I denna bok finns några av dessa samlade. Bl.a. behandlas det nya modeuttrycket *välja* och att *björntjänst* i dag missförstås som 'jättestor tjänst'. Man får också veta hur det gick till när författaren blev *rejvdrottning* (genom att lansera stavningen *rejev*). Men författaren behärskar också konsten att skriva dagsverser. Här finns en om språkutvecklingen hos talgoxar och en annan om insamlandet av brännvinskryddor, skriven på knittel.

Helsing, Birgitta, Magdalena Hellquist och Anders Hallengren: Bevingat – från Adam & Eva till Oväntat besök. Albert Bonniers Förlag 2000. 413 s.

Denna bok om bevingade ord kan beskrivas som en ordbok

med utförliga essäer i stället för traditionella ordboksartiklar. Många helt nya uttryck tas med, t.ex. från samhällssfären minister Mona Sahlins "Det är häftigt att betala skatt!" och minister Björn Rosengrens olycksaliga "Norge är den sista sovjetstaten", och den nykterhetsivrande sloganen "Spola kröken". Men givetvis finns det även gamla klassiker som Bibelcitatet "skilja agnarna från vetet" och Ibsencitatet "lögn och förbannad dikt". Folkkära författare som Astrid Lindgren och revymakarna Hans Alfredson och Tage Danielsson är väl representerade.

Human IT 2/2000. Tema: Språk och IT. Bibliotekshögskolan i Borås. 300 s.

Detta nummer av tidskriften ägnas helt åt språk och IT. Av artiklarna kan nämnas *Boel Elmroth: Att ha ord – IT-språket i vardagen*, *Martin Engebretsen: Tale – skrift – digital skrift*. Om digitalisering og språkliga funktioner, *Anna-Malin Karlsson och Per Ledin: Cyber, hyper och multi – några reflektioner kring IT-ålderns textbegrepp*, *Ola Karlsson: Måste du snart tala engelska med kylskåpet?*, *Lars Melin: Textens accessoarer*.

Jansson, Gunilla: Tvärkulturella skrivstrategier. Kohesion, koherens och argumentationsmönster i iranska skribenters texter på svenska. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk 49. Uppsala universitet 2000. 226 s. Ak.avh.

I denna avhandling har författaren undersökt ett antal iranska skribenters sätt att skriva svenska i texter av typ insändare och brev till en myndighet. Syftet är att undersöka bl.a. textbindning och argumentation för att se om man kan hitta några kulturbundna skillnader gentemot en svensk kontrollgrupp.

Juvonen, Päivi: Grammaticalizing the Definite Article. A Study of Adnominal Determiners in a Genre of Spoken Finnish. Department of Linguistics, Stockholm University. 2000. 218 s. Ak.avh.

I denna doktorsavhandling diskuterar författaren frågan *Har*

finskan en bestämd artikel? Traditionellt saknar finskan bestämd artikel, men flera forskare har på senare tid framfört åsikten att ett av finskans demonstrativa pronomen, *se 'den', 'det'*, i dagens talade finska skulle ha utvecklats till bestämd artikel. Avhandlingen grundar sig på ett omfattande empiriskt material och innehåller 138 muntliga återberättelser av en stum tecknad film. Urvalet omfattar både en- och tvåspråkiga vuxna och minderåriga finsktalande informanter. Avhandlingen är skriven på engelska och saknar sammanfattning på svenska och finska.

Karlgren, Jussi: Stylistic Experiments for Information Retrieval. Sics (Stockholm Institute of Computer Science) 2000. 130 s. Ak.avh.

I denna avhandling om informationssökning har författaren undersökt bl.a. hur man kan särskilja olika genrer genom stilistiska mätningar av exempelvis antal pronomen och ordlängd. I en särskild studie har han undersökt hur ett interaktivt system kan utformas för att inkorporerastilistisk information som stegvis kan leda läsaren vidare i sökningen. Avhandlingen är skriven på engelska men har en sammanfattning på svenska.

Karlholm, Annika: Folkligt bildspråk. En studie över djurbenämningar i metaforisk användning i svenska dialekter. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi LXVIII. Uppsala 2000. 236 s. Ak.avh.

Syftet med denna avhandling är att ge ett bidrag till studiet av folkligt bildspråk, i första hand metaforer som används i det vardagliga livet. Materialet är folkliga djurbenämningar om redskap, såsom *björn* om arbetsvagn, *katt* om liten tråkloss, *trana* om brunsvipp. Författaren villutreda förhållandet mellan ett föremål och dess benämning, d.v.s. förklara vad man kan ha tagit fasta på hos det djur som givit upphov till benämningen av en viss sak. Arbetet hör hemma inom den gren av språkvetenskapen som kallas "ord och sak".

Kotsinas, Ulla-Britt: Kontakt, variation och förändring – studier i Stockholmspråk. Ett urval uppsatser. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 22. Almqvist & Wiksell International 2000. 195 s.

Med anledning av författarens 65-årsdag har ett antal av hennes uppsatser samlats i denna volym. Ämnena är invandrar-svenska, och slangspråk. Bland titlarna kan nämnas: "Vad heter stan på din mamma?", "Rinkebysvenskan en dialekt?", "Engelska i svensk slang", "Pidginization, creolization and creolids in Stockholm, Sweden". Boken avslutas med en bibliografi.

Landqvist, Hans: Författningssvenska. Strukturer i nutida svensk lagtext i Sverige och Finland. Nordistica Gothoburgensia 22. Acta Universitatis Gothoburgensis Göteborg 2000. 480 s. Ak.avh.

I denna avhandling har författaren granskat nutida svenskt författningsspråk i Sverige och Finland med inriktning på stilistik och textlingvistik. Han har undersökt likheter och skillnader vad beträffar bl.a. disposition, rubriker, definitioner, punktuppställningar, meningslängd, satstyper, textbindning.

Leibring, Katharina: Sommargås och Stjärnberg. Studier i svenska nötkreatursnamn. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi LXIX. Uppsala 2000. 542 s. Ak.avh.

I denna avhandling har författaren undersökt nötkreatursnamn, buonymer, främst i Värmland, och hur namnskicket förändrats från 1700-talet och framåt. Jämförelser görs också med namnskicket i övriga nordiska länder. Hon konstaterar att kor tidigare gärna namngavs efter utseende (*Stjärnberg*) och födelsetid (*Sommargås*), men att andelen kvinnonamn blir allt vanligare längre fram i tiden. I modern djurhållning med stora besättningar och kortare levnadstid för djuren har namnet som individmarkör förlorat sin betydelse. Djuren har anonymiserats och identifieras nu med siffror.

Lindström, Fredrik: Världens dåligaste språk. Tankar om språket och människan idag. Albert Bonniers förlag 2000. 224 s.

Författaren, som är doktorand i nordiska språk, har på senare tid blivit känd som komiker och regissör av relationskomedier. Han har skrivit en underhållande bok om språket med det talade språket i centrum. Han visar på den språkliga rikedom och språkliga skapelse lusta som finns hos oss alla.

Melin, Lars: Människan och skriften. Tecken Historia Psykologi. Norstedts Ordbok 2000. 255 s.

Boken är en brett upplagd genomgång av det mesta man kan vilja veta om skrift: skriftens historia, olika skriftssystem, koder, osynlig och hemlig skrift, stenografi, välskrivning och skrivandets psykologi.

Melin, Lars: Språk som syns. Den grafiska formens samspel med verbalt språk. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 31. Hallgren & Fallgren 2000. 191 s.

Författaren behandlar i denna bok grafisk form och hur den fungerar. Han redogör för de två normer som fanns tidigare: "blynormen" efter sätteriernas blytyper och "Haldanormen" efter de standardiserade reglerna för systematisk maskinskrivning. I och med personatorernas intåg med alltmer utvecklade grafiska möjligheter har den faktiska orsaken till skillnaderna upphört, men författaren redogör för den kamp mellan de traditionella normerna som pågått de sista decennierna. Flera experiment med olika grafiska lösningar redovisas också.

MINS. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet.

Under 2000 utkom följande rapport i denna serie: Nr 49 *Maria Falk: Undervisning på sveng i gymnasieskolan.* En empirisk undersökning av interaktionen under några biologi- och kemilektioner, där ämnesundervisningen sker på engelska respektive svenska.

MISS. Meddelanden från institutionen för svenska språket. Göteborgs universitet.

Under 2000 utkom följande rapporter i denna serie: Nr 30 *Jenny Nilsson*: Interjektionens funktion. En studie av interjektioners funktion i samtal, nr 31 *Hans Landqvist*: Språklagstiftning i Sverige och Finland. Ett sociolingvistiskt perspektiv, nr 32 *Lena Rogström*: När blev receptet minilekt?, nr 33 *E. Engdahl & K. Norén*: Att använda SAG. 29 uppsatser om Svenska Akademiens grammatik.

Målföret. Medlemsblad för Nya Tungomålsgillet.

Detta medlemsblad har under året utkommit med 4 nummer. Förutom artiklar, insändare om de nutida språket finns även andra artiklar med textprov från äldre tider, väl värda omläsning, och på dialekt, allt för att visa den rikedom som finns i svenskan.

Mårdsjö, Karin & Pär Carlshamre: Retoriken kring tekniken. Studentlitteratur 2000. 152 s.

Den här boken är avsedd för all som arbetar med att designa eller skriva om teknik, t.ex. teknikinformatörer, formgivare och ingenjörer. Författarna behandlar det de kallar gränssnitt, d.v.s. allt det som möter våra sinnen när vi möter tekniken; vidare om god design och retoriken kring tekniken, alltså hur man bl.a. i reklam och handledningar bemöter de reaktioner av rädsla och ovilja som ny teknik ofta möts av.

Namnlängdsboken. Historien bakom namnen i almanackan. Red. Eva Brylla. Utg. av Namnlängdskommittén. Skrifter utg. av Svenska språknämnden 83. Norstedts Ordbok 2000. 155 s.

Här presenteras den nya namnlängden (alltså namnsdagarna) i den svenska almanackan, som gäller från och med 2001. Man får veta varför vi fått en ny namnlängd och hur den ser ut. Vidare finns avsnitt om namnlängdens historia, om namnlängder i andra länder, om kyrkans och folktraditionens förhållande till namnlängden. I tabellöversikter kan man följa namnens placering i tidigare namnlängder och vilka de 100 populäraste

flick- och pojknamnen var 1999. De olika avsnitten har skrivits av medlemmarna i den arbetsgrupp som utarbetat den nya namnlängden.

Nyman, Eva: Nordiska ortnamn på -und. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi LXX. Studier till en svensk ortnamnsatlas utgivna av Thorsten Andersson 16. Uppsala 2000. 631 s. Ak.avh.

I denna avhandling har författaren undersökt och klassificerat nordiska ortnamn på *-und*. Det är en oenhetlig namngrupp med avledningar till ett denominativsuffix *-und* 'rik på' eller till ett deverbativsuffix *-und*, som egentligen är en variant av presensparticipisuffixet, och slutligen sammansättningar med ett appellativ **und-* 'vatten, sjö'.

Nyordsboken. Med 2 000 ord in i 2000-talet. Svenska språknämnden. Norstedts ordbok. 342 s.

Nyordsboken innehåller cirka 2 000 nya ord från 1980- och 1990-talet. Det är en uppföljare till Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal, som kom ut 1986. Den nya nyordsboken är utarbetad av fil dr Lena Moberg vid Svenska språknämndens sekretariat. I inledningen beskrivs hur orden är en spegel av verkligheten och hur ordbildningen gått till. Orden i själva ordboksdelen förklaras och dateras. De belyses också med exempel, på ett fylligare sätt än i föregångaren. Boken avslutas med en baklängesordlista, som möjliggör att man kan söka alla ord med ett visst ordslut.

Nyström, Catharina: Gymnasisters skrivande. En studie av genre, textstruktur och sammanhang. Skrifter utg. av Institutionen för nordiska språk 51. Uppsala universitet 2000. 255 s. Ak.avh.

I denna avhandling har författaren undersökt vad gymnasister skriver, alltså vilken sorts texter, och texternas form och struktur. Förutom texter skrivna i skolan har hon samlat in texter skrivna privat, utanför skolan. Hon konstaterar att skolskrivandet på alla utbildningslinjer domineras av ett litet antal traditionella genrer: utredande uppsats, faktaredovisning, berättelse och bokrecen-

sion. Skrivandet utanför skolan domineras starkt av expressivt skrivande: dikter och sångtexter. Det finns stora variationer mellan olika elevkategorier både vad gäller repertoar och texternas form, och inte oväntat är skillnaderna stora mellan de yrkesförberedande linjerna å ena sidan och de studieförberedande å andra sidan.

Oestreicher, Amelie: Bearbetning av nyhetstext. En studie av texthantering vid sex svenska dagstidningar. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk 52. Uppsala universitet 2000. 216 s. Ak.avh.

I denna avhandling har författaren undersökt hur tidningstexter bearbetas innan de går i tryck, Hon har bl.a. sett på vilka typer av ändringar som görs, hur arbetet är organiserat och ramarna för den miljö där arbetet bedrivs. Undersökningen visar att det är ett omfattande och mångsidigt arbete och inte fråga om att bara kapa texterna från slutet.

ORDAT. Det svenska ordförrådets utveckling 1800–2000.

Under 2000 utkom följande rapporter i denna serie: Nr 1 *Sven-Göran Malmgren*: Projektet Det svenska ordförrådets utveckling 1800–2000. Utgångspunkter, nr 2 *Sven Lange*: Tesaurusen i ordförrådsforskningens tjänst, nr 3 *Charlotta Brylla*: Ord med laddning. Nyckelord och slagord som termer i tysk språkvetenskap

Park, Hyeon-Sook: Korean-Swedish code-switching. Theoretical models and linguistic reality. Skrifter utg. av Institutionen för nordiska språk 48. Uppsala universitet 2000. 244 s. Ak.avh.

I denna avhandling har författaren undersökt kodväxling mellan koreanska och svenska inom meningen hos koreaner bosatta i Sverige. Förutom en beskrivning av denna växling, framkommer också att de två modeller för kodväxling som hittills varit de tongivande inte alltid håller för detta material, som ju innefattar en språkkombination som inte har undersökts tidigare. Avhandlingen har en utförlig sammanfattning på svenska.

ROSA. Rapporter om svenska som andraspråk. Institutet för svenska som andraspråk. Institutionen för svenska. Göteborgs universitet.

Under 2000 utkom följande rapport i denna serie: Nr 4 *Suzanne Nordin-Eriksson under medverkan av Anna Kumlin*: Inlärarautonomi speciellt i fråga om lågutbildade andraspråkslärare.

SoLid. Sociolingvistiska dokument. FUMS. Uppsala universitet.

Under 2000 utkom följande rapporter i denna serie: Nr 12 (FUMS-rapport nr 198) *Angela Karstadt*: Relatives in contact. On relativization strategies in Swedish-English language contact, nr 13 (FUMS-rapport 201) *Jasmina Boljek Radovani*: Attityder till svenska dialekter – en sociodialektologisk undersökning bland vuxna svenskar.

Språkminnet II. Meddelanden från svenska språket. Humanistica Oerebroensia. Artes et Linguae. Humanistic Studies at the University of Örebro 5. Örebro universitet.

I detta nummer av skriftserien finns följande artiklar: *Sigvard Aksén*: Det svenska språket i "Österlandet", *Sigvard Aksén*: Språkrutor, *Henrik Haglund*: Sammanblandningen av infinitivmärket att och konjunktionen och, *Dana Nilsson*: Vägen till tvågenussystemet – en undersökning under urnordisk, runsvensk och klassisk fornsvensk tid, *Yvonne Norling*: Ordstäv, *Kristina Åhlgren*: Vesta runsten, *Rose-Marie Åhman*: En stilistisk analys av ett urval av Cora Sandels naturskildringar.

Strömquist, Siv: *Språkfrågor; språkvård*. Gleerups 2000. 192 s.

Författaren är lektor vid Uppsala universitet och är sedan flera år en av dem som svarar på frågor i Svenska Dagbladets språkspalt. Här har hon samlat ett antal av dessa. Det gäller allt ifrån klassiska språkvårdsfrågor som dubbelt supinum (hade kunnat målat), apostrof som genitivtecken till nyare uttryck som t.ex. själv (i betydelsen 'ensam'), spendera tid.

Svensk sakprosa. Institutionen för nordiska språk vid Lunds universitet.

Under 2000 utkom följande rapporter i denna serie: Nr 29 *Per Ledin*: Veckopressens historia del 2, nr 30 *Gertrud Pettersson*: Från ord till bilder? En studie av samspelet mellan text och bild i uppslagsböcker under 1900-talet, nr 31 *Henrik Rahm*: På plankbärarnas villkor. Tre dagstidningars bevakning av Sundsvallsstrejken 1879.

Svenska i utveckling. Gruppen för nationella prov i svenska. FUMS. Uppsala universitet

Under 2000 utkom följande rapporter i denna serie: Nr 14 (FUMS-rapport nr 197) *Catharina Nyström*: Ledfamiljer och referentrelationer. En modell för analys av referensbindning tillämpad på gymnasistexter, nr 15 (FUMS-rapport nr 199) *Kerstin Lagrell*: Växa i skrivandet. Om förhållningssättet till de yngre skolbarnens skrivutveckling.

Svenska skrivregler utgivna av Svenska språknämnden 2 uppl. Liber 2000. 216 s.

Denna nya utgåva avlöser den första, som utkom 1991. I stort sett har dispositionen behållits men antalet exempel utökats och några nya avsnitt lagts till om valutabeteckningar, landskoder, romerska siffror, fonetiska symboler. Dessutom innehåller boken ett avsnitt om grafiskutformning och ytterligare ett antal tillägg som avser skrivande på dator. Det finns även en tabell med ett urval tangentkommandon för datorer

Svenskan som EU-språk. Red. Björn Melander. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 30 Hallgren & Fallgren 2000. 205 s.

Denna antologi innehåller uppsatser om de språkliga konsekvenserna av medlemskapet i EU. Redaktören *Björn Melander* har skrivit en inledande summering och redogör i en annan artikel för EU:s språkpolitik. Dessutom redovisar han en egen undersökning om hur svenska parlamentariker och tjänstemän an-

vänder svenskan och utnyttjar tolkning och översättning i EU-arbetet. *Sten Palmgren*, jurist vid justitieministeriet i Helsingfors, belyser inträdet ur perspektivet som tvåspråkigt land. *Lars-Johan Ekerot* tar upp kollisionen mellan dagens krav på enkelt myndighetsspråk och kraven på trohet mot originalets krångligare syntax. (De svenska EU-texterna är ju i realiteten översättningar av franska och engelska texter.) EU-översättaren *Håkan Edgren* hävdar att det inte finns någon anledning att utmåla EU-svenskan som ett hot mot svenska språket. *Barbro Ehrenberg-Sundin*, språkvårdare vid regeringskansliet, ger en genomgång av klar-språksarbetet runt om i världen och anser att detta måste intensifieras så att vi får bättre EU-texter på alla språk. *Anna-Lena Bucher* och *Maria Gustafsson* vid TNC, som haft i uppdrag att komplettera EU-kommissionens, beskriver hur systematiskt terminologiarbete kan vara till nytta för fackfolk och översättare.

Svenskläraren. Tidskrift för Svensklärarföreningen.

Under året har tidskriften utkommit med 5 nummer med olika tema: Nr Aktuell didaktik, nr 2: Nordiskt nu, nr 3: Svenska på annat sätt, nr 4: Gensvar, nr 5: Mål i sikte. Från nr 1 kan nämnas en redogörelse om standardspråk och dialektbruk i Norge av *Agnete Nesse*. Från nr 2 kan nämnas hur en redovisning av hur Helsingforslärare *Pamela Grånskog* fick en gymnasieklass så trollebunden av en bok på norska att eleverna måste ingå ett avtal att inte läsa boken i förväg.

Tefa. Text- och fackspråksforskning. Institutionen för nordiska språk. Stockholms universitet.

Under 2000 utkom följande rapporter i denna serie: Nr 31 *Ann-Malin Karlsson*: Svenska chattares hemsidor. 2. Textbegrepp och genreuppfattningar, nr 32 *Ann-Louise Forsström*: I dialog med chefen. Makt och dominans i utvecklingssamtal, nr 33 *Mona Blåsjö*: Uppsatsens yta och djup. Studenters skrivutveckling mellan B- och C-uppsats, nr 34 *Harry Näslund*: Från generell handling till specifikt resultat. En lexikalisk och syntak-

tisk studie av verbalsubstantiv i ekonomiska texter från tre sekel, nr 35 *Anders Björkvall: Svensk barnmatmärkning. En diskursanalytisk studien av märkningens design och lättillgänglighet.*

Widmark, Gun: Boksvenska och talsvenska. Ett urval uppsatser samlade till författarens 80-årsdag 31 juli 2000. Skrifter utg. av Institutionen för nordiska språk 50. Uppsala universitet 2000. 244 s.

Denna samlingsvolym speglar väl den bredd som författaren har som forskare inom ämnet nordiska språk. Det finns artiklar om runologi, namnforskning, språkhistoria, dialektologi, språksociologi, språkvård, grammatik och stilistik. Särskilt inom nysvensk stilhistoria har författaren gjort betydelsefulla insatser, och bokens titel har hämtats från en artikel om framväxten av det nutida svenska talspråket. Boken innehåller också en bibliografi över författarens skrifter 1952–2000.

Ordbøger og ordlister

Danmark

Hårbøl, Karl: Dansk skoleordbog. Retskrivnings- og fremmedordbog. 32. udg. Alinea. København 2000. 336 s.

Katlev, Jan (red.): Politikens Etymologisk Ordbog. Danske ords historie. Politikens Forlag, København 2000. 698 s.

Ordbog over det norrøne prosasprog / A Dictionary of Old Norse Prose 2 (ban-da). Red. af James E. Knirk (hovedredaktør), Helle Degenbol, Bent Chr. Jacobsen, Eva Rode, Christopher Sanders, Þorbjörg Helgadóttir. Udg. af Den arnamagnæanske kommission. København 2000. 1241 sp.

Politikens store fremmedordbog. 2. udg. Politikens Forlag. København 2000. 843 s.

Politikens synonymordbog. 12. udg. Politikens Forlag. København 2000. 280 s.

Sjöberg, Jonny: Politikens Øresundsordbog. Politikens Forlag. København 2000. 125 s.

Vangmark, Helge: Dansk-russisk ordbog. 3. udg. Red. Jørn Sloth, Hans Winther Jensen. Aschehous Forlag. København 2000. 271 s.

Ømålsordbogen. En sproglig-saglig ordbog over dialekterne på Sjælland, Lolland-Falster, Fyn og omliggende øer. Bind 5 (foroven-glissing). Udgivet af Institut for Dansk Dialektforskning, Københavns Universitet. Universitets-Jubilæets danske Samfunds skrifter nr. 550. C.A. Reitzels Forlag, København 2000. 473 s.

Finland

Arkkitehtuurin sanakirja. (arkitekturordbok) red. Liisa Honkala, sakkunnig: Teppo Jokinen. WSOY, 2000. 276 s. ISBN 951-0-24579-8

Cristina Barezani & Aija Kalmbach: *Suomi-italia-suomi: Gummeruksen suomi-italia-suomi-sanakirja, Dizionario finlandese-italiano-finlandese* (finsk-italiensk-finsk ordbok) Gummerus, 2000. 1086 s. ISBN 951-20-5041-2

Turid Farbrege & Aili Kämäräinen: *Suomi-norja-suomi: taskusanakirja.* (finsk-norsk-finsk ordbok) 3. p. WSOY, 2000. 825, [3] s. ISBN 951-0-25370-7

Finnish-English dictionary, Englanti-suomi sanakirja. 11. p. Tammi, Berlitz 2000. 328, [7] s. ISBN 951-31-1639-5

Gummeruksen suomi-ruotsi-suomi sanakirja, Gummerus smågula ordböcker: finska-svenska-finska. Lea Köykkä et al. 13. p. [i.e. 14.] p. Gummerus, 2000. 1032 s. ISBN 951-20-5859-6

Hannu Heino: *San nys snääki, Rauman kielen sanakirja* (ordbok över dialekten i Raumo) WSOY, 2000. 121 s. ISBN 951-0-24285-3

Raili Huotari: *Terveystieteiden suoritteiden, tilastoinnin ja maksukäytännön käyttösanasto.* (hälsovårdsordlista) 2000, 2. p. Suomen kuntaliitto, 2000. 78 s. ISBN 951-755-464-8

Samuli Jalkanen & Maria del Carme Roderigas i Aloy: *Suomi-katalaani-suomi: 10 000 sanaa ja sanontaa*. (finsk-katalansk-finsk ordbok) Atena, 2000. 34 s. + s. 5–25 *Katalaanin kielioppi*. (katalansk grammatik) ISBN 951-796-204-5

Matti Joutsen: *Lakikielen sanakirja: suomi-englanti, Finnish-English law dictionary*. WSOY, 2000. 502 s. ISBN 951-0-23932-1

Julkisten rakennusten nimiä ja niiden käännöksiä, Offentliga byggnader i Finland, namn och översättningsmotsvarigheter, red. Tellervo Hyttinen. Valtioneuvoston kanslia: Edita, 2000. 101 s. ISSN 1235-7332, ISBN 951-37-3159-6

Jean-Michel Kalmbach & Seppo Sundelin: *Suomi-ranska-suomi-sanakirja* (finsk-fransk-finsk ordbok) WSOY, 2000. 965 s. ISBN 951-0-24665-4

Tarja Korvenoja: *Suomi-italia-suomi: taskusanakirja, Dizionario tascabile: finlandese-italiano-finlandese* (finsk-italiensk-finsk ordbok) WSOY, 2000. 869, [2] s. ISBN 951-0-22694-7

Paul Kostera: *Saksalais-suomalais-saksalainen yleiskielen käyttösanakirja ja kieliopas, Deutsch-finnisch-deutsches gemeinsprachliches Gebrauchswörterbuch mit Sprachführer*, 2. uud. ja laaj. laitos. Otava, 2000. 1824 s. ISBN 951-1-15161-4

Hélène Lattunen & Kari Viljanen: *Suomi-ranska-suomi sanakirja, Dictionnaire finnois français finnois*. 2. laajennettu ja uusittu laitos 2000, sen ensimmäinen painos. Gummerus, 2000. 1080 s. ISBN 951-20-5440-X

Leevi Latvatalo: *Kantri 2000: suomi-englanti-suomi, Maatalouden ja maaseutuelinkeinojen erikoissanakirja*. (ordbok över lantbrukstermer) Gummerus, 2000. 198 s. ISBN 952-91-2146-6

Kalervo Linnapuomi: *Ord och uttryck: ruotsin perussanasto.* (svensk ordlista) Otava, 2000. 397 s. ISBN 951-1-13656-9

Maija Leena Matikainen: *Englantilais-suomalainen sanasto hoito-, kuntoutus- ja sosiaalialan henkilökunnalle.* (engelsk-finsk ordlista för personal inom vård-, rehabiliterings- och socialsektorn) Jyväskylä, 2000. 148, [5] s. ISBN 951-98388-1-3

Esko Mauno: *Tekniikan sanasto: englanti-suomi-englanti.* (engelsk-finsk-engelsk teknisk ordlista) Alfamer, 2000. 240 s. ISBN 952-5089-45-2

Mytologian sanakirja (mytologisk ordbok) red. Juha Honkala. WSOY, 2000. 237 s.

Määppäs sanomaan! Säkkijärven sananparsia, sahkunoita ja sanoja. (ordstäv och talesätt från Säkkijärvi) Antti Seppä (red.) Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2000. 214 s. ISBN 951-746-107-0

István Nyirkos: *Suomi-unkari-suomi: taskusanakirja, Zsebszótár: finn-magyar-finn.* (finsk-ungersk-finsk fickordbok) 2. tark. p. WSOY, 2000. 786, [5] s. ISBN 951-0-25620-X

Heikki Paunonen & Marjatta Paunonen: *Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii: Stadin slangin suursanakirja.* (Ordbok över Helsingforsslangen) WSOY, 2000. 1381 s. ISBN 951-0-23239-4, ISBN 951-0-24578-X

Ilkka Rekiaro & Douglas Robinson: *Gummeruksen suomi-englanti-suomi sanakirja, The little yellow dictionaries by Gummerus: Finnish-English-Finnish* 4. p. [i.e. 5.] p. Gummerus, 2000. 1460 s. ISBN 951-20-5860-X

Toivo Salonen & Juhani Sarsila (red.): *Filosofian sanat ja konseptit*. (ord och begrepp inom filosofin) Rooman kirjallisuus ja latinan kieli, filologian laitos II, Tampereen yliopisto, 2000. 210, [2] s. ISBN 951-44-4727-1

Suomen sanojen alkuperä: etymologinen sanakirja, 3: R-Ö. (finsk etymologisk ordbok) Ulla-Maija Kulonen et al. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 2000. 503 s. ISSN 0355-1768 ; 556, ISSN 0355-5437 ; 62, ISBN 951-717-712-7

Suomi-englanti-suomi-sanakirja. (finsk-engelsk-finsk ordbok) Raija Hurme et al. WSOY, 2000. 947 s. ISBN 951-0-24662-X

Suomi-ruotsi-suomi-sanakirja. (finsk-svensk-finsk ordbok) Ilse Cantell et al. WSOY, 2000. 964, [1] s. ISBN 951-0-24663-8

Suomi-ruotsi-suomi: taskusanakirja. (finsk-svensk-finsk fickordbok) Ilse Cantell et al. 2. p. WSOY, 2000. 961, [5] s. ISBN 951-0-25420-7

Suomi-saksa-suomi-sanakirja. (finsk-tysk-finsk ordbok) Joachim Böger et al. WSOY, 2000. 871, [2] s. ISBN 951-0-24664-6

Jyrki K. Talvitie & Ahti Hytönen: *Englanti-suomi: tekniikan ja kaupan sanakirja, English-Finnish dictionary of technology and commerce*, 13. laitos. WSOY, 2000. 1311 s. ISBN 951-0-23746-9

Jyrki K. Talvitie: *Kaupan ja liike-elämän taskusanakirja, Suomi-ruotsi-suomi*. (fickordbok inom handel och affärsliv) WSOY, 2000. - 646 s. ISBN 951-0-23503-2

Juha-Lassi Tast: *Omua tsomua: karjalan kielen sanakniigu anuksen karjalan murdehen libo livvin kielen mugah, Aunuksenkar-*

jalan murteen sanakirja. (ordbok över dialekten i Aunus) WSOY, 2000. 161, [2] s. + S. 145-161: *Kualammo karjalan kie-
leh kolmestostu urokas* ISBN 951-0-24070-2

Santiago de la Torre Moral & Arja Hammela: *Suomi-espanja-
suomi: Gummeruksen suomi-espanja-suomi-sanakirja, Finés-es-
pañol-finés.* (finsk-spansk-finsk ordbok) 2. uus. laitos, 1. p.
Gummerus, 2000. 1110 s.

Jukka Ukkola, red.: Kalevi Koukkunen & Briitta Korhonen:
Ookko nä. Oulun murteen sanakirja. (ordbok över dialekten i
Uleåborg) WSOY, 2000. 134 s. ISBN 951-0-24930-0

*Uuzi abun'iekka suomesta karjalaksi: suomen sanoille karja-
laiset vastineet koonnut omalta murrealueeltaan Kosti Pamilo.*
(finska ord med deras karelska motsvarigheter insamlade av
Kosti Pamilo) Karjalan Sivistysseura, 2000. – 23 s. ISBN 952-
91-1971-2

Veli Valpola: *Suuri sivistyssanakirja.* (ordbok över främmande
ord) WSOY, 2000. XXI, 1281, [3] s. ISBN 951-0-21923-1

Valtionhallinnon tietoturvallisuuskäsitteistö. (begreppsapparat
över datasäkerhet i statsförvaltningen) Valtiovarainministeriö,
hallinnon kehittämissosasto, 2000. 53, [4] s. ISSN 1455-2566,
ISBN 951-804-127-X

Veijo Wirén: *Ristikkosanojen pikkujättiläinen.* (korsordsbok) 10.
tark. ja uus. laitos. WSOY, 2000. 831 s. ISBN 951-0-24642-5

Island

[Engelsk-islandsk/Islandsk-engelsk ordbok:]

Ensk-íslensk/íslensk-ensk veltiorðabók. 2000. Orðabókaútgáfan, Reykjavík.

[Ekonomísk terminologi, jf. ovenfor, s. 167, finnes også i Íslensk málstöðs termbank på internett:]

Hagfræðiorðasafn. Íslenskt-enskt, enskt-íslenskt. 2000. (Rit Íslenskrar málnefndar 12.) Orðanefnd Félags viðskiptafræðinga og hagfræðinga tók saman. Ritstj. Brynhildur Benediktsdóttir, Jónína Margrét Guðnadóttir og Kirstín Flygenring. Íslensk málnefnd, Reykjavík.

[Íslensk ordbok, på CD-ROM, ca 100.000 ord:]

Íslensk orðabók. Tölvuútgáfa. 2000. 3. útgáfa af ÍO. Ritstj. Mörður Árnason. Edda, Reykjavík.

[Geografísk terminologi, finnes i Íslensk málstöðs termbank på internett:]

Landfræðiorðasafn. Íslenska, enska. 2000. Ritstj. Svavar Guðfinnsson. Orðanefnd landfræðinga og kortagerðarmanna tók saman.

[Lingvistisk terminologi, finnes bare i Íslensk málstöðs termbank på internett:]

Málfræðiorðasafn. Enska, íslenska. 2000. Ritstj. Katrín Jakobsdóttir. Íslenska málfræðifélagið, Reykjavík.

[Terminologi om utnyttbar tømmer, finnes bare i Íslensk málstöðs termbank på internett:]

Nytjaviðir. Íslenska, danska, enska, finnska, færeyska, franska, hollenska, latína, norska, portúgalska, spænska, sænska, þýska. 2000. Dóra Jakobsdóttir tók saman.

[Terminologi innenfor elektrisitetstære:]

Raftækniórðasafn 7. Strengir, línur, einangrarar og orkumál. 2000. Orðanefnd RRVÍ tók saman og bjó til prentunar. Orðanefnd RRVÍ, Reykjavík.

[Terminologi om teknikk og biler:]

Tækni- og bílorðasafn með skýringum. Viðauki. 2000. Sigfús B. Sigurðsson. Iðnú, Reykjavík.

[Teknisk terminologi, engelske forkortelser:]

Tækniórð. Enska skammstafanir. 2000. Sigfús B. Sigurðsson tók saman. Iðnú, Reykjavík.

[Teknisk terminologi, metallindustri:]

Tækniórðasafn. Málmiðnir. Íslenska, enska, þýska, sænska. Enska, íslenska, þýska, sænska. 2000. Sigfús B. Sigurðsson. Iðnú, Reykjavík.

[Terminologi om karplanter, finnes bare i Íslensk málstöðs termbank på internett:]

Ættaskrá háplantna. Íslenska, danska, enska, finnska, færeyska, hollenska, japanska, latína, norska, spænska, sænska, þýska. 2000. Dóra Jakobsdóttir tók saman.

Norge

Olav Veka: Norsk etternamnleksikon. Norske slektsnamn – utbreiing, tyding og opphav. Olav Veka. 501 s. Det Norske Samlaget. Oslo 2000

Alf Hellevik: Nynorsk ordliste. 9. utgåva. 417 s. Det Norske Samlaget. Oslo 2000

Ordbok for fysikk og kjemi til skolebruk. Norsk språkråds skrifter nr. 7. 153 s. Norsk språkråd. Oslo 2000

Terje A. Tetmo: Ordbok for slektsforskere. 85 s. Grøndahl og Dreyers Forlag. Oslo 1999

Ivar Aasen: Ordbog over det norske Folkesprog. Ny utgåve ved Kristoffer Kruken og Terje Aarset. 522 s. Det Norske Samlaget. Oslo 2000

Sverige

Dansk-svensk-dansk ordlista. Med "fallgropar" och med ord som bör användas med viss försiktighet! Red. Jonny Ambrius. Akademiförl. Corona 2000. 143 s.

Fachwörterbuch: deutsch-schwedisch, schwedisch-deutsch: Handelsrecht, Finanzwesen, Wirtschaft, Personalverwaltung, Industrie, Marketing, Werbung, Foto, digitale Produktion, grafische Produktion, Papierproduktion. Red. Hans Hildorsson. 2. aktualiserade und erw. Aufl. Compertus 2000. 399 s.

FARs engelska ordbok: svensk-engelsk, engelsk-svensk. 10 uppl. Föreningen Auktoriserade revisorer (FAR) 2000. 536 s.

Folkhälsovetenskapligt lexikon. Red. Urban Janlert, illustrationer Sven-Arne Åkerling och Stig Söderlind. Natur och Kultur i samarbete med Folkhälsoinstitutet 2000. 375 s.

Juridikens begrepp. Red. Stefan Melin. Iustus 2000. 405 s.

Mina första 1 000 ord. Semic 2000. 96 s. med färgill. (Originaltitel: First 1000 words).

Norstedts stora engelsk-svenska ordbok. Norstedts comprehensive English-Swedish dictionary. Red. Vincent Petti. 3 uppl. Norstedts Ordbok 2000. 1 553 s.

Norstedts stora svensk-engelska ordbok. Norstedts comprehensive Swedish-English dictionary. Red. Vincent Petti. 3. uppl. Norstedts Ordbok 2000. 1 241 s.

Nya dataordboken. Red. Ulf Lingärde. 6. uppl. IDG Sweden Books 2000. 450 s.

Nyordsboken. Med 2 000 ord in i 2000-talet. Svenska språknämnden. Norstedts ordbok. 342 s. Se vidare Ny litteratur, Sverige.

Ord och uttryck inom patent-, varumärkes- och mönsterväsendet. Svensk-engelsk-fransk-tysk ordsamling. Words and expressions in the field of industrial property. Swedish-English-French-German vocabulary. Red. Margareta Lagerman och Monica Sundgren. 6. uppl. Patent- och registreringsverket (PRV) 2000. Ca 200 s.

Ordbok. Europeiska unionens institutioner, politikområden och utvidgning. Europeiska kommissionen. Byrån för Europeiska gemenskapernas officiella publikationer, Luxemburg 2000. 81 s.

Punktskriftens termer. Punktskriftsnämnden, Talboks- och punktskriftsbiblioteket. 2001. 27 s. Kan beställas genom Talboks- och punktskriftsbiblioteket, TPB, SE-122 88 Enskede eller hämtas på Internet <www.tpb.se/pn/>.

Skriften innehåller en ordlista över termer som har att göra med punktskrift. Inom punktskriftsområdet förekommer ett antal speciella termer vars betydelse och användning inte alltid är självklara. Ordlistan har tagits fram i samarbete med Tekniska nomenklaturcentralen (nuvarande Terminologisentrum TNC) och Svenska språknämnden.

Skogsencyklopedin. 8 400 artiklar och ordförklaringar. Red. Michael Håkansson. Illustrationer Anna Nordwall. Sveriges skogsvårdsförb. 2000. 567 s.

Slownik polsko-szwedzki. Polsk-svensk ordbok. Red. Jacek Kubitsky. Granskare/korektorzy Stefan Lundin, Martin von Zweigbergk. 2. uppl. Natur och kultur 2000. 737 s.

Stora fula ordboken. Baktalade ord på språkets bakgård. Bengt G. Dagrin. Omarb. o. utök. uppl. Carlsson förlag 2000. 503 s.

Svensk ordlista. Red. Sture Allén. 45. uppl. Almqvist & Wiksell 2000. 296 s.

Svensk-engelsk fackordbok. För näringsliv, förvaltning, undervisning och forskning. Red. Ingvar E. Gullberg. 3 uppl. Norstedts Ordbok 2000. Volym A-M 1 068 s., volym N-Ö 2 158 s.

Svensk-finsk förteckning över växter och djur. Sverigefinska språknämndens publikationer 4. Stockholm 1999. 94 s.

Svenska datatermgruppen, där bl.a. Svenska språknämnden ingår, har egen webbplats <www.nada.kth.se/dataterm/> med rekommendationer om hur aktuella datatermer bör hanteras på svenska. Webbplatsen har under 2000 fortlöpande uppdaterats.

Adresser til sprogævnene i Norden

Dansk Sprogævn

Njalsgade 80

DK-2300 KØBENHAVN S

Telefon +45-35 32 89 83

Telefaks +45-32 54 03 60

E-post Sprognaevnet@dsn.dk

Internet www.dsn.dk

Forskningscentralen

för de inhemska språken

Sörnäs strandväg 25

FIN-00500 HELSINGFORS

Telefon +358-(0)9-731 51 (växel)

Telefaks +358-(0)9-731 53 55

E-post Aino.Piehl@kotus.fi

Telefon +358-(0)9-731 52 41 (svenska avd.)

Telefaks +358-(0)9-731 52 97 (svenska avd.)

E-post Charlotta.af-Hallstrom@kotus.fi (svenska avd.)

Internett www.kotus.fi

Føroyska málnevndin

Málstovan

V.U. Hammershaimbsgøta 16

FO-100 TÓRSHAVN

Telefon +298-31 23 97

Telefaks +298-31 84 48

E-post MariusS@fmd.fo

Internett www.fmn.fo

Íslensk málstøð

Neshaga 16

IS-107 REYKJAVÍK

Telefon +354-552 85 30

Telefaks +354-562 26 99

E-post Kari@ismal.hi.is

Internett www.ismal.hi.is

Norsk språkråd

Postboks 8107 Dep

NO-0032 OSLO

Telefon +47-24 14 03 50

Telefaks +47-24 14 03 51

E-post Loland@sprakrad.no

Internett www.sprakrad.no

Oqaasiliortut

Grønlands Sprognævn

Postboks 980

DK-3900 NUUK

Telefon +299-32 73 44

Telefaks +299-32 73 42

E-post Oqaasileriffik@greenet.gl

Sámi giellalávdegoddi

Samisk språknemnd

Sametingets språkvdeling

Bredbuktnesveien 50

NO-9520 Guovdageaidnu / Kautokeino

Telefon +47-78 48 42 59

Telefaks +47-78 48 42 41

E-post sgl@samediggi.no

Svenska språknämnden

Box 20057

SE-104 60 STOCKHOLM

Telefon +46-(0)8-442 42 00

Telefaks +46-(0)8-442 42 15

E-post info@spraknamnden.se

Internett www.spraknamnden.se

Sverigefinska språknämnden

Box 20057

SE-104 60 STOCKHOLM

Telefon +46-(0)8-462 92 32

Telefaks +46-(0)8-442 42 15

E-post P.Ehrnebo@kielilautakunta.se

Internett www.spraknamnden.se/rskl/Sverigefinska.html

Skrifter

- Språk i Norden (årsskrift) ca. 250 s.
LexicoNordica (tidsskrift) 250-350 s.
Ord för tal (1990) 15 s.
Språk og litteratur i Norden 1980-1990 (1990) 172 s.
Grannespråk. Bibliografi for grunnskolen (1991) 82 s.
Nordiske studier i leksikografi 1-5 (1992-2001) ca. 400 s.
Dansk i EF - en situasjonsrapport om sproget (1993) 96 s.
Statsnavne og nationalitetsord (1994) 39 s.
Skandinaviske ordbok (1994) 118 s.
Íslenskur-føroyskur ordalisti (1995) 74 s.
Nordisk møteordliste (1996) 46 s.
Svenska ortnamn i Finland (1996) Informationsark, gratis
Att förstå varandra i Norden (1997) 56 s.
Íslandsk navneskikk og alfabet. Informationsark
Nordisk leksikografisk ordbok (1997) 348 s.
Nordens språk (1997) 215 s.
-japansk utgave (2001) 278 s.
Normer og regler. Festschrift til Dag Gundersen (1998) 366 s.
Utanlandske navn i Norden (1999) 263 s.
The Nordic Languages - Their Status and Interrelations (2001) 254 s.
Moderne lingvistiske teorier og færøsk (2001) 249 s.

Rapporter

- Nordisk språkplanlegging (1981) 153 s.
Språk og samfunn i Norden etter 1945 (1985) 205 s.
De nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet. 1-3. (1984-86) ca. 250 s.
Undervisning i skandinaviske språk på Island, Færøene og Gronland (1988) 194 s.
Språknemndenes telefonrådgivning (1988) 270 s.
Ny giv i grannespråksundervisningen (1988) 116 s.
Brevveksling mellom skoleklasser i Norden (1989) 76 s.
Nordisk tv-teksting. Konferanserapport (1989) 148 s.
De ikke-skandinaviske språkene i Norden (1989) 96 s.
Lexikonord. Leksikografi i Norden (1991) 88 s.
Norden framfor 90-tallet. Pohjoismaat 90-luvun alussa (1991) 192 s.
Språkmöten och mötesspråk i Norden (1991) 128 s.
Minority Languages. The Scandinavian Experience (1992) 186 s.
Nordens språk i Baltikum. Pohjoismaiden kielet Baltiassa (1992) 140 s.
Fagspråk i Norden (1993) 240 s.
Nye statsnavn (1993) 38 s.
Nordvisjoner. Språkliga effekter av nordiska tevekanaler (1993) 69 s.
Nabospråksundervisningens metodik (1993) 44 s.
Nordens språk i EUs Europa (1996) 157 s.
Nordens språk i EU (1997) 72 s.
Terminologi och språkvård (1999) 75 s.
Nordiskt klarspråksseminarium (1999) 65 s.
Bättre språk i EU (2000) 89 s.
Nordisk språkförståelse - att ha och mista (2001) 41 s.

Nordisk språkråd
Postboks 8107 Dep
NO-0032 OSLO

Telefon: +47-24 14 03 73
Telefaks: +47-24 14 03 51
e-post: hauge@sprakrad.no